

KULTURMINNER, KOMMUNEN OG HISTORIENE OM HISTORIEN

EN ANALYSE AV EN KOMMUNAL KULTURMINNEPLAN
OG LOKALE VERDIER I ÅS KOMMUNE, AKERSHUS

*Et stort og mærkeligt Værkstedfund fra Stenalderen
fra Pladsen Sjøskogen under Nøstret i Nordby Sogn, Aas
Pg., Akershus Amt. Fundet er gjort ved Rydningsarbeide
i et lidet mod Syd vendende Bakkehold, omgivet af Aaser
paa de to Sider. Indholdet er en stor og en lille
og 50 A
len. Af
opdyrket*

INGVILD TINGLUM

MASTEROPPGAVE I ARKEOLOGI
INSTITUTT FOR ARKEOLOGI, KONSERVERING OG HISTORIE
VÅR 2011

UiO : Universitetet i Oslo

Forside:

- redigert skjermdump fra Facebook-gruppen «Ja til Norges første skihall!»
- illustrasjon av Nøstvetøks og deler av Oluf Ryghs innberetning av de første funnene fra Nøstvetboplassen i Oldsakssamlingens årsberetning for 1879

**Imagination will often carry us
to worlds that never were,
but without it we go nowhere**

- Carl Sagan

FORORD

Jeg har alltid hørt folk si at veien til en ferdig masteroppgave er lang og humpete. De har helt rett. Det har vært en vei full av avstikkere, rundkjøringer, blindveier – og humper som til tider har vært på størrelse med Raknehaugen. Det er mange som skal ha takk for at jeg kom meg forbi disse.

Først og fremst vil jeg takke min veileder Atle Omland som har stilt opp igjen og igjen med konstruktiv kritikk, gode ideer og god hjelp. Jeg har fått gode faglige innspill og nyttig informasjon fra LAND-prosjektet ved Gro Jerpåsen i NIKU, Kjartan Fønsteli og Ola Rønne i Akershus fylkeskommune, og mange, mange andre som har svart på spørsmål på e-post og telefon. Takk til dere alle! Jeg vil også takke Morten Hanisch i Østfold fylkeskommune, som først satte meg på ideen om å skrive om kommunal kulturminneforvaltning.

En stor takk går ut til alle som har hjulpet meg i Ås; informanter, Carl Høeg på lokalhistorisk arkiv, ansatte og politikere i Ås kommune: spesielt Marianne Røed, Cornelia Solheim og Arne Hågensen.

Mine medstudenter i Blindernveien 11 skal ha takk for mange tullete samtaler over litervis med kaffe, og alle diskusjoner og støttende ord. Til venner og familie som har holdt ut og fortsatt husker hvem jeg er: jeg gleder meg til å kunne tilbringe tid med dere igjen! Tine Schenck, Henrik Torkveen, Jørgen Bøckman og mamma Jorunn Tinglum har gjort en helt uvurderlig jobb med korrekturlesning av oppgaven.

Foreldrene mine skal ha en stor takk for alt dere har gjort for meg, og for å ha fått meg interessert i arkeologi. Jeg hadde vel neppe endt opp med å skrive en masteroppgave i arkeologi om det ikke var for en oppvekst fylt av utflukter, museumsbesøk og diskusjoner ved middagsbordet.

Og sist men ikke minst: kjære Jørgen. Takk for at du er der gjennom alle gleder og frustrasjoner, takk for korte og for lange diskusjoner, for all støtte og alle spark bak.

INNHOILDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	1
1.1 Avgrensning av undersøkelsen og oppgavens mål	1
1.2 Ås kommune og <i>Plan for kulturminner</i>	3
1.3 Metodiske og teoretiske perspektiver	4
1.4 Oppgavens struktur	5
2. BAKGRUNN OG RAMMER	7
2.1 Automatisk fredete kulturminner og kommunal forvaltning	7
2.2 Kulturminneplaner: veiledere, krav, politikk	8
2.3 Befolkningsdeltagelse og lokale forståelser	11
2.4 Vanlige forvaltnings- og befolkningsverdier	13
2.5 Lokale forståelser av automatisk fredete kulturminner	15
2.6 Oppsummering og noen utfordringer	16
3. ANALYSE AV ÅS KOMMUNES KULTURMINNEPLAN	19
3.1. Material og metode	19
3.2 Analyse av registreringsdelen av <i>Plan for kulturminner</i>	20
3.2.1 Innhold og tilvirkning	20
3.2.2 Formål og funksjon	22
3.2.3 Intern bruk av registreringene	23
3.2.4 Formidling av registreringene	26
3.3 Analyse av prioriteringsdelen av <i>Plan for kulturminner</i>	28
3.3.1 Innhold og formål	29
3.3.2 Prioriterte kulturminner og – miljøer	31
3.4 Bruk av <i>Plan for kulturminner</i> i etterkant og av andre aktører	36
3.4.1 Kommunal bruk av <i>Plan for kulturminner</i> i et 12-årsperspektiv	38
3.4.2 Regional og nasjonal bruk av <i>Plan for kulturminner</i> i et 12-årsperspektiv	38
3.5 Tolkning og oppsummering av resultater	40
4. KULTURMINNEVERDIER HOS INFORMANTENE I ÅS	43
4.1 Material og metode	43
4.1.1 Intervjuer	43
4.1.2 Intervju- og analytisk metode	44
4.2 Informantenes verdier	45
4.2.1 Kunnskap og opplevelse er grunnleggende verdier	47
4.2.2 Kulturminner knyttes ikke nødvendigvis til stedsidentiteten	49
4.2.3 Automatisk fredete kulturminner bør formidles	51
4.2.4 Involvering av lokalbefolkningen og kommunal myndighet	52
4.3 Tolkning og oppsummering	53

5. ANALYSE AV TILNÆRMINGER TIL FIRE ARKEOLOGISKE LOKALITETER	55
5.1 Material og metode	55
5.2 Nøstvetplassen	58
5.3 Vinterbroboplassene	62
5.4 Rishaugen	66
5.5 Vardåsen	68
5.6 Tolkning og oppsummering av resultater	70
6. OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE	73
7. BIBLIOGRAFI	79
Litteratur	79
Nettsider og elektroniske dokumenter	85
Andre dokumenter	87
8. APPENDIKS	89
Appendiks 1: dokumenter benyttet i analysen av Destinasjon Vinterbro-saken	89
Innkallinger og protokoller fra kommunestyre- og formannskapsmøter	89
Planer og planutkast	90
Brev	90
Annet	91
Appendiks 2: oversikt over leserkommentarer i nettartikler	92
Appendiks 3: oversikt over vegginnlegg på Facebook-gruppen «Ja til Norges første skihall», pr. 31.01.2010	97
Appendiks 4: Intervjuguide	98

FIGURLISTE

Fig 1-1 Ås kommunevåpen.....	3
Fig 3-1 Oversikt over bidrag og bruk i registreringsdelen av Plan for kulturminner.....	21
Fig 3-2 Tiltak tilknyttet intern bruk av registreringene og Plan for kulturminner.....	24
Fig 3-3 Tiltak tilknyttet ekstern bruk av registreringene og Plan for kulturminner.....	27
Fig 3-4 Oversikt over bidrag og bruk i prioriteringsdelen av Plan for kulturminner.....	29
Fig 3-5 Evaluering av konkretisering og oppfølging av de prioriterte områdene.....	31
Fig 3-6 Oppsummering av innhold i prioriterte områder som inneholder automatisk fredete kulturminner.....	34
Fig 3-7 Plan for kulturminner og kulturminnepolitikk i kommunal bruk, regional og nasjonal bruk, og i andre referanser.....	37
Fig 4-1 Oversikt over informantenes verdier.....	47
Fig 5-1 Sammenligning av de ulike lokalitetene.....	57
Fig 5-2 Nøstvetplassen.....	58
Fig 5-3 Verdivurderinger av Nøstvetplassen.....	58
Fig 5-4 Vinterbroboplassene.....	62
Fig 5-5 Verdivurderinger av Vinterbroboplassene.....	62
Fig 5-6 Verdivurderinger av Vinterbroboplassene i nettaviser og sosiale medier.....	64
Fig 5-7 Rishaugen.....	66
Fig 5-8 Verdivurderinger av Rishaugen.....	66
Fig 5-9 Bygdeborgen på Vardåsen	68
Fig 5-10 Verdivurderinger av Vardåsen.....	68

FORKORTELSER

kml = kulturminneloven

pbl = plan – og bygningsloven

1. INNLEDNING

Vi har brukt «gulrot» som strategi for å få flere kommuner til å lage kulturminneplaner. Dessverre ser vi at de gulrøttene vi har brukt så langt, ikke har gitt det ønskede resultatet. Tiden er da inne for et lass med gulrøtter!

(fra Stortingsinterpellasjon 30.11.2010)

Sitatet er hentet fra en interpellasjon av KrF-representant Line Henriette Hemdal i Stortinget 30.11.2010 (Stortinget 2010), hvor hun argumenterer for sterkere økonomiske incentiver rettet mot kommunale kulturminneplaner. Hemdal er langt fra den eneste som ivrer for det lokale kulturminnevernet. Siden de første kommunale kulturminneplanene ble laget sent på 80-tallet, har det stadig vært diskutert hvordan man kan få flere kommuner til å lage slike. I følge Fortidsminneforeningen (2010) hadde 150 av 430 norske kommuner egne kulturminneplaner ved utgangen av 2010. Det er liten tvil om at lokalt kulturminnevern både er viktig og riktig. Til tross for at kommunen ikke har formell myndighet i kulturminnevernet, er den gjennom plan- og bygningsloven den største forvalteren av kulturhistoriske verdier (Miljøverndepartementet 2005:81).

Med dette som bakgrunn er det rimelig å etterlyse flere og bedre verktøy for å kunne ta vare på lokale verdier. Og denne diskusjonen er, som sitatet viser, i høyeste grad aktuell. Likevel har mangelen på kritisk tilnærming til kulturminneplaner forundret meg. Det ser ut til å ha blitt en slags akseptert sannhet at kulturminneplaner er en av de beste løsningene for det lokale kulturminnevernet. Få stiller spørsmål ved hvor godt slike planer *faktisk* fungerer; et spørsmål som i stor grad står ubesvart, da det ikke er gjort mye forskning på området. Interpellasjonen til Hemdal viser at det er politisk vilje til å avsette økonomiske midler til kommunale kulturminneplaner. Hun fortsetter innlegget sitt slik:

La oss ta et regnestykke: Man får ca. 75 000 kr for å lage en kulturminneplan, og 80 pst. av kommunene [som ikke har en kulturminneplan] slår til på dette tilbudet, og da har vi en prislapp på ca. 17 mill. kr. Dette bør vi klare i løpet av en toårsperiode. Det blir 8,5 mill. kr per år. Det er småpenger å regne for Norge AS, men jeg tror det er julekvelden for alle oss som er opptatt av kulturminner. Hvert kulturminne vil bli sett, og de vil også bli tatt vare på.

Dette reiser en rekke spørsmål. Hvor store konsekvenser får egentlig slike planer? Er de et godt verktøy for å ivareta og utnytte lokale verdier og kompetanse? Og hvor realistiske er egentlig Hemdals visjoner om at «hvert kulturminne vil bli sett og tatt vare på»?

1.1 Avgrensning av undersøkelsen og oppgavens mål

Denne masteroppgaven er en undersøkelse av nettopp disse spørsmålene. Dette vil gjøres

gjennom en eksempelstudie av tilvirkning og bruk av en kulturminneplan, intervjuer med kommuneansatte og kommuneinnbyggere. Jeg hadde to kriterier for valg av kommune: kulturminneplanen skulle være minst fem år gammel slik at det skulle være mulig å studere bruken av den over tid. Videre ønsket jeg for overføringsverdiens del at kommunen skulle være en «typisk» norsk kommune med tanke på ressurser og kompetanse hos de ansatte. Valget falt på Ås kommune i Akershus og deres *Plan for kulturminner* (1999).

Hovedmålet for oppgaven er å *undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet som verktøy for lokalt kulturminnevern*. Lokalt kulturminnevern omfatter både arealbruk, bevaring, skjøtsel og formidling, og bruk av kulturminner i samfunnsutviklingen – for eksempel som identitetsskapere, i lokal næring, og i arrangementer (Baadsvik og Daugstad 2003:11-13; Hagen 2007:19-21). Mens det er gjort noe forskning på kulturminnehensyn i kommunal planlegging (se eksempler i kapittel 2.2), har det blitt gjort lite på kulturminneplaner. Oppgaven tar utgangspunkt i Ås' *Plan for kulturminner*, og vil ta for seg tilvirkning, innhold og bruk, og hvilke konsekvenser planen har fått. Med bakgrunn i kommunens rolle som det lokale forvaltningsleddet, men uten formell myndighet, ønsket jeg å fokusere på automatisk fredete kulturminner og lokalbefolkningen. Det gjøres gjennom to delmål.

Første delmål er å *undersøke hvilke utfordringer automatisk fredete kulturminner utgjør i kommunale kulturminneplaner*. Debatten om lokalt kulturminnevern er ofte sentrert rundt bevaring og bruk av nyere tids kulturminner. Kommunen har myndighet til å fatte vedtak om vern, rivning og større inngrep i slike saker – noe den ikke har for arkeologiske, automatisk fredete, kulturminner. Det betyr i praksis at kommunen har svært lite innvirkning på vernet av disse – og for det meste kun kan arbeide med ulike former for skjøtsel, formidling og bruk av kulturminnene i samfunnsutviklingen (Holme og Eriksen 2005:144-145). Utgangspunktet er dermed annerledes enn for nyere tids kulturminner, og bør undersøkes som sådan. Jeg vil ha som arbeidshypotese at det særlig er to andre aktuelle utfordringer i forhold til automatisk fredete kulturminner: For det første er kulturminnene på grunn av vernet et potensielt hinder i arealplanlegging eller private tiltak, og konflikter kan bli både omstridte og kostbare. Det kan tenkes at slike forhold preger både hvordan kulturminner oppfattes og arbeides med. For det andre har det blitt påpekt at konfliktpotensialet, stor avstand i tid og at mange arkeologiske kulturminner er lite synlige, kan gjøre dem vanskeligere for «lekfolk» å forstå og oppfatte som verdifulle (se f.eks. Bjørndal 1993; Pedersen 2002). Dette er særlig viktig fordi kommunens oppgaver først og fremst er rettet mot befolkningen.

Andre delmål bygger videre på aspekter av første delmål, og er å *undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet til å registrere, ivareta og skape lokale verdier*. Oppgaven benytter et bredt verdibegrep, som vil gjennomgås i kapittel 2.4. Mer spesifikt dreier dette delmålet seg om for eksempel kommunens og kulturminneplanens evne til å utnytte lokalbefolkningens kompetanse, å ivareta lokalbefolkningens interesser, å formidle kulturminneverdier på en god måte, og den generelle forvaltningen av vår felles kulturarv. På grunn av den automatiske fredningen, er det særlig denne typen arbeid kommunen kan, og forventes, å gjøre. Lokalbefolkningen har dessuten en stadig viktigere posisjon i moderne kulturminneforvaltning. Otto Christian Dahl (2003:49) har et sentralt poeng når han påpeker at rasjonaliteten i kulturminneforvaltningen ikke må ta overhånd. Det er viktig å huske at man bevarer spor av mennesker – for mennesker. Dette poenget speiles også i en del av denne oppgavens tittel: *historiene om historien*. Kulturminnevernets legitimitet er avhengig av også å kunne møte forståelse hos, og sammenfalle med, en vanlige innbyggers oppfatning.

1.2 Ås kommune og Plan for kulturminner

Ås kommune ligger i Akershus, ca. 35 km sør for Oslo. Kommunen har i overkant av 16 000 innbyggere, er rundt 100km² i utbredelse og har tre kirkesteder; Nordby, Ås og Kroer. Landskapet i kommunen domineres av landbruksarealer og åpne kulturlandskap (Ås kommune, 2010). Kommunen har tidvis stram økonomi og ingen ansatte med spesiell kulturminnekompetanse, og er i så måte en representativ norsk småkommune. Andre trekk gjør kommunen mindre typisk, bl.a. nærheten til Oslo og et eget universitet (Universitetet for miljø- og biovitenskap, tidligere kjent som Norges Landbrukshøgskole).

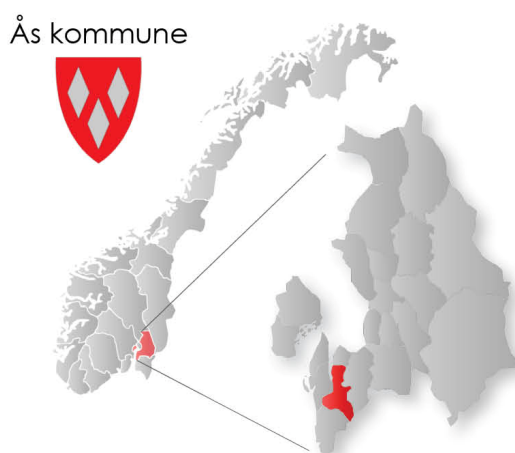

Fig 1-1 Ås kommune geografiske plassering, og kommunevåpenet som ble godkjent i 1982
Kart: Wikimedia commons

Kulturminnedatabasen Askeladden har registrert 355 lokaliteter med automatisk fredete kulturminner i Ås. En stor andel av disse er bosetningsspor fra steinalder, som særlig nordre del av kommunen er rik på. Der ligger også Nøstvetlokaliteten, antagelig Ås' mest kjente kulturminne. De arkeologiske funnene har inspirert kommunevåpenet som består av tre stiliserte Nøstvetøkser.

Ås kommunes kulturminneplan, *Plan for kulturminner*, ble ferdigstilt og godkjent i 1999. Den består av to hoveddeler: registreringer/kartdel og prioriterte områder/verdidel. Registreringene er en samling av nye og eksisterende registre over ulike typer kulturminner, inkludert automatisk fredete, byggverk, historiske hager og gamle veifar. De prioriterte områdene består av et sett med vurderingskriterier og 18 områder som pekes ut som særlig viktige. Områdene gis en kort beskrivelse, og under flere av dem gis det forslag til tiltak. Analysen vil basere seg på både tilvirkningen, innholder og bruken av disse plandelenene.

1.3 Metodiske og teoretiske perspektiver

Hovedmålet i denne oppgaven er å se hvor egnet en kulturminneplan er som redskap, mens delmålene omhandler utfordringer i forhold til automatisk fredete kulturminner og lokale verdier. Deler av undersøkelsen er basert på å innhente faktaopplysninger, om for eksempel hvordan planen har blitt brukt, hvilke tiltak som har blitt gjennomført eller hvilke verdier som knyttes til hvilke kulturminner. Men for å få en utfyllende analyse kreves det også en innsikt i hvorfor og hvordan dette har skjedd. Det dreier seg dermed vel så mye om *forståelse* som det gjør om *forklaring*. Jeg har vurdert en kvalitativ tilnærming til å være mest hensiktsmessig til materialet som består av skriftlige dokumenter og dybdeintervjuer. Dette vil bli presentert nærmere i introduksjonen til kapittel 3, 4 og 5.

Kvalitativ metode, som baserer seg på å gå i dybden på og å forstå fenomener, er godt egnet i analyser som omhandler verdier og fortolkning av fenomener. Sentralt for dette er også *hermeneutikken*. Det grunnleggende ved hermeneutikkens fortolkningsmodell er at enkeltdeler ikke kan tolkes isolert, men må ses i lys av helheten – og en bedre forståelse av enkeltdelene vil igjen kunne bidra til et mer nyansert bilde av helheten. Dette er *den hermeneutiske sirkel*. Forskeren er også en del av helheten gjennom sin forståelse og tolkning, og kan ikke løsrives fra den (Olsen 1997:104-106; Thagaard 1998:37-38). Slik vil en påstand i en kulturminneplan måtte forstås ut fra for eksempel gjeldende forvaltningsideologi, kommunens kulturminnepolitikk og samfunnet generelt. Utsagn fra informanter må ses i lys

av blant annet informantens bakgrunn, kunnskapsnivå og moderne kultur. Disse påstandene og utsagnene er dessuten ofte allerede fortolkninger gjort av dokumentforfatter eller informant, som for eksempel har dannet seg en oppfatning om hvilke verdier kulturminner representerer eller hva de synes om Nøstvetplassen. Det er dermed snakk om en *dobbel hermeneutikk*, hvor jeg som forsker fortolker en virkelighet som allerede er fortolket av de som deltar i den samme virkeligheten (Thagaard 1998:39).

Kvalitativ tilnærming muliggjør utviklingen av metode, teori og data i forhold til hverandre gjennom forskningsprosessen. Dette ble vektlagt, siden undersøkelsen fokuserer på et felt hvor det har blitt gjort lite forskning og det ved prosjektstart var usikkert hva slags funn som kom til å bli gjort. Av samme grunn ble det benyttet en *induktiv* tilnærming til materialet, dvs. at teorien og konklusjonene bygges ut fra analysen av materialet (Thagaard 1998: 149). Det bør også bemerkes at kvalitativ metode ikke har større kvantitative egenskaper, og dermed ikke gir grunnlag for å generalisere rundt hvilke oppfatninger som er vanligst og hvor utbredt de er, hvilke grupper mennesker som typisk kan knyttes til bestemte oppfatninger. Det kvalitative analyse derimot tilbyr, er et dypdykk inn i et fenomen. Selv om de konkrete utsagnene ikke er direkte generaliserbare, er det grunn til å anta at bakgrunnen for hvordan disse blir dannet er noe mer generell og har overføringsverdi.

1.4 Oppgavens struktur

Strukturen er basert på analyser av Ås kommunes kulturminneplan, informantenes verdier, og fire arkeologiske lokaliteter i Ås. Hovedmålet og de to delmålene vil diskuteres gjennom hele oppgaven.

Kapittel 2 er et bakgrunnskapittel med redegjøring av teoretiske og forvaltningsmessige aspekter som er grunnleggende for den påfølgende analysen.

Kapittel 3 gjør en undersøkelse av tilvirkning, innhold og bruk av Ås kommunes *Plan for kulturminner*, som suppleres med informasjon fra intervjuer med to kommuneansatte og en lokalpolitiker. Analyser sikter særlig på å diskutere hovedmålet og første delmål ut fra hvor godt planen har fungert og de problemer som har oppstått i forhold til automatisk fredete kulturminner.

Kapittel 4 analyserer dybdeintervjuer av 12 informanter fra Ås. Formålet er å belyse begge delmål ut fra å diskutere informantenes verdier og oppfatninger av automatisk fredete kulturminner, samt deres vurdering av temaer fra forvaltningen og *Plan for kulturminner*.

Kapittel 3 og 4 utgjør basisen for diskusjonen av kommunens vs. lokalbefolkningens tilnærminger gjennom en analyse av fire arkeologiske lokaliteter i Ås i kapittel 5. Dette kapitlet vil også inkludere andre kilder som regionale og nasjonale dokumenter, dokumenter fra det lokale historie- og idrettslaget, samt sosiale medier som Facebook og leserkommentarer i nettaviser.

I kapittel 6 vil jeg oppsummere funnene. Jeg vil kort diskutere hva slags problemstillinger disse reiser, samt hvilke tiltak jeg oppfatter at kan være aktuelle, og på hvilke områder det trengs mer forskning.

Begrepet «automatisk fredete kulturminne» brukes i denne oppgaven kun om faste arkeologiske kulturminner som er eldre enn 1537 – selv om det iht. Kml §4 også omfatter bl.a. marine og samiske kulturminner av yngre alder, samt enkelte byggverk. Begrepene automatisk fredete kulturminner og arkeologiske kulturminner vil derfor brukes noe om hverandre.

2. BAKGRUNN OG RAMMER

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

(Kulturminnelovens formålsparagraf, §1)

Innledningen viser at kommunale kulturminneplaner er en tilbakevendende aktuell, politisk sak, til tross for at kunnskapsgrunnlaget om hvor godt disse planene fungerer er magert. Dette bakgrunnskapitlet redegjør for forvaltningssystemet og praksisen omkring kulturminneplaner, samt den forskningen som har blitt gjort på området. Jeg argumenterer i dette kapitlet for at forvaltningsmyndighetene ikke er klare på verken den eksakte funksjonen til eller det anbefalte innholdet og bruken av en kommunal kulturminneplan, og at dette temaet generelt får liten oppmerksomhet.

Den noe diffuse statusen til kulturminneplaner er viktig med tanke på hovedmålet mitt om å undersøke kulturminneplaner som verktøy. Første og andre delmål omhandler utfordringer i forhold til automatisk fredete kulturminner og lokale verdier. Disse belyser jeg gjennom en diskusjon om ulike tilnærminger til kulturminner blant forvaltningen og lekfolk, og hvordan disse kan gi dem ulike typer verdier. Mer spesifikt diskuteres dette for de automatisk fredete kulturminnene

2.1 Automatisk fredete kulturminner og kommunal forvaltning

Norsk kulturminnevern består av et smalt og et bredt vern. Det smale vernet omfatter bevaring av et representativt utvalg kulturminner, hvor ett viktig virkemiddel er automatisk fredning av samtlige faste kulturminner eldre enn 1537 (Kml § 4). Det brede vernet innebærer å sikre kulturminnene en plass i dagens samfunn, blant annet gjennom aktiv formidling, bruk og opplevelser (Swensen *et al.* 2004:17). Kommunene har i dag ingen myndighet i kulturminneforvaltningen og har liten innvirkning på det smale vernet – ut over at de plikter å vise hensyn til automatisk fredete kulturminner og har mulighet til å søke om dispensasjon fra kulturminneloven og få kulturminnet frigitt. Kommunene er derimot en langt viktigere aktør innenfor det brede vernet, særlig gjennom sin rolle som plan- og bygningsmyndighet (Hygen 1996; Miljøverndepartementet 2005; Swensen *et al.* 2004:17).

Kommunenes fremste virkemiddel i arbeidet med kulturminner er planlegging gjennom plan- og bygningsloven. Kommunal forvaltning skal i prinsippet være helhetlig og strategisk, og sørge for en samordning av sektorer og interesser slik at de lokale ressursene kan ivaretas best mulig. I plan- og bygningsloven har kommunene en rekke verktøy som kan benyttes for å ivareta kulturminneinteressene. Blant annet kan det legges føringer for ønskelig utbygging og utvikling av landskapet i kommuneplanens arealdel, detaljplanlegges i reguleringsplaner, eller områder kan vernes ved regulering til LNFR (Landbruks-, natur- og friluftsmål samt reindrift) med eventuelle hensynssoner (Sandvik *et al.* 2001; Tviberg 2010). Dette er den tekniske siden av planleggingen.

Som bakgrunn for den tekniske siden av planleggingen ligger bl.a. kommuneplanens samfunnsdel, konsekvensanalyser og egne kommunedelplaner/temaplaner. En kommunedelplan kan være en plan for et bestemt geografisk område, for bestemte temaer eller virksomhetsområder (Tviberg 2010:33). Den automatiske fredningen i kulturminneloven medfører at arkeologiske kulturminner kun er verdivurdert *som gruppe*, og alder er i konsekvens den eneste vurderte verdien. Gjennom konsekvensanalyser, arealdelen av kommuneplanen og kommunedelplaner for kulturminner (heretter omtalt som «kulturminneplaner») har kommunen mulighet til å verdivurdere de enkelte kulturminner, både automatisk fredete og nyere tids. Verdivurderingene kan veies opp mot andre interesser og verdier, og det kan brukes som grunnlag for å utvikle strategier og kulturminnepolitikk som legger grunnlaget for hvordan kommunen vil jobbe innen det brede vernet (Sandvik *et al.* 2001; Swensen *et al.* 2004:17-19; Tviberg og Johansen 2006). Slik kan de kulturminnene som oppfattes som verdifulle lokalt ikke bare bli sikret, men kan også benyttes til formål som bruk og opplevelser, identitetsbygging og informasjon. Forvaltning og formidling av det enkelte kulturminnet er det også mulig å innlemme i planleggingen.

2.2 Kulturminneplaner: veiledere, krav, politikk

Det mest konkrete uttrykket for en kommunes kulturminnepolitikk er en egen kulturminneplan. Men til tross for et forholdsvis stort fokus på kommunale kulturminneplaner de siste årene, finnes det knapt nok retningslinjer for hvordan en slik plan bør utformes og brukes. Det gis enkelte råd og anbefalninger i ulike veiledere og uttalelser (se følgende avsnitt), men disse er verken bindende eller detaljerte.

Riksantikvaren har utgitt flere veiledere om kulturminner i kommunal og regional planlegging; *Kulturminner og kulturmiljøer, plan- og bygningsloven: veileder* (Sandvik et al. 2001), *Plan- og bygningsloven som verktøy for kulturminneforvaltning* (Tviberg og Johansen 2006) og *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap, Plan- og bygningsloven* (Tviberg 2010). Ingen av disse omtaler kulturminneplaner i noen særlig grad. Kun veilederen fra 2001 går i (noe) detalj om innhold og bruk av en slik plan. Kulturminneplaner vies heller ikke stor plass i de offentlige kulturminnepolitiske dokumentene. Både *St. meld. nr. 16 (2004 - 2005) Leve med kulturminner*, og den forutgående NOU-en (*2001:01 Fortid former framtid*) omtaler kommunal planlegging, men nevner ikke kulturminneplaner spesifikt.

Fylkeskommunen er kommunenes rådgivende organ i kulturminneforvaltningen. Akershus, som Ås ligger i, har en høy andel kommuner med kulturminneplaner på hele 80%, mens landsgjennomsnittet ligger på 34% (Stortinget 2010). Den høye dekningsgraden i Akershus skyldes trolig økonomiske insentiver; fylkeskommunen gir et tilskudd på 75 000,- til kommuner som ikke har en kulturminneplan og ønsker å lage en. Akershus er den eneste fylkeskommunen i landet som har en slik ordning. I tillegg har *Fylkesdelplan for kulturminner i Akershus 2007 – 2018* (2007) korte, punktvis retningslinjer for utarbeidelse og bruk av kulturminneplan.

De stadig færre referansene til kulturminneplaner i Riksantikvarens veiledere og den nasjonale kulturminnepolitikken kan gi inntrykk av at viktigheten av kulturminneplaner har blitt gradvis redusert. Likevel er kulturminneplaner stadig aktuelle og har vært gjenstand for en rekke nylige politiske utsagn. Blant annet gikk Fortidsminneforeningen (2009) hardt ut og vedtok på landsmøtet å programfeste en oppfordring om å lovfeste krav om kommunale kulturminneplaner, med bakgrunn i å ville «styrke kompetansen og handlingskraften i det kommunale kulturminnevernet». I november 2010 kom stortingsinterpellasjonen fra KrF-representanten som er sitert i innledningen i kapittel 1.

Til tross for at kulturminneplaner primært er beregnet på å brukes innen planlegging og forvaltning innad i kommunen, kan de også ha konsekvenser og bruksområder ut over dette. Statens vegvesens *Håndbok 140 Konsekvensanalyser* (2006:147), som bl.a. NIKU benytter, nevner at registreringer og analyser i tilknytning til bl.a. kommunedelplaner bør brukes som kilder ved konsekvensanalyser. Interessant nok nevnes ikke kommunedelplaner i Riksantikvarens veileder *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (2003a), som er

spesielt utformet med tanke på kulturminner. Videre har *Norsk kulturminnefond* nedfelt i sine retningslinjer at prosjekter som er relatert til eller kan resultere i kulturminneplaner skal prioriteres (Kulturminnefondet 2003).

Kulturminneplaner er dermed noe kommunene oppfordres til å lage, og som potensielt kan ha konsekvenser også utenfor kommunens grenser. Samtidig er det en forbausende mangel på veiledere og retningslinjer for hva en plan bør inneholde, hvordan den skal tilvirkes og hvordan den bør brukes i etterkant. Det er vanskelig å tolke dette fenomenet – har Riksantikvaren et mer realistisk og reservert syn på slike planer enn politikere og interesseorganisasjoner som Fortidsminneforeningen, og er det derfor de velger å fokusere mindre på dem? Eller er det slik at fylkeskommunen, som rådgivende organ, har overtatt hele veilederrollen uten at dette er uttalt noe sted?

Problemet blir også mer relevant når det tas i betraktning at de færreste kommuner sitter med stor kompetanse på kulturminner og kulturminnevern. En undersøkelse blant kommunale rådmenn i 1997 viste at økonomi og mangel på ressurser blir oppfattet som den største trusselen mot et effektivt kulturminnearbeid i kommunen. Dessuten viste undersøkelsen at det er svært ulike antakelser om ansvarsfordelingen innen kulturminneforvaltningen (Statens Informasjonstjeneste 1997), noe som også var et sentralt funn i en nyere studie utført i Akershus i 2004. Studien konkluderte videre med at det er stor variasjon i hvordan kommunene håndterer kulturminnefeltet og i hvordan de samarbeider med fylkeskommunen (Akershus Fylkeskommune 2007:20-21). Dette er ikke unikt for Akershus. En omfattende undersøkelse av et stort antall kommuner i hele Norge gjort av Vestlandsforskning (2008), viser at under 10% av kommunene mener de har god kompetanse på kulturminnearbeid. Studien skiller også mellom kommuner som er med i prosjektet «Livskraftige kommuner» (LK) og de som ikke er det. LK er et prosjekt initiert av regjeringen for å styrke miljø- og samfunnsutviklingen i kommunene gjennom fokus på klima og energi, arealpolitikk, friluftsliv og kulturminnevern. Ved spørsmål om hva de er dårlige på, oppgav over 35 % av LK-kommunene og over 20 % av ikke-LK-kommunene kulturminnearbeid som svar (Aall og Tangen 2008:34-40). Studien konkluderer med at det største problemet ikke er mangel på kompetanse, men mangel på kapasitet i form av tid og nok ansatte, til planarbeid (Aall og Tangen 2008:46-47).

Det har blitt gjort flere undersøkelser og prosjekter om kulturminner i den generelle

kommuneplanleggingen (se bl.a. Aall og Tangen 2008; Anker 2007; Bråtå 1997; Myrvoll 2003; Myrvoll og Skogheim 2002; Nerbø 2008; Riksantikvaren 2005; Skjeggedal 2002). Mest interessant de siste årene er *Verdiskapingsprogrammet* i regi av Riksantikvaren (se bl.a. Riksantikvaren 2009). Dette omhandler bruken av både nyere tids og automatisk fredete kulturminner i lokalsamfunnsutviklingen. Prosjektet er enda ikke ferdigstilt, men resultatene så langt er informative og nyttige for kommunalt kulturminnevern (se f.eks. Magnussen *et al.* 2009; Riksantikvaren 2011).

Til motsetning er det forsket lite på kulturminneplaner. Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) og Norsk institutt for by- og regionsforskning (NIBR) har utgitt tre relevante studier. *Landskap under press – urbanisering og kulturminnevern* (Swensen *et al.* 2004) er en studie av to kommuner med fokus på kommunale strategier for ivaretagelse av kulturmiljøer. *Kulturarv og stedsidentitet* (Swensen *et al.* 2009) undersøker bruken av kulturminner i byutviklingen i fire norske byer, blant annet gjennom kulturminne- og verneplaner. Et prosjekt som ikke er publisert i sin helhet i skrivende stund er *Local heritage values and cultural heritage plans in urban fringe areas* (se Swensen *et al.* 2010, som er et konferansebidrag om prosjektet). Prosjektet omhandler bl.a. hensynet til lokale oppfatninger i tilvirkningen av kulturminneplaner i tre kommuner som kan betegnes som urbane randsoner. Riksantikvaren hadde på tidlig 2000-tall et prosjekt titulert *Kommune(del)planer for kulturminner og kulturmiljøer*. Ni kommuner ble invitert til å utvikle eksempler på kommunedelplaner (Riksantikvaren 2005). Med unntak av én seminarrapport (Riksantikvaren 2003b) foreligger det ingen publikasjoner. Felles for disse studiene er at de fokuserer på tilvirkningen og innholdet i kulturminneplaner og ikke hvordan planene har blitt brukt i etterkant – noe som utgjør nok en bakgrunn for denne masteroppgaven.

2.3 Befolkningsdeltagelse og lokale forståelser

En kulturminneplan er ikke bare relatert til offentlig forvaltning og kommunen, men også lokalbefolkningen. Lokal verdiskaping og identitetsbygging er nøkkelford som ofte brukes. Kulturminnelovens formålsparagraf definerer kulturminners viktighet bl.a. som «*grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet*» (kml §1). Etter hvert som mer av kulturminnevernet har blitt desentralisert, har det blitt poengtert at det er viktig å åpne for økt deltagelse fra lokalt hold og hensyn til lokale innbyggers interesser. Videre argumenteres det (se bl.a. Lokal Agenda 21 1998; Miljøverndepartementet 2001, 2002; Miljøverndepartementet 2005) for at lokalbefolkningen og lokale organisasjoner

bør involveres i planarbeidet for å utnytte lokal kunnskap og å sikre eierskap til planen blant folket. Lokalbefolkningen representerer også ressurser for kommunene. Den tidligere nevnte Vestlandsforskning-studien (Aall og Tangen 2008:46-47) avdekket at kommunene delvis veier opp for manglende kompetanse ved å ha kontakt med lokale frivillige organisasjoner og samspill med fylkeskommune og museer.

Inkludering av lokalbefolkningen i forbindelse med en kulturminneplan er i utgangspunktet positivt og i tråd med offentlige anbefalninger, men det setter samtidig lys på en rekke problematiske forhold. Ett særlig aktuelt tema er ulike kulturminneforståelser. Moderne kulturminnevern er fundert i det Dag Myklebust (2003:17) betegner som et «antroposentrisk kulturminnesyn». De verdiene som tilskrives har lite å gjøre med kulturminnets opprinnelige funksjon og betydning, men er tilknyttet meningsinnholdet moderne mennesker legger i dem og hvilke behov de fyller i dagens samfunn (Lidén 1991:103; Myklebust 2003:12-13).

Forvaltningen skal i utgangspunktet ivareta folks interesser, men har likevel en annen tilnærming til kulturminner enn det de fleste lekfolk har. Christian Ebbesen (2009:6-7) skiller i sin masteroppgave i arkitektonisk kulturarv mellom *opplevd verdi* og *tilskrevet verdi*. Opplevd verdi er den subjektive og kontekstavhengige opplevelsen som skjer ved interaksjonen med et kulturminne. Verdi som instrument eller tilskrevet derimot, representerer den bevisste og strategiske skapelsen av kulturarv og utvelgelsen av hvilke verdier som skal formidles. En lignende oppdeling har blitt gjort av antropologen Odd Arne Berkaak (1991, referert til i Pedersen 2002; 1992). Han skiller mellom to typer historietilnærming: organisk og genealogisk. *Den organiske historiefølelsen* knytter kulturminnene til den enkeltes erfaringsverden og tidsbegrep, og spiller på gjenkjennelse og personlig identitet. *Den genealogiske historieoppfatningen* er derimot basert på avstand til kulturminnene, oversikt og kunnskap om historisk utvikling. Den organiske tilnærmingen er fundert i individet og bevaring er motivert ut fra gjenkjennelsen av positive livsverdier. Den genealogiske tilnærmingen er karakterisert av fellesskapet og verdier som overskrider den enkeltes livsverden, og bevaring er vitenskaplig og formidlingsmessig motivert (Berkaak 1992:47). I stor grad dreier det seg dermed om et skille mellom personlig opplevelse og følelse på én side, og faglig kunnskap og avstand på den andre. Dette skillet er langt fra vanntett; faglig kunnskap og oversikt vil også kunne påvirke den opplevde verdien. Imidlertid er dette er nettopp påvirkende faktorer, og sjeldnere opplevde verdier i seg selv. Dette er nyttige konsepter som vil bli benyttet i den følgende analysen for å poengtere de ulike tilnærmingene.

Både forvaltere og lokalbefolkning kan ha elementer av begge forståelsene, og til tross for at de ulike tilnærmingene er fundert i ulike utgangspunkt, finnes det en felles plattform. Berkaak (1992:43) poengterer at forståelsene har utspring i felles kulturelle forestillinger og at det finnes overlappinger i erfaringshorisontene. Forskjellene bunner dermed primært i ulike *kunnskapsbehov*, påvirket av hvordan man opplever samtiden. Lokale og offentlige fortellinger står heller ikke nødvendigvis i motsetning til hverandre. Mens noen undersøkelser (se bl.a. Miljøverndepartementet 2002:49-50) viser at lokalbefolkningens oppfatninger i liten grad lar seg påvirke av forvaltningens, har andre (se bl.a. Nilsen 2003a; Solli 1996) vist at akademisk kunnskap lar seg integrere blant lokale historier – også i tilfeller hvor disse i utgangspunktet ikke samsvarer med hverandre.

Med endringer i samfunn, tro og kunnskap har også lokale historier om kulturminner blitt endret. Tidligere myter kunne for eksempel gå ut på at røyser består av forsteinede troll, at de døde vil straffe de som forstyrrer en gravhaug, eller at kulturminnene knyttes til hendelser i senere tid (historiske eksempler hentet fra Zachrisson 1997). Torun Zachrisson (1997:102-103) argumenterer for at disse forestillingene og fortellingene ikke skapes eller finnes lenger. Derimot har de i stor grad blitt erstattet av fortellingene om kulturminner som hindringer. Frykten for straff fra de døde har blitt avløst av frykten for økonomisk straff, og moderne kulturminnevern har trolig tilført et nytt aspekt til lokale myter og historier om kulturminner. Dette er et aspekt som ikke bør undervurderes. Konflikter kan utgjøre et potensielt hinder for det lokale kulturminnearbeidet. I Riksantikvarens *Verdiskapingsprogram* rapporterte halvparten av de 12 pilotprosjekt-kommunene at konflikter i noen grad bidrar til å hindre realiseringen av flere tiltak (Magnussen *et al.* 2009:18-19).

2.4 Vanlige forvaltnings- og befolkningsverdier

Kommunen skal, som den lokale delen av forvaltningsapparatet, ideelt sett ivareta interessene til både nasjonal og regional kulturminneforvaltning, samt til lokalbefolkningen i kommunen. Disse interessene er både ulikt fundert, og det er forskjeller i hvor tilgjengelige de er for kommunens ansatte. Den sentrale miljøforvaltningen utgir politiske dokumenter og veiledere. Viktige i utviklingen av kulturminnepolitikken og de gjeldende verneprinsippene har for eksempel vært Miljøverndepartementets *NOU 2001:7 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven* (2001) og *St.meld. nr. 16 (2004 - 2005) Leve med kulturminner* (2005) og Riksantikvarens strategiske plan *Alle tiders kulturminner* (2001, er ikke lenger gyldig). Fylkeskommunene er regionale forvaltningsorgan, har regionalt

planleggingsansvar og er kommunens rådgivende organ. Flere fylkeskommuner lager også egne delplaner for kulturminner hvor deres kulturminnepolitikk er nedfelt.

Når det gjelder konkrete veneverdier, finnes det en rekke dokumenter som er viktige i Norge. Blant de mest sentrale kan nevnes *Lov om kulturminner* av 1978, Riksantikvarens *Alle tiders kulturminner* (2001), Miljøverndepartementets *NOU 2002: 1 Fortid former framtid* (2002) Riksantikvarens *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar* (2003a), *St.meld. nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner* (2005), Statens vegvesens *Håndbok 140 Konsekvensanalyser veiledning* (2006:202) og NIKUs *Mal for å vurdere verneverdi og konfliktgrad* (Larsen og Jerpåsen 2008:14-18). Disse dokumentene benytter i all hovedsak de samme verdiene som vernegrunnlag. En samlende liste av verdiene kan settes opp slik:

- Kunnskapsverdi/pedagogisk verdi*
- Faglig kildeverdi*
- Opplevelse/bruksverdi*
- Representativitet*
- Sjeldenhet/ egenart*
- Autentisitet*
- Sammenheng og miljø*
- Symbolverdi*
- Stedsidentitet*
- Historikk og lokalhistorikk*
- Aldersverdi*
- Estetisk verdi*

I tillegg kommer bruksverdi/økonomisk verdi. Denne verdien vil utelates av analysen, da det ikke er noen utsagn i *Plan for kulturminner* eller noen lokaliteter med automatisk fredete kulturminner i Ås, som den kan knyttes til.

Det har blitt gjort flere undersøkelser av hvilke verdier ved kulturminner som vektlegges i befolkningen. En studie utført i flere nordnorske kommuner (Bertelsen *et al.* 2001:104) viste at det er kunnskapsverdi og tilknytningen til fortiden som er vanligst. 307 av i alt 373 respondenter mente at det viktigste kriteriet for å verne et kulturminne er *at det forteller hvordan folk levde før*. Andre alternativer som fikk stor oppslutning var *at det er spor etter våre forfedre* (264 respondenter), *at det kan knyttes til en historisk hendelse* (227) og *at det har nasjonal verdi* (168). To alternativer fikk minst oppslutning: *at det er gammelt* (118) og *at det er pent* (27) (Bertelsen *et al.* 1999). En masteroppgave i arkeologi avlagt ved Universitetet i Tromsø (Brekmo 2004) som baserte seg på et lignende spørreskjema viser i hovedsak samme tendenser. Brekmo har i tillegg lagt til alternativet *at det er gåtefullt*, som hos 106 respondenter får 20,5 % oppslutning, og *at det er en ressurs for lokalmiljøet med tanke på turisme og lignende*, som 52,3 % mente er viktig.

Forvaltningens verdier er nedfelte, veldefinerte og kategoriserte, og dessuten tilgjengelige for kommunens planleggere gjennom flere ulike kanaler. De opplevde verdiene er individuelt fundert og varierer med enkeltmenneskets kunnskap, erfaring og opplevelser. Disse verdiene er komplekse og kan antakelig sjelden defineres kun med noen få ord – og er dermed ikke fullt så tilgjengelige for kommune og planleggere. Slike verdier må undersøkes gjennom for eksempel intervjuer og samtaler, spørreskjemaer eller folkemøter. Dette, og den faktiske inkluderingen av lokale verdier er viktig i forhold til hvordan kommunens kulturminnearbeid blir oppfattet lokalt. En studie av kulturminneplaner og lokale oppfatninger i tre norske kommuner (Swensen *et al.* 2010:10-11) fant at folks personlige verdsetting av kulturminner ble forsterket av at forvaltningen fokuserte på de samme kulturminnene og verdiene. Vektlegging og inkludering av denne korrelasjonen i planleggingen førte også til en økt oppfatning av dette som et felles ansvar. Kommunal forvaltning kan dermed sies å være mer effektiv i forhold til det brede vernet når den sammenfaller med, og respekterer, lokalbefolkningens verdier.

2.5 Lokale forståelser av automatisk fredete kulturminner

Anonymitet og manglende synlighet er et fremtredende trekk ved en stor del av de automatisk fredete kulturminnene. Steinalderboplasser, kokegroper og stolpeavtrykk etter bygninger er ofte ikke synlige på overflaten, og selv synlige kulturminner som gravhauger og helleristninger gir begrenset informasjon til de som kan lite om emnet. Kristine Bjørndal (1993) har gjort en studie av lokale oppfatninger om det hun betegner som «13 på dusinet»-kulturminner i en norsk kommune. Hun argumenterer for at anonymiteten gjør kulturminnene mer sårbare for ødeleggelser, og at mange vil ha vansker med å etablere et forhold til dem. Nyere kulturminner oppfattes som nærmere og mer familiære, da de lettere kan relateres til forståelige og meningsfylte aspekter i hverdagsmiljøet og eget liv. Andre (Omrand 1999:87; Pedersen 2002) argumenterer for at anonymiteten samtidig kan være et positivt trekk da den også innebærer mangetydighet. Når det finnes få innlysende tolkninger, kan kulturminnene lett finne innpass i ulike moderne forståelser av fortiden, og dette øker tilgjengeligheten også for de uten særlig kunnskap om emnet.

Britt Solli (1997) benytter psykologen Jerome Bruners (1990) begrep *folkepsykologi* for å forklare hvordan mennesker forstår kulturminner. Mennesket plasserer det ukjente inn i kjente termer, og nye fenomener underkastes den verdenen man allerede kjenner. Fortellinger og ideer om fortiden er basert på materielle spor i nåtiden, men har også utspring i hvordan vi

oppfatter oss selv og hvordan verden «skal være». Det er også viktig å huske at selv om det fysiske kulturminnet er fundamentet for forståelsen, er det ikke nødvendigvis kulturminnens særtrekk i seg selv som ligger til grunn for den verdien de tilskrives. Derimot er selve erfaringen og opplevelsen av dem og stedene de er lokalisert på, mer vesentlig (Dahl 2003:47-49). Aktiviteter foretatt på steder med kulturminner, for eksempel turgåing, sightseeing eller arbeid, kontekstualiserer kulturminnet og kan bidra til å definere hvilke verdier og kvaliteter det representerer (Bjørndal 1993; Nilsen 2003b:103; Sæter 2003; Thuen 2003:61).

2.6 Oppsummering og noen utfordringer

Hovedmålet mitt er å vurdere kulturminneplaners egnethet i lokalt kulturminnevern. I utgangspunktet er det flere gode argumenter for slike planer. Blant annet er det en av de få mulighetene en kommune har for å dokumentere lokale kulturminneverdier – både gjennom å kartlegge lokalbefolkningens verdier og å foreta egne vurderinger og strategiske verditilskrivninger. Samtidig er det fra offentlig hold dårlig nedfelt hvordan dette best bør gjøres. Mange kommuner mener dessuten at de er dårlige på kulturminnearbeid, og det finnes ingen forskning på hvor godt slike kulturminneplaner faktisk fungerer. Det kan dermed virke som om innholdet i og bruken av en kulturminneplan kan bli litt opp til tilfeldighetene. Dette utgjør min bakgrunn for å undersøke innhold og bruk av Ås kommunes *Plan for kulturminner* i følgende kapittel.

Første delmål vedrørende utfordringer i forhold til automatisk fredete kulturminner tar utgangspunkt i en hypotese om at det lovbestemte vernet med de begrensningene det setter både for kommune og privatpersoner, kan påvirke hvordan kulturminnene oppfattes og hvordan det jobbes med dem. De fysiske egenskapene og den umiddelbare kunnskapsverdien til kulturminnene kan også påvirke hvordan de forstås. At slike kulturminner kan være lite dikterende i forhold til lokalbefolkningens verdier utgjør muligens et særlig utfordrende utgangspunkt i forhold til å kartlegge lokale oppfatninger. Disse er avhengige av en rekke andre faktorer som f.eks. kunnskap, opplevelser på stedet og annet – og kan variere sterkt fra person til person. Mitt andre delmål er basert nettopp på kulturminneplaners egnethet i forhold til å utføre slik kartlegging. Det er verken mulig eller et poeng å gjøre en fullstendig beskrivelse av kommuneinnbyggernes verdier og hva disse er basert på. Lokalbefolkningens verdibegrunnelser kan ikke gjøres allmenngyldige, og kan heller ikke logisk argumenteres for på samme måte som tilskrevne verdier kan. Det er like fullt en utfordring å skulle integrere slike erfaringsbaserte verdier i en mekanisk planprosess, og så å skulle ta hensyn til det i en

svært konkret arealplanlegging. Hvilken rolle kulturminneplaner har i forhold til dette er uvisst, men det er flere indikasjoner på at en planprosess med nært samarbeid med lokalbefolkningen både kan forsterke de lokale verdiene og gi en større følelse av økt eierskap for planen. Der er mulig å identifisere hvilke områder mange oppfatter som verdifulle, hvilke verdier som assosieres med områdene og hva som eventuelt kan gjøres for å forbedre. Denne tilnærmingen passer godt overens med nasjonal kulturminnepolitikk som har fokusert på lokal kulturarv som identitets- og tilhørighetsskaper, bevissthetskaper i forhold til lokalhistorie, samt viktig for reiseliv og lokal næring (se bl.a. Miljøverndepartementet 2002:47-48; 2005). Disse aspektene vil bli nærmere undersøkt i kapittel 4 og 5.

3. ANALYSE AV ÅS KOMMUNES KULTURMINNEPLAN

Ås kommune ønsker med plan for kulturminner og få oversikt over kulturminnene i kommunen og bli bedre i stand til å forvalte disse minnene etter våre forfedre.

(Fra sammendraget av Plan for kulturminner, s 2)

Prosjektet *Plan for kulturminner* ble startet av Ås kommune i 1996, og planen ble ferdigstilt og vedtatt i 1999. Planen består av to deler: registreringene/kartdelen og de prioriterte områdene/verdidelen, og plandelene analyseres hver for seg. Analysen tar utgangspunkt i tilvirkning, innhold, og bruk, samt oppfølging av planen i etterkant. Jeg vil også gi en oversikt over hvordan planen har blitt brukt i et 12-års-perspektiv, både i og utenfor Ås kommune. Hovedmålet i oppgaven, *å undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet som verktøy for lokalt kulturminnevern*, vil belyses ut fra i hvilken grad planen har fått konsekvenser. Analysen avdekker at til tross for at det har blitt gjennomført lokale registreringer og at disse i en viss grad benyttes, er vagt formulerte verdier og tiltak som sjeldent følges opp et gjennomgående trekk i bruken av planen.

Første delmål, *å undersøke hvilke utfordringer automatisk fredete kulturminner utgjør i kommunale kulturminneplaner*, diskuteres i forhold til begge plandelene. Analysen tar sikte på å identifisere utfordringer som skyldes både juridiske forhold og eventuelle problematiske trekk som kan knyttes til kulturminnenes anonymitet og manglende synlighet. Formålet med registreringsdelen har i stor grad for Ås kommune vært å danne et kunnskapsgrunnlag for å få mer forutsigbarhet og å unngå konflikter i arealplanleggingen. I de prioriterte områdene er det antydning til at automatisk fredete kulturminner formidles i større grad enn andre.

Andre delmål, *å undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet til å registrere, ivareta og skape lokale verdier*, er primært relevant for prioriteringsdelen av planen. Kommunens tilskrivning av verdier, formidling av disse, og hvordan kommunen forholder seg til lokalbefolkningens opplevde verdier er sentralt. Det har blitt gjennomført flere tiltak, men jeg argumenterer også for at det i planen er tilsynelatende lite bevissthet rundt verdiene og mangelfull argumentasjon for hvorfor det prioriteres og for hva som skal formidles.

3.1. Material og metode

Plan for kulturminner er hoveddokumentet i analysen, men også andre dokumenter vil analyseres for å belyse hvordan planen har blitt brukt. Kommunale dokumenter er blant annet

kommuneplaner, årlige handlingsprogrammer med mål og foreslåtte tiltak, årsmeldinger fra handlingsprogrammet, og protokoller og referater fra kommunestyre- og formannskapsmøter. Fra regional forvaltning inkluderes to plandokumenter og en registreringsrapport. I tillegg kommer dokumenter funnet på Internett, som refererer til *Plan for kulturminner*. Det er også et intervjumateriale som består av intervjuer med tre informanter i kommunen: To administrativt ansatte (kulturkonsulenten og plan- og miljøvernrådgiveren) og en lokalpolitiker (varaordføreren). I tillegg trekkes intervjuer av lokalbefolkningen inn, selv om disse hovedsakelig benyttes som kilder i kapittel 4. Disse intervjuene er av underordnet betydning i dette kapitlet, og vil derfor først bli metodisk behandlet i kapittel 4.1.

De innsamlede kildene er tilstrekkelige for å kunne utføre en god analyse, men det er enkelte begrensninger i materialet som bør påpekes. Saksprotokoller og møterefater fra kommunen er bare tilgjengelig fra 2005 og fremover. Det var ikke mulig å skaffe enkelte dokumenter, blant annet kommuneplanen fra 1999. En stor andel av reguleringsplanene, særlig de fra begynnelsen av 2000-tallet, var det heller ikke mulig å få tak i – denne kategorien ble dermed utelatt fra analysen. Jeg ønsket i utgangspunktet å undersøke hvordan kulturminner ble inkludert i økonomiplanleggingen, men Ås' økonomiplaner er ikke detaljerte nok til at kulturminnemidler kan skilles ut – dette måtte derfor også utgå av analysen. Siden *Plan for kulturminner* ble laget for over 10 år siden, var det ikke mulig å få tilgang bakgrunnsarbeidet til planen, som for eksempel referater fra folkemøter og lignende.

Jeg benyttet meg av en kvalitativ tilnærming i dokumentanalysen. Oppgavens mål og delmål er ikke svært kompliserte, så en detaljert analyseprosess ble oppfattet som unødvendig. Dokumentene ble finlest, sentrale poenger trukket ut og vurdert ut fra kontekstuelle faktorer som dokumenttype og –forfatter, forum og hvem dokumentet er rettet mot.

3.2 Analyse av registreringsdelen av *Plan for kulturminner*

Registreringsdelen av *Plan for kulturminner* består av kart i en GIS-base hvor informasjon fra flere ulike kilder er samlet. Ås kommune definerer registreringene som den viktigste delen av planen, og hovedformålene med registreringene er intern kommunal bruk.

3.2.1 Innhold og tilvirkning

Jeg vil innlede dette og neste underkapittel med figurer som er laget for å vise det jeg oppfatter som sentrale elementer i innholdet og den intenderte bruken av plandelene. Figurene

er inndelt i «bidrag» og «bruk» dvs. hvor informasjon og innspill til planen er hentet fra, og hvordan bruken av planen planlegges. Horisontalt er kildene og bruksområdene delt inn i tre; *Nasjonale og regionale forvaltningsmyndigheter, Ås kommune og Lokalbefolkning, grunneiere, lag og foreninger, skole* (altså lokalmiljøet).

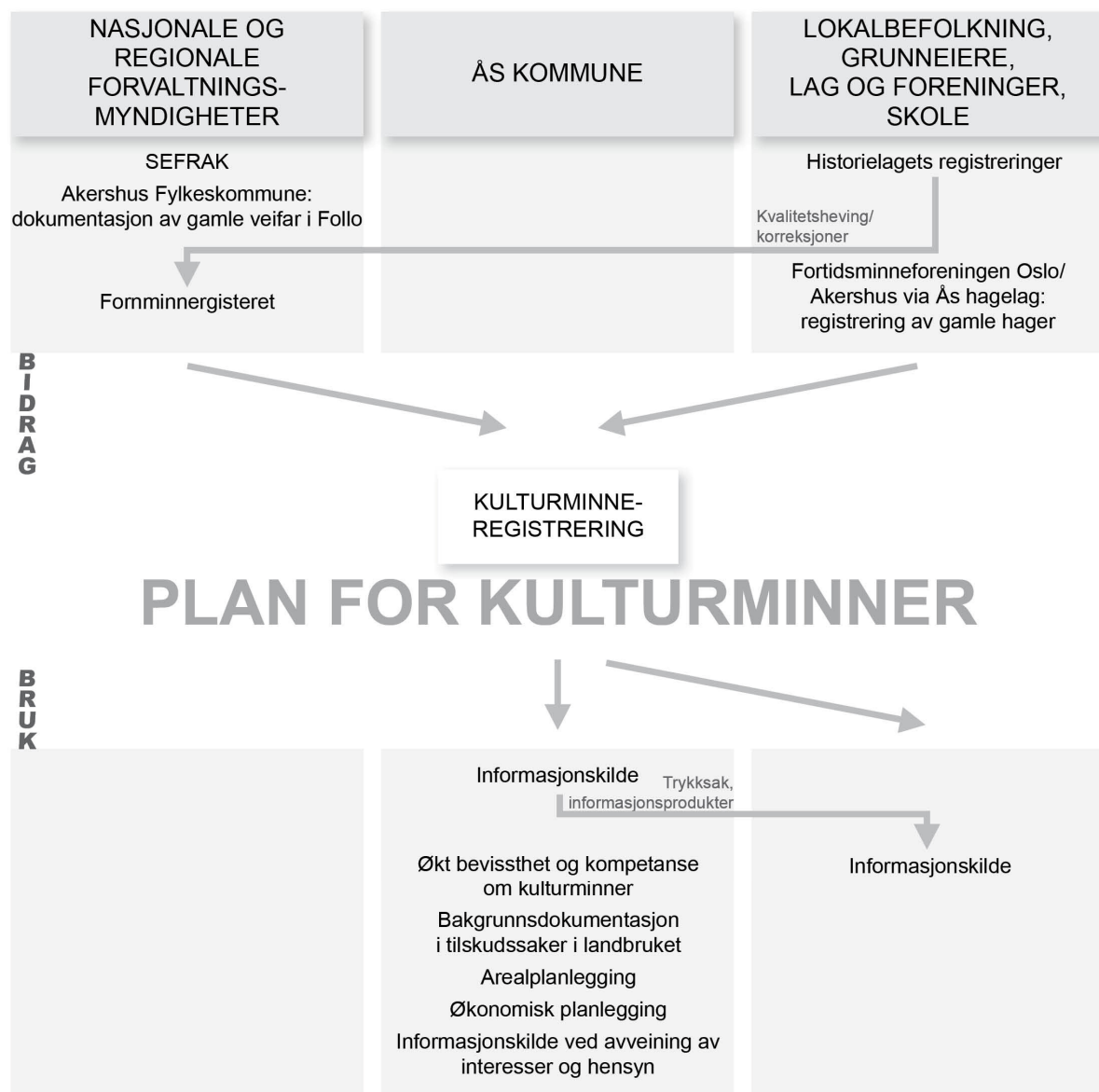

Fig 3-1 Oversikt over bidrag og bruk i registreringsdelen av Plan for kulturminner

Øvre del av fig 3-1 viser at registreringene enten er hentet fra forvaltningsmyndigheter (SEFRAK, Forminneregisteret, Akershus' register over gamle veifar) eller lokale lag og foreninger (Fortidsminneforeningens oversikt over gamle hager og historielagets kvalitetsheving). Historielaget og personer med lokalhistorisk kunnskap har gått over Forminneregisteret, korrigert feil og lagt til ny informasjon. *Plan for kulturminner* går ikke

inn på hvor mange kulturminner dette dreier seg om, og oppgir kun en liste med eksempler på endringer. Flere av eksemplene er automatisk fredete; bl.a. en rydningsrøys som ikke lenger finnes, dyrkningsspor som har feil kartplassering, og nyregistrering av en dyregrav.

Allerede her finnes det utfordringer vedrørende første delmål. Fornminneregisteret/Askeladden¹, kan kun endres av fylkeskommune eller kulturminneforvaltningsinstanser på nasjonalt nivå, kommunen har ikke selv mulighet til å rette opp feilene som ble oppdaget. I følge *Plan for kulturminner* ble de beskrevne korreksjonene «meldt til fylkeskultursjefen for befarig og uttalelse». Dette har tilsynelatende ikke blitt fulgt opp. En av informantene fra lokalbefolkningen som både var med på registreringene og har sittet i plankomiteen i kommunen, bemerket mangelen på oppdateringer som et problem:

Jeg har ikke vært inne på den Askeladden-basen, jeg vet ikke om jeg har tilgang til den som privatperson en gang. Men det kommer en del andre ting, noe som heter skolekart bl.a. som Kartverket står for. Og der ser jeg at det er mye av det gamle, så der er det ikke retta opp

(mann, 50-årene, lokalhistorisk interessert og lokalpolitiker)

Kulturminneplanen blir benyttet i plan- og reguleringssaker, i følge kommunale møtereferater og samme informant. Det tas også hensyn til de lokalt registrerte kulturminnene. Dette demonstrerer at kulturminneplaner potensielt er funksjonelle verktøy. Samtidig viser det at dette til dels er avhengig av annen forvaltning for at det skal fungere i praksis. Informanten som har sittet i plankomiteen påpeker at dette har skapt problemer i saker:

Da har vi sendt det til antikvarembetet, også sier antikvaren at «her finnes det ikke noe», også sitter jeg og veit at dette huset er planlagt bygd midt i en steinsetting.

Dette stiller kommunen i en klart vanskelig posisjon, samtidig som det også betyr at de lokale registreringene i praksis også har mest lokale konsekvenser.

3.2.2 Formål og funksjon

Introduksjonskapitlet i *Plan for kulturminner* har noen svært generelle utsagn, som for eksempel «lette arbeidet med å finne ut hvor det er konflikter med kulturminneverninteressene» og at planen må «være i inngrep med den økonomiske planleggingen». Ut over dette er det ingen konkrete retningslinjer for bruk.

Planen har et ulikt forvaltningsstrategisk fokus på nyere tids og automatisk fredete kulturminner. Det uttrykkes indirekte, og er heller ikke argumentert for. Ved nyere tids

¹ Fornminneregisteret er det tidligere offisielle registeret over fornminner/automatisk fredete kulturminner, og ble drevet av NIKU. Askeladden ble i 2004 den nye, offisielle databasen, og inkluderer informasjon fra Fornminneregisteret, Fredningsregisteret og Kirkeregisteret.

kulturminner er arealregulering av områder og noe bygningsvern fremhevet. I forbindelse med automatisk fredete kulturminner vektlegges forutsigbarhet i utbyggingssaker, samt enkelte skjøtselsoppgaver. Kulturkonsulenten påpekte under intervjuet at prosjektet nok startet med større forventninger enn hva som var realistisk.

En del politikere var litt opptatt av det at – det er jo mange kulturminner i Ås, og de vil gjerne vite i større grad hvor er det de kulturminnene fantes. Så man kunne skjære klar av det når man drev planlegging i forhold til det å bygge ut, boliger og andre ting. Men man kom jo ikke noe særlig nærmere, man fikk jo ikke vite noe mer enn det man visste. Så jeg tror kanskje man ble litt skuffa.

Dette styrker inntrykket av at hovedformålet med planen var forutsigbarhet og oversikt. At registreringene ikke helt er brukbare til dette formålet, har trolig preget både oppfatningen av planens tyngde og anvendelighet, og derav hvor mye den har blitt brukt (se kapittel 3.2.3).

Fig 3-1 viser at det kun er ett område hvor planen er tiltenkt bruk ut over det kommunale; som informasjon for befolkningen ved publikasjon av en forkortet versjon eller «informasjonsprodukter basert på moderne datateknologi». Det argumenteres for formidling ut fra det brede vernet, bl.a. at folk skal kjenne til lokalhistorien og hvordan den kan leses av kulturminner som er funnet. Dette er ukontroversielt, men det gås ikke i dybden på utsagnene, og det er derfor vanskelig å evaluere dem. Bruk av planen på regionalt eller nasjonalt nivå nevnes ikke.

3.2.3 Intern bruk av registreringene

Registreringsdelen har dermed både formål og intendert bruk som til dels er lite konkretiserte. Planen mangler retningslinjer, og registreringene er ikke like anvendelig som antatt ved prosjektstart. Jeg ønsket derfor å gjøre en mer detaljert undersøkelse av den faktiske bruken av plandelen i den kommunale planleggingen i etterkant. Ut fra begrensningene i materialet var det mest formålstjenelig å vurdere dette ut fra den årlige planleggingen i handlingsprogrammene og rapporteringen i årsmeldingene. Jeg trakk ut alle referanser til planen og tiltak hentet fra den, og satt dem opp i figur 3-2.

- Gjennomført
- Delvis gjennomført/usikkert
- ☒ Ikke gjennomført

HANDLINGSPROGRAM	ÅRSMELDINGER
1999 Oppfølging av kulturminneplanen gjennom vern og skjøtsel, samt øke tilgjengeligheten til utvalgte kulturminner.	
2000 Følge opp Plan for kulturminner gjennom vern, tilrettelegging og skjøtsel av prioriterte kulturminner	
2001 Oppfølging av kulturminnevernplanen gjennom vern, skjøtsel og gjøre kulturminner mer tilgjengelig for allmenheten.	<ul style="list-style-type: none"> ■ Synliggjøring og integrering av kommunedelplanen i kommuneplanen "Er søkt gjennomført"
2002 Følge opp kulturminnevernplan gjennom vern, skjøtsel og gjøre kulturminner mere tilgjengelig for allmenheten.	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Gjøre lokalhistorien mer synlig gjennom utstillinger og gjøre innsamlet materiale bedre tilgjengelig gjennom en egen database Ikke igangsatt ■ Rullere kulturminneplan Ikke tiltak i 2002. Skal skje innen 2005
Rullere kulturminneplanen (2005)	
2003 Ta vare på kulturminner gjennom vern, skjøtsel og økt tilrettelegging (2003 – 2012) Bruke Plan for kulturminner som et viktig grunnlag i arealplanleggingen (2003 – 2012)	<ul style="list-style-type: none"> ■ Rullere kulturminneplan Ikke gjennomført, skal gjøres i 2005.
2004 Bruke Plan for kulturminner som et viktig grunnlag i arealplanleggingen (2002 – 2012) Gjøre datagrunnlaget tilgjengelig i kommunens kartdatabase (2004) Rullere kulturminneplanen (2005)	<ul style="list-style-type: none"> ■ Gjøre kartgrunnlaget tilgjengelig i kommunens database Under oppfølging
2005 Rullere kulturminneplanen	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Rullere kulturminneplan Ikke igangsatt, avventes til vedtatt kommuneplan ■ Kommunen har deltatt i fylkeskommunens arbeid med registrering av kulturlandskap i Follo og Fylkesdelplan for kulturminner. Dette er et viktig supplement til kommunens Plan for kulturminner.
2006 Rullere kulturminneplanen	<ul style="list-style-type: none"> ■ Rullere kulturminneplan Planen inngår som del av kommuneplanen 2007 – 2019
2007 Ta dataene tilknyttet biologisk mangfold og kulturverdier i aktiv bruk, og utarbeide rutiner for hvordan disse dataene skal brukes Integrere deler av kulturminneplanen og kommunedelplan for friluftsliv, nærmiljø og idrett i kommuneplanen Plan for kulturminner skal rulleres i 2008	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ta dataene knyttet til biologisk mangfold og kultverdier i aktiv bruk, og utarbeide rutiner for hvordan disse dataene skal brukes Igangsatt, i samarbeid med øvrige Follokommuner ■ Integrere deler av kulturminneplanen i kommuneplanen Integrert
2008 Vurdere å ta i bruk dataverktøy for å sikre at kunnskap om kulturminner og -miljøer tas i bruk som grunnlag for planarbeid	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Vurdere å ta i bruk dataverktøy for å sikre at kunnskap om kulturminner og miljøer tas i bruk som grunnlag for planarbeidet. Ikke igangsatt
2009 Sikre at kunnskap om kulturminner og -miljøer tas i bruk som grunnlag for planarbeid	<ul style="list-style-type: none"> ☒ Sikre at kunnskap om kulturminner og miljøer tas i bruk som grunnlag for planarbeid. Ikke igangsatt
2010	

Fig 3-2 Tiltak tilknyttet intern bruk av registreringene og Plan for kulturminner og gjennomføring av disse slik det vises i handlingsprogrammer og årsmeldinger

Det slående i fig 3-2 er hvordan det fra 1999 til 2009 er en jevn trend hvor tiltak foreslås og ikke følges opp. Særlig de første årene er tiltakene i handlingsprogrammet vage og svært generelle, og karakteriseres mer av å være mål enn faktiske tiltak. Fra 2003 blir tiltakene noe mer konkretisert, og arealplanleggingen trekkes inn som bruksområde. Dette bør ses i lys av at planen som nevnt ikke møtte forventningene det var til den før tilvirkningen. Det virker rimelig å anta at dette har ført til at planen ikke har blitt benyttet i den grad man skulle ønske, og at tiltakene i handlingsprogrammene er et forsøk på å rette opp. Likevel følges heller ikke disse forslagene opp i årsmeldingene, og repeteres dessuten like opp til 2009, noe som tyder på at problemet vedvarer. I 2004 og 2008 skjer nok en konkretisering, hvor det foreslås å ta i bruk dataverktøy for å lettere kunne tilgjengeliggjøre og bruke dataene fra registreringene. Dette skjer samtidig som det faktisk tas i bruk verktøy for å bruke kommunens registreringer av biologiske verdier. Tiltaket for kulturminner blir ikke gjennomført, og tas ikke opp igjen. Hvorfor de mer konkrete forslagene ikke følges opp er usikkert, og det oppgis ikke begrunnelser. Fig 3-2 viser også at rulleringen av *Plan for kulturminner* er et forslag som gjentas over en periode på 7 år, men aldri blir gjennomført. «Rullering» kan betegne både å vurdere behovet for endring av en plan, eller selve endringen (Miljøverndepartementet 2001:89-90), men Ås kommune presiserer ikke hva de legger i rulleringsbegrepet.

Det virker ikke urimelig å anta at den manglende oppfølgingen også skyldes forhold utenfor planen, for eksempel mangel på kompetanse, ressurser eller at økonomien ikke tillater det. Dette er utfordringer mange norske kommuner er kjent med (Aall og Tangen 2008), og trekk som det burde tas høyde for i prosessen med å utvikle en plan. Mål og tiltak vil sannsynligvis få en langt større grad av gjennomføring om de utformes realistisk, og tilpasses kommunens ressurser og styrker. Det kan også stilles spørsmål ved hvor nyttig det er for en kommune å skille ut kulturminnearbeidet i en egen plan hvis forhåpningene i utgangspunktet er urealistiske.

Kun to tiltak har blitt rapportert som gjennomført: integreringen av *Plan for kulturminner* i kommuneplanen i 2006, samt registreringstiltaket som ble gjennomført i regi av Akershus fylkeskommune i 2005. Tiltakene er da enten del av et større, obligatorisk planarbeid eller organisert av en annen instans enn kommunen. Dette er altså prosjekter som ikke har blitt initiert på bakgrunn av kulturminneplanen alene. Det opprettholder inntrykket av at planen ikke oppfattes som et godt grunnlag for tiltak, og forsterkes ytterligere av at det faktisk refereres mindre til plandokumentet over tid. Mens det de første årene benyttes formuleringer

som «Oppfølging av kulturminneplanen gjennom vern og skjøtsel (...)», erstattes dette etter hvert av lignende formulerte tiltak men uten referanse til planen. Enkelte steder blir planen indirekte referert til gjennom termer som «dataene» eller «kunnskap» (hhv. 2007 og 2009). Integrering av kulturminneplaner i den øvrige planleggingen ser dermed ikke ut til å være en garanti for at den faktisk brukes.

Funksjonelle registreringer er viktig, og det ligger også store muligheter i det. Det er et nasjonalt resultatmål å begrense det årlige tapet av kulturminner til 0,5 % innen 2020. Blant annet har *St.meld. nr. 16 (2004 - 2005) Leve med kulturminner* (2005:16) satt fokus på viktigheten av gode registreringer for det videre kulturminnearbeidet. Automatisk fredete kulturminner er ofte mindre synlige, og de lokalitetene som *er* registrert er gjerne de mest synlige, mest kjente eller resultatet av registreringer i forbindelse med byggesaker o.l. Selv om det ikke var tilfellet i Ås kommune, viser erfaring (Mjelde 2003) at lokale registreringer kan drastisk øke antall kjente kulturminner – både nyere tids og automatisk fredede.

Registreringer er også, som Ås kommune demonstrerer, et godt utgangspunkt for å involvere lokalbefolkningen. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging har gjennom prosjektet *Miljøregistreringer i skog – kulturminner*, utviklet et registreringsopplegg for kulturminner i skog, tilpasset lokalt og frivillig arbeid (se bl.a. Harby 2005; Harby og Aas 2005; Risbøl *et al.* 2005). Et slikt system har vist seg nyttig både i forhold til lokale forvaltningsmessige hensyn, og for å få ny kunnskap om området. Samtidig har prosjektet belyst utfordringer innen kvalitet og kvalitetskontroll av lokale registreringer, både i forhold til kartplassering og hva som defineres som et kulturminne. Dette er i høyeste grad relevant både for Ås og andre kommuner. De lokale registreringene har ikke blitt kontrollert, men benyttes likevel i saksbehandlingen. Dette er i utgangspunktet positivt – men det åpner også for at beslutninger kan ha blitt tatt på feil grunnlag.

3.2.4 Formidling av registreringene

Fig 3-1 viste at det kun var ett av de forespeilede bruksformålene som var utenfor intern, kommunal bruk; planen som informasjonskilde for publikum. Jeg laget en tilsvarende figur basert på den årlige planleggingen, hvor både referanser til formidling av selve planen og av registreringene/kartet ble inkludert.

- ☐ Gjennomført
☒ Delvis gjennomført/usikkert
☒ Ikke gjennomført

HANDLINGSPROGRAM	ÅRSMELDINGER
1999 Oppfølging av kulturminneplanen gjennom vern og skjøtsel, samt øke tilgjengeligheten til utvalgte kulturminner.	
2000 Følge opp Plan for kulturminner gjennom vern, tilrettelegging og skjøtsel av prioriterte kulturminner	
2001 Oppfølging av kulturminnevernplanen gjennom vern, skjøtsel og gjøre kulturminner mer tilgjengelig for allmenheten.	
2002 Periodemål 2002 - 05: Følge opp kulturminnevernplan gjennom vern, skjøtsel og gjøre kulturminner mere tilgjengelig for allmenheten.	☒ Merking av en del utvalgte kulturminner Igangsatt ☒ Gjøre lokalhistorien mer synlig gjennom utstillinger og gjøre innsamlet materiale bedre tilgjengelig gjennom en egen data-base Ikke igangsatt
2003 Gjøre lokalhistorien mer synlig gjennom utstillinger mv. (løpende) Gjøre innbyggerne kjent med kulturminnene i kommunen gjennom tilrettelegging og informasjon Gjøre kulturminneplanen tilgjengelig på internett (2003)	☒ Gjøre lokalhistorien mer kjent gjennom utstillinger mv. Ingen merknad ☒ Gjøre kulturminneplanen tilgjengelig på nett Gjennomført?
2004 Gjøre lokalhistorien mer synlig gjennom utstillinger mv. (løpende) Gjøre innbyggerne kjent med kulturminnene i kommunen gjennom tilrettelegging og informasjon	
2005	
2006	
2007 Synliggjøre kommunens egenart og historie	
2008	
2009	
2010	

Fig 3-3 Tiltak tilknyttet ekstern bruk av registreringene og Plan for kulturminner og gjennomføring av disse slik det vises i handlingsprogrammer og årsmeldinger

Fig 3-3 har store likheter med fig 3-2. Ås kommune har fremmet vagt formulerte forslag til tiltak, generelle mål repeteres uten videre konkretisering, og det er mangelfull oppfølging. Fokuset på formidling er sterkest i årene etter at planen ble laget, har senere blitt svakere og deretter forsvunnet helt. Referansene til selve plandokumentet har også her forsvunnet.

Kun to av tiltakene har blitt helt eller delvis gjennomført. Ett av disse, «Merking av utvalgte kulturminner», beskrives ikke nærmere, og det er usikkert hva det faktisk involverer. «Gjøre kulturminneplanen tilgjengelig på nett» er markert med et «Gjennomført?» i årsmeldingen i 2003. *Plan for kulturminner* har ligget tilgjengelig på Ås kommunes nettsider, så dette ble antagelig gjennomført det året. Av uvisst grunn ble den fjernet fra nettsidene en gang på vinteren 2009/2010, og er dermed ikke lengre tilgjengelig på Internett. Kulturkonsulenten kunne videre fortelle at det aldri ble laget en publikumsrettet versjon av planen. Han påpekte videre at den trykte kartversjonen av registreringene dessuten egner seg dårlig til formidling til publikum. Kartet er uoversiktlig, med små symboler som markerer hvor det finnes kulturminner, men ingen tegnforklaring eller historisk informasjon. Dokumentet som lå tilgjengelig på kommunens nettsider inneholdt dessuten ikke selve kartet, kun planteksten med historiske riss, prioriterte områder og kulturminnepolitikk.

En av informantene som var med på registreringene kunne informere om at kartene faktisk *har* blitt brukt i formidlingsøyemed i etterkant - av det lokale idrettslaget. Orienteringsgruppa har i samarbeid med historielaget laget et turkart hvor mange av de registrerte kulturminnene er inkludert, både automatisk fredete og nyere tids. Kartet har en oversikt over kulturminner med en kort forklaring til lokalitetene. Det har blitt distribuert i kommunen av idrettslaget, og var til salgs i den lokale bokhandelen. Interessen for slike tiltak er dermed til stede. Dette er en viktig indikasjon på at formidling bør tilpasses lokalbefolkningen, og at det kan være fruktbart å gi lokalbefolkningen en rolle i tiltakene.

3.3 Analyse av prioriteringsdelen av *Plan for kulturminner*

Prioriteringsdelen av kulturminneplanen består av en liste med kriteriespørsmål laget av kommunen. Listen utgjør grunnlaget for utvelgelsen av 18 «prioriterte områder». De fleste er geografiske lokaliteter, mens ett tema dekker hele kommunen: «Gamle navn». Ett av områdene er utelukkende arkeologisk: «Nøstvetkulturen». Ytterligere fire områder har både automatisk fredete og nyere tids kulturminner. Under flere av områdene foreslås det tiltak, alt fra egne kommunale reguleringsplaner, til formidlingsprosjekter rettet mot befolkningen.

Også under dette området viser analysen gjennomgående liten konkretisering av tiltak og vage mål, og de tiltakene som har blitt gjennomført har i stor grad skjedd i samarbeid med andre aktører. Selve begrunnelsen for og formålet med prioriteringen er også vag og lite diskutert.

3.3.1 Innhold og formål

Jeg satt opp en figur tilsvarende 3-1 som viser hvem som har bidratt til å utforme prioriteringene, og hvordan disse skal brukes.

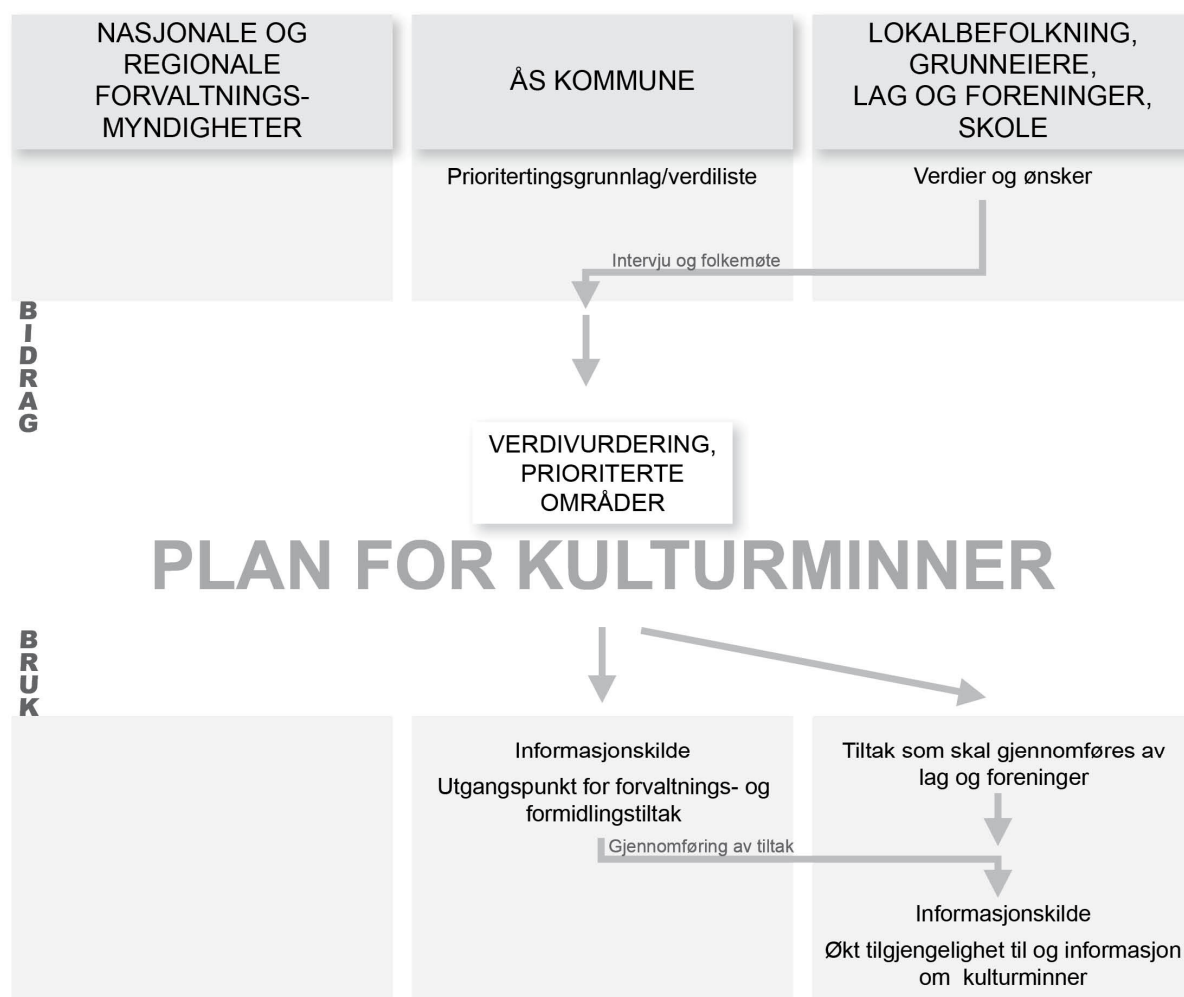

Fig 3-4 Oversikt over bidrag og bruk i prioriteringsdelen av Plan for kulturminner

Mens det i registreringsdelen/fig3-1 var forvaltningsmyndigheter og lokalbefolkningen som var hovedbidragsgivere, viser fig 3-2 at det i prioriteringsdelen er Ås kommune som har den viktigste rollen i forhold til bidrag til planen. Kommunen arrangerte intervjuer og et folkemøte, men det er ikke beskrevet i planen *hvilke* forslag og verdier som lokalbefolkningen har bidratt med. Kommunen laget selv en kriterieliste som er bakgrunnen for prioriteringen:

- **Hva er typisk for Ås?**
 - o Mangfoldet av kulturminner i vakkert kulturlandskap
 - o Omfanget av funn fra steinalder
 - o Lite industriminne
- **Hva er unikt for Ås (i regional/nasjonal sammenheng)?**
 - o Omfanget av funn fra steinalder (Nøstvet-kulturen)
 - o NLH med sin historiske bygningsmasse og sitt parkanlegg

- **Hva er karakteristisk for ulike deler av bygda?**
 - Gårdsbebyggelse i hele Ås
 - Tidlig jordbrukskultur i hele Ås
 - Omfanget av funn fra steinalder i Nordby
 - Tettstedetablering med basis i Ås stasjon
- **Hva er representativt i forhold til ulike tidsperioder?**
 - Økser og fangstredskaper fra steinalder
 - Skålgroper og gravrøyser fra bronsealder
 - Gravhauger og storgårder fra jernalder
 - Dyrkningsspor og veier fra middelalder
 - Husmannsplasser og bolighus fra nyere tid
- **Hva er truet og kan skades eller gå tapt?**
 - Gamle navn på gårdsbruk og steder
 - Husmannsplassene
 - Låver og uthus som har mistet sin opprinnelige funksjon
 - Kystkulturen

Kriteriene tar utgangspunkt i faglig og forvaltningsrettet tankegang med sterkt fokus på tidsperioder og sjeldenhet/representativitet. Stedsidentitet er også sentralt. Dette er verdier som er mer tilskrevne enn de er opplevde. Aspekter som er direkte tilknyttet opplevd verdi, som estetikk, kunnskaps- og opplevelsesverdi, miljø og sammenheng, og hvordan disse skal formidles og tilrettelegges, blir først fremhevet i beskrivelsen av de 18 prioriterte områdene.

I svarene på kriteriespørsmålene er det påfallende hvor stor plass steinalder, og da særlig nøstvetkulturen, har fått. Perioden trekkes frem under fire av de fem kriteriene. Dette er særlig interessant fordi de fleste steinalderminner ikke er synlige, og dermed mangler opplevelsesverdi. Samtidig har Nøstvetkulturen en tydelig symbolsk verdi i kommunen som trolig er tilskrevet både av kommunen og lokalbefolkningen. Dette er interessant i forhold til andre delmål om utfordringer tilknyttet automatisk fredete kulturminner. Selv om manglende synlighet kan betegnes som en sentral utfordring, er det tydeligvis ikke en stopper for tilskrivning av verdier og bruk i det brede vernet.

Et sentralt spørsmål i forbindelse med en slik plan er «hvorfør prioritere?». *Plan for kulturminner* gir ikke noen konkret forklaring på hva formålet med prioriteringen av de 18 områdene er, ut over at dette er «kulturminner og kulturmiljøer som behøver en særlig oppmerksomhet», og at de «bør prioriteres i arbeidet fremover». Kriterielisten gir heller ingen gode begrunnelser for prioriteringen. Den manglende argumentasjonen oppfatter jeg som særlig sentralt i forhold til denne oppgavens hovedmål om hvor egnet kulturminneplaner er som verktøy for den lokale forvaltningen. Kapittel 3.2 avdekket at registreringsdelen har blitt lite brukt, og at dette i stor grad skyldes manglende anvendelighet i utgangspunktet, og videre

manglende konkretisering av brukstiltak. Mistanken var derfor stor om at dette også var noe som kunne prege denne plandelen og hvor godt den har fungert.

3.3.2 Prioriterte kulturminner og – miljøer

Verken begrunnelser eller kriterielisten forklarer bakgrunnen for prioriteringen på en tilfredsstillende måte. Jeg ønsket derfor å undersøke dette, og i hvilken grad plandelen har blitt fulgt opp, nærmere bestemt via beskrivelsene av de prioriterte områdene. Det gjorde jeg ved å sette opp fig 3-5, en analyse av konkretisering og oppfølging av de prioriterte områdene. Informasjon om gjennomføring er innhentet fra årsmeldinger og kulturkonsulenten.

	Beskrivelse	Verdivurdering	Mål for området	Foreslåtte tiltak	Økonomisk anslag	Samarbeid	Gjennomføring
	Vag						
	Konkret						
	Middels eller kombinasjon av begge						
	Ikke definert/ikke gjennomført						
	Ikke relevant						
Område med automatisk fredede kulturminner							
Gamle navn							
Nøstvet-kulturen							
Den Fredrikshaldske kongevei							
Industriminne							
Morenene i Nordby							
Morenene i Vestbygda							
Norges landbrukshøyskole							
Ås varde/Frydenhaug							
Gamle Kaja							
Ås sentrum							
Åsgård							
Moerveien/Sagaveien							
Gamleveien/Sentralveien							
Holstad							
Korsegården/Brønnerud							
Kroer-gårdene							
Husmannsplassene							
Kystkulturen							

Fig 3-5 Evaluering av konkretisering og oppfølging av de ulike delene av de prioriterte områdene

«Ikke relevant»-boksen brukes der det ikke er grunnlag for en vurdering. Dette gjelder for eksempel på gjennomføring av tiltak når det ikke er foreslått noen, eller på økonomisk anslag når de foreslåtte tiltakene er av en type som ikke krever ekstra økonomiske midler.

I *beskrivelse* vektlegges hvor tydelig området er avgrenset, og hvor detaljert beskrivelsen er. Dette skiller seg ut som kolonnen med største grad av konkretisering. En gjennomgående tendens som i større grad gjelder automatisk fredete kulturminner, er at det gis en generell referanse til kulturminnetype («gravhaug») uten videre beskrivelse eller verdivurdering. Dette var også fremtredende i kriterielisten, hvor begreper som «mangfold av kulturminner» eller «tidlig jordbrukskultur» benyttes. Hypotesen om at mange automatisk fredete kulturminner oppfattes som anonyme, kan kanskje se ut til å stemme? Samtidig kan dette tolkes som et positivt tegn i forhold til oppgavens delmål om utfordringer rundt automatisk fredete kulturminne. Skillet mellom før- og etterreformatoriske kulturminner som forvaltningen opererer med, preger ikke nødvendigvis kommunens og lokalbefolkningens oppfatninger av kulturminnene. Det åpner for at automatisk fredete kulturminner kan innlemmes i det brede vernet på lik linje med andre kulturminner.

Den store graden av vage *verdier* skyldes hovedsakelig at området fremstilles som viktig uten at det går inn på *hvorfor* det er det. *Mål for området* er knyttet til strategisk bruk av verdiene og hva man ønsker å oppnå i området. Vage verdier og mål er ikke nødvendigvis noe negativt, men de er mer beskrivende og vanskeligere å bruke aktivt. Men med tanke på at prioriteringen i utgangspunktet ikke er godt argumentert for, virker dette lite formålsrettet. Inntrykket forsterkes av at det er en sammenheng mellom konkretiseringen av verdier, mål og i hvilken grad det foreslås tiltak.

Foreslåtte tiltak er handlingene som utføres for å nå målene. Å bidra med informasjon til grunneiere, innlemming i reguleringsplaner og lignende er vagt - spesifikke tiltak rettet mot f.eks. øking av enkelte av verdiene er konkret. Områdene med automatisk fredete kulturminner har flere konkrete forslag til tiltak enn områdene uten. Det er også påfallende at disse tiltakene i stor grad er basert på å informere og formidle. Dette *kan* være en indikasjon på at arkeologiske kulturminner oppfattes som vanskeligere å forstå, og at det er et behov for formidling av verdiene for at de skal være tilgjengelige for lekfolk. Det er også interessant at der det faktisk blir foreslått tiltak, blir disse i stor grad gjennomført.

Det er en sammenheng mellom konkretiseringen av *økonomisk anslag* og gjennomføring. Dette er dog også i tråd med den generelle konkretiseringen, så det er vanskelig å uttale seg mer konkret om betydningen av økonomiske anslag.

Der er slående i hvilken grad de tiltakene som har blitt gjennomført har skjedd i *samarbeid* med andre aktører. Samarbeidspartnere på de ulike tiltakene har vært lokale lag og foreninger (Ås historielag, Ås Rotary, Kjærnes velforening), kommunale instanser (lokalhistorisk arkiv), regionale og nasjonale instanser (Statens vegvesen, Akershus fylkeskommune) og andre (Universitetet for bio- og miljøvitenskap, Follo museum, grunneiere). Det er vanskelig å vite om den høye graden av gjennomføring skyldes pådriv fra samarbeidspartnerne, eller om forslagene har blitt mer konkretiserte og realistiske i utgangspunktet fordi de var utviklet sammen med andre. Uavhengig av forklaring gir dette en god indikasjon på at samarbeid kan være svært fruktbart. Det er heller ikke unikt for Ås kommune; en undersøkelse gjort av Vestlandsforskning konkluderer med at flere kommuner anser lokale lag, personer og museer som ressurser, og supplerer kunnskapsgrunnlaget sitt gjennom dem (Aall og Tangen 2008:35).

Jevnt over illustrerer fig 3-5 en trend som støtter opp om funnene som ble avdekket i forrige kapittel, hvor konkretisering er viktig for å få et tiltak gjennomført. Formålet med de ulike tiltakene ser også ut til å være av sentral betydning. Registreringsdelen blir oppfattet som lite brukbar og nyttig, og er dermed lite brukt. I denne plandelen er det en sammenheng mellom konkretisering av det prioriterte områdets verdier og mål, og forslag til tiltak som blir gjennomført. Det ser ut til at formålsrettede, realistiske og konkrete tiltak er svært sentrale faktorer i forhold til i hvilken grad en kulturminneplan faktisk får konsekvenser.

Oppfølging av de prioriterte områdene i planleggingen

Jeg ønsket å undersøke også prioriteringsdelens rolle i årlig planlegging og hvordan den har blitt fulgt opp, og laget en tilsvarende figur for de prioriterte områdene:

- Gjennomført
- Delvis gjennomført/usikkert
- ⊗ Ikke gjennomført

HANDLINGSPROGRAM	ÅRSMELDINGER
1999 Ås kommune bør vurdere former for å markere Nøstvetkulturen som en viktig del av bygdas og nasjonens identitet.	■ Tiltak for å synliggjøre Nøstvetkulturen Igangsatt
2000	■ Forprosjekt for synliggjøring av Nøstvetkulturen Gjennomført
2001	■ Prosjektet «Synliggjøring av Nøstvetkulturen» Prosjektet er gjennomført ved at 2 av 3 av prosjektets tiltak er ferdig.
2002 Initiere en stedsnavnsregistrering (2003 - 2005)	⊗ Registrering av husmannsplasser og stedsnavn Ikke igangsatt
2003 Initiere en stedsnavnsregistrering (2005)	⊗ Initiere en stedsnavnsregistrering Ikke igangsatt
2004	
2005	
2006	
2007 Videreføre arbeidet med kulturminner i Ås gjennom registrering av eksisterende og historiske stedsnavn, samt tiltak for å levede gjøre kulturarven i Ås (for eksempel Nøstvetkulturen)	
2008	
2009	
2010	

Fig 3-6 Tiltak tilknyttet de prioriterte områdene i Plan for kulturminner og gjennomføring av disse slik det vises i handlingsprogrammer og årsmeldinger

Fig 3-6 illustrerer at tiltakene er færre, men mer konkrete, enn i fig 3-2 som viste bruken av registreringene. Et interessant funn er at det i fig 3-5 er langt flere tiltak som er gjennomført, enn det som kan ses i fig 3-6. Det også påfallende at Nøstvet-prosjektet refereres til i årsmeldingene, men i mindre grad i handlingsprogrammene. Det kan virke som om prosjektene lever sitt eget liv utenfor den årlige planleggingen. Dette utgjør en motvekt til bruken av registreringene i den årlige planleggingen, hvor stadige forsøk på å inkludere *Plan for kulturminner* ikke ble fulgt opp – i dette tilfellet skjer oppfølgingen uten noen form for inkludering. Igjen ser det ut til at realistiske og konkret utformede forslag til tiltak er sentralt for gjennomføringen – og at inkludering i planleggingen er underordnet.

Samtidig er det indikasjoner på at typen planlegging kulturminnevernet inkluderes i også kan være av betydning. En undersøkelse utført av NIBR (Falleth og Stokke 2001) i 300

kommuner konkluderte med at det er økonomiplanleggingen som får mest konsekvenser. Ordførere og rådmenn oppfatter også økonomiplanene som viktigst, deretter kommuneplanens arealdel, kommuneplanens samfunnsdel og til sist handlingsprogrammene. Lokale føringer har videre liten innvirkning på den økonomiske planleggingen. Selv om det i utgangspunktet skal være kommuneplanens samfunnsdel som setter premissene for økonomien, mener et flertall av kommunene at statlige føringer har lang større innvirkning (Falleth og Stokke 2001:9,33,53-56). Et prosjekt i regi av NIKU (Swensen *et al.* 2004:46) som vurderte kulturminnehensynene i planleggingen i to utvalgte kommuner kom til en lignende konklusjon. Studien påpeker at betydningen av å ivareta kulturminner og -miljøer gjerne blir understreket i plandokumenter, men at det ofte blir tilsidesatt til fordel for andre interesser i den alminnelige beslutningsprosessen, eller av andre slags plandokumenter som for eksempel økonomiplaner og reguleringsplaner.

Om dette også er tilfellet i Ås, kan det bidra til å nyansere bildet ytterligere og å forklare *Plan for kulturminners* manglende gjennomslagskraft. Som nevnt i kapittel 3.1 var det ikke mulig å få godt nok innblikk i den økonomiske planleggingen, men Ås kommune har på linje med mange norske småkommuner et stramt budsjett og knapt med ressurser. Kulturkonsulenten kunne også bekrefte at økonomien har påvirket i hvilken grad kulturminner blir prioritert, ofte til fordel for «tyngre» og lovpålagte oppgaver. Jeg synes heller ikke det virker urimelig å påpeke at det neppe blir satt av penger til vagt utformede forslag og tiltak med uklare formål.

Den interne ansvarsfordelingen kan også være en utfordring. Både kulturkonsulenten, plan- og miljøvernrådsgiveren og varaordføreren påpekte at ansvarsfordelingen innen kulturminnearbeidet i kommunen oppfattes som uklar og uten klart definerte roller:

For sånne som kulturkonsulenten er jo liksom i Kultur og oppvekst. Og da er det fort snakk om kultur som kino og teater. Men så er det liksom han som også pådyttes dette med kulturminner også, som er noe helt annet. Mens jeg sitter som plan- og miljøvernrådsgiver, så det er mye tydeligere hvem som har miljøvernansvar. Men jeg har i hvert fall ikke blitt pålagt noe i forhold til kulturminner egentlig, ut over at jeg har ansvaret for å konsekvensutrede arealinnspillene til kommuneplanen, så er kulturminner ikke et tema. (...)

At ansvaret innenfor kulturminnefeltet er uklart er ikke unikt for Ås kommune. Både Akershus fylkeskommunes (2007) og Vestlandsforsknings (2008) studier kom til samme konklusjon. Sistnevnte studie påpekte også at det i flere kommuner er et ønske om mer samarbeid på tvers av sektorene. Kulturminnevernet skal i utgangspunktet være tverrsektorielt (Holme og Eriksen 2005:134), og her er det tydeligvis store utfordringer. *Plan for kulturminner* har verken klare retningslinjer for bruk eller klare ansvarstilskrivninger. Trolig

vil en konkretisering også innenfor dette temaet kunne gi gode resultater.

3.4 Bruk av *Plan for kulturminner* i etterkant og av andre aktører

For å få et mer helhetlig perspektiv ønsket jeg å vurdere bruken av *Plan for kulturminner* under ett. Jeg ønsket også å undersøke om Ås har gjort mange tiltak og kulturminnepolitiske utsagn som ikke er relatert til planen. Jeg laget en oversikt over referanser til alle kulturminnepolitiske og -forvaltningsrettede ytringer og tiltak fra handlingsprogrammer og kommuneplanens samfunnsdel. Figuren skiller mellom ytringer og tiltak som er hentet fra *Plan for kulturminner*, de som gjelder bruk av selve planen og de som ikke er relatert til planen. Siden manglende konkretisering av tiltak som vist er et gjennomgående problem, er videre inndeling gjort etter graden av konkretisering i forslagene og tiltakene.

Gjennomgangen av registreringene demonstrerte at det ikke alltid henvises til *Plan for kulturminner* når informasjon hentet derfra omhandles. Urefererte henvisninger og tiltak markeres derfor i dette skjemaet med stjerne ved siden av symbolet.

3. ANALYSE AV ÅS KOMMUNES KULTURMINNEPLAN

KOMMUNALT		REGIONALT OG NASJONALT	ANNET
Kommuneplan	Handlings-program		
1999 (referert til i Plan for kulturminner)	 		
2000	 		
2001	 		
2002	 		
2003	 		
2004	 		
2005	 	 	
2006	 		
2007	 	 	
2008	 	 	
2009	 		
2010			

	Generell referanse til Plan for kulturminners eksistens
	Konkrete forslag til kulturminnetiltak (fundert i Plan for kulturminner)
	Vage og generelle forslag til kulturminnetiltak (fundert i Plan for kulturminner)
	Konkrete tiltak som gjelder bruk av Plan for kulturminner
	Vage og generelle tiltak som gjelder bruk av Plan for kulturminner
	Generell referanse til kulturminnepolitikk og -verdier
	Konkrete forslag til kulturminnetiltak (ikke fundert i Plan for kulturminner)
	Vage og generelle forslag til kulturminnetiltak (ikke fundert i Plan for kulturminner)

Fig 3-7 Plan for kulturminner og kulturminnepolitikk i kommunal bruk, regional og nasjonal bruk, og i andre referanser

3.4.1 Kommunal bruk av *Plan for kulturminner* i et 12-årsperspektiv

Fokuset på kulturminner blir mindre i løpet av de 11 årene kulturminneplanen har eksistert, men med en økning i referanser og foreslåtte tiltak hver gang det lages en ny kommuneplan. Analysen har allerede avdekket at planen ikke blir brukt i den grad kommunen skulle ønske, og trolig blir behovet for å jobbe mer med planen aktuelt i forbindelse med fornyelsen av kulturminnepolitikken. Lite tyder likevel på at dette får noen reelle konsekvenser, ut over en repetisjon av mål og enkelte vage forslag til tiltak. Som tidligere påpekt refererer tiltakene også gradvis mindre til selve planen, men bruker heller ord som «registreringer» og «data», eller henviser til de generelle målene.

Liten gjennomslagskraft til tross, gir fig 3-7 inntrykk av at *Plan for kulturminner* har satt en viss standard for kulturminnepolitikken i kommunen. Det er svært få referanser til tiltak og politikk som ikke er fundert i planen – og de referansene som finnes er vage. Nedfelling av politikk og strategier i ett dokument gjør det mer tilgjengelig for den årlige planleggingen, og dette er en av styrkene ved en kulturminneplan. En NIKU-studie som vurderte kulturminnehensyn i planlegging (Swensen *et al.* 2004:85), trekker frem fire forhold som virker inn på hvor tungt hensynet til kulturminner og -miljøer veier i kommunens planprosess:

- tidspunktet for introduksjonen av kulturminnehensynene
- oversikten over kulturminnegrunnlaget i kommunen
- budsjettering av tilstrekkelige ressurser
- god og løpende dialog mellom regionale og kommunale myndigheter

Jeg vil hevde at en kulturminneplan kan være sentral i forhold til alle disse punktene. Særlig er første og andre punkt basert på lett tilgjengelig informasjon og nedfelte verdier. En konkretisert plan kan også være et godt grunnlag for budsjettering, og kan trolig lette dialogen mellom regionale og kommunale myndigheter. Planens rolle er nok ikke like sentral i forhold til sistnevnte, men som fig 3-7 viser har kulturminneplaner også en informativ funksjon.

3.4.2 Regional og nasjonal bruk av *Plan for kulturminner* i et 12-årsperspektiv

Plan for kulturminner har ikke blitt mye brukt i regional og nasjonal forvaltning. Den oppgis som kilde i *Kulturlandskap Follo* (2005), en rapport over registrering av verdifulle kulturlandskap i Follokommunene initiert av Akershus fylkeskommune. Det er ikke spesifisert om det er registreringene eller de prioriterte områdene som er benyttet. *Kulturlandskap Follo* har ingen forslag til tiltak og har dermed ikke fått konsekvenser i seg selv, men rapporten fungerer som kilde til *Fylkesdelplan for kulturminner* (2007) som har

flere strategier og forslag til tiltak. Nøstvet er eneste område i Ås som nevnes spesifikt. Fylkesdelplanen nevner også *Plan for kulturminner*, men den konkretiserer ikke hvordan den har blitt brukt. Beskrivelsene av Nøstvet fra rapporten og fylkesdelplanen gjengis i fig 5-3.

Fig 3-7 viser at *Plan for kulturminner* også har blitt benyttet i ytterligere ett dokument: NIKUs konsekvensanalyse i den såkalte *Destinasjon Vinterbro*-saken. Dette var en konfliktfylt og langvarig sak hvor Steen & Strøm la frem forslag om bygging av en innendørs skibakke. Kommunen var positivt innstilt til forslaget, men et tjuetalls steinalderlokaliteter i planområdet stanset saken og førte til en innsigelse fra Riksantikvaren. Lokalitetene er periodisk og geografisk relatert til Nøstvetboplassen. Man kunne derfor forvent at *Plan for kulturminner* ville ha en viss betydning, særlig siden Nøstvet er ett av de viktigste prioriterte områdene. Planen bruker også *Nøstvetkulturen*, ikke *Nøstvetplassen*, som tema, så det prioriterte området er ikke nødvendigvis bundet til den geografiske lokaliteten.

Saken løp over 3 ½ år. Kildene inkluderer planprogram, flere forslag til kommunedelplaner, innsigelser fra regionalt og nasjonalt hold og en rekke møtedokumenter fra kommunestyre og formannskap². *Plan for kulturminner* er totalt nevnt *to ganger* i de skriftlige dokumentene: én gang av Ås, én gang av NIKU. Ås kommunes referanse er til registreringene:

Planen er en registrering av hva som finnes av kulturminner i kommunen. (...)
Det er registrert 22 automatisk fredete kulturminner i området. (...)

(Kommunedelplan for Vinterbro – forslag til planprogram, 2007)

Verdiene i området trekkes først frem av NIKU i forbindelse med avbøtende tiltak:

Både fylkesdelplan og kommunedelplan for kulturminner nevner formidling som en av de sentrale målsettingene, Nøstvet er også spesielt omtalt på begge plannivå.

(KU kommunedelplan Vinterbro, Ås kommune. Tema kulturminner og kulturmiljø)

Verdivurderingene i *Plan for kulturminner* er ikke juridisk bindende, men det er likevel interessant at den trekkes frem i så liten grad, særlig av kommunen selv. En mulig forklaring er at siden *Destinasjon Vinterbro* er et prosjekt Ås kommune ønsket å få gjennomført, så har kommunen også unngått å tilskrive verdier til lokalitetene. Ås kommune har ikke uttalt seg om kulturminneverdiene, men refererer bl.a. til de automatisk fredete kulturminnene som en «utfordring» flere ganger, og nevner kort i *Oppsummering og vurdering av høringsuttalelsene* (Ås kommune 2009) at kommunen vurderer byggeforslaget til å representere flere fordeler enn ulemper. Dette kan tyde på at verdidelen i planen ikke oppfattes som særlig forpliktende. Samtidig viser nyere saker at konkret nedfelte og forpliktende hensyn i kulturminneplaner

² Oversikt over saksdokumentene finnes i Appendiks 1

ikke nødvendigvis får gjennomslag når interessekonfliktene blir markante nok. Ett eksempel er Sørums kommunen og rivingen av Nordli-bygningen i 2009. Kommunens kulturminneplan definerte bygningen som «ett av de spesielt viktige kulturminnene i Sørums kommunen» og avsatt området til spesialområde bevaring. Ett år senere ble bygningen revet på grunn av barnehagemangel og behov for en ny bygning – til tross for frarådelse fra både Fylkesutvalget og Riksantikvaren (Harby 2009, Holme 2009).

Plan for kulturminner har også fungert som en informasjonskilde, både for det offentlige og privatpersoner. Planen er nevnt på tre nettsider: samtlige er regionale oversikter over kommuner som har kulturminneplaner. Videre er planen brukt som kilde ved to lokale analyser av landskap og kulturmiljø. *Bunneffjorden, en landskapsanalyse* (2008) er en universitetsoppgave i landskapsarkitektur ved Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås. Rapporten *Hogstvedalen-Vardåsen kulturlandskap* (2005) ble skrevet av seks lokalinnbyggere i forbindelse med forslag fra kommunen om å avsette et område i Ås sentrum til boligbygging. Rapporten inneholder en gjennomgang av både natur- og kulturverdier og ble lagt frem som underbyggelse av forslag om å beholde området som LNF-område. Lokalbefolkningen har med andre ord ikke bare brukt planen som en informasjonskilde, men også som motargument i kommunale plansaker.

3.5 Tolkning og oppsummering av resultater

En konklusjon etter denne analysen er at kulturminneplaner *kan* være et godt verktøy for lokalt kulturminnevern, men det avhenger av hvordan planen utformes og benyttes. *Plan for kulturminner* har fått konsekvenser i form av bl.a. gjennomførte registreringer og tiltak, og demonstrerer dermed at det ligger store muligheter i slike planer. Gjennomgangen har samtidig identifisert en rekke faktorer som kan forringe bruksverdien til planen, og som trolig ikke er unike for Ås kommunes plan. Blant disse er urealistiske forventninger og mål, dårlig formulerte hensikter med planen, og manglende retningslinjer for bruk. Det kan nesten virke som om Ås kommune har laget en plan uten å planlegge hvordan den skal brukes. Gunstige faktorer koker i stor grad ned til konkretisering og realistiske og gjennomførbare tiltak som er tilpasset til både organisering, og kapasitet og ressurser i kommunen. Samarbeid med andre aktører ser også ut til å være fordelaktig.

Det ligger også enkelte utfordringer i forhold til hvordan planen oppfattes. Det er flere indikasjoner på at planen, og målene i den, ikke oppfattes som forpliktende – særlig ble dette

tydeliggjort i Destinasjon Vinterbro-saken. At det etter noen år ikke lenger refereres til plandokumentet, kan også tyde på at den ikke har den tyngden og gjennomslagskraften den burde ha. Det virker relevant å relatere dette til de nevnte problemene i forhold til nedfelling av hensikter, bruksområder og konkretisering. Samtidig er kultur en ikke-lovpålagt oppgave, og dermed noe som fort blir nedprioritert i mange kommuner.

Automatisk fredete kulturminner representerer noen utfordringer, særlig på det juridiske området. Det har blitt utført lokale registreringer, men det mangler en kvalitetskontroll av disse. Dette kan ha betydning for den kommunale saksbehandlingen. Det har også redusert den nye kunnskapen til kun å ha lokale konsekvenser. Jevnt over er det derimot ikke grunnlag for å si at automatisk fredete kulturminner utgjør noen særlige utfordringer i forhold til kommunale og lokale verdivurderinger ut fra *Plan for kulturminners* fremstilling. Selv om det er antydninger til at disse må formidles og forklares i større grad enn andre kulturminner, gir ikke planen noe grunnlag for å tro at de oppfattes som uinteressante, uforståelige eller gir negative assosiasjoner.

Planer ser ut til å være et godt utgangspunkt for å involvere lokalbefolkningen og lokale lag og foreninger. Dette har blitt gjort både i registreringene og i gjennomføringen av flere tiltak, og det er tydelig at lokale ildsjeler oppfattes som ressurser. Men når fokuset flyttes fra konkrete tiltak til lokalbefolkningens verdier, er det grunn til å anta at det innenfor dette området ligger en del utfordringer. *Plan for kulturminner* utviser jevnt over liten bevissthet rundt ulike typer verdier og tilnærminger. Det er en viss ubalanse mellom prioriteringskriteriene og de foreslåtte tiltakene, og de ulike delene ser ikke ut til å kommunisere med hverandre. Lokalbefolkningens innspill i forhold til verdier og de prioriterte områdene beskrives ikke, og det er vanskelig å evaluere hvor mye de *faktisk* har bidratt med på dette feltet. Dette utgjør bakgrunnen for neste kapittel, som er en undersøkelse av kulturminneverdier hos et utvalg Ås-innbyggere.

4. KULTURMINNEVERDIER HOS INFORMANTENE I ÅS

Sånn personlig, og for menneskene - og da tror jeg også det gjelder andre – så dreier det seg om å skape dybde i dagliglivet. Det dreier seg vel så mye om historien og mytene og å oppleve ting i landskapet. Daglig. Kanskje mer enn det, for å si det sånn, det fagarkeologiske.

(mann, 50-årene, ivrig formidler av lokalhistorien)

Ås kommunes manglende beskrivelse av lokalbefolkningens innspill gjør det vanskelig å vurdere hvor godt kulturminneplanen har vært egnet til å ivareta og skape lokale verdier. Med tanke på at det brede vernet skal være effektivt og at dette krever relevante innfallsvinkler ønsket jeg også å finne eksempler på hvilke tilnæringsmetoder deler av lokalbefolkningen har. Dette kapitlet er en undersøkelse av tolv Ås-innbyggers tilnærminger til, og oppfatninger av, kulturminner og kulturminneverdier.

Etter en redegjøring av material og metode, vil jeg presentere en analyse av dybdeintervjuene med tolv informanter fra Ås. Hovedmålet, *å undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet som verktøy for lokalt kulturminnevern*, vil belyses bl.a. ut fra en vurdering av hvilke verdier informantene oppfatter som viktige, hvilke tilnærminger de har til kulturminner, samt muligheter og utfordringer i forhold til å registrere og innlemme slike i en kulturminneplan. Noen paralleller vil også bli trukket til innholdet i *Plan for kulturminner*. Kunnskap og opplevelse viser seg å være grunnleggende verdier og tilnærminger, men disse må tilpasses det enkelte kulturminnet eller temaet.

Første delmål, *å undersøke hvilke utfordringer automatisk fredete kulturminner utgjør i kommunale kulturminneplaner*, blir belyst bl.a. ved spørsmål om disse kulturminnene er vanskelige å forstå og om de bør formidles mer – noe mange bekreftet. Negative assosiasjoner i forbindelse med fredning og forvaltningspraksis ble også et tema i denne debatten, særlig hos jordbrukerne.

4.1 Material og metode

4.1.1 Intervjuer

Kildematerialet er dybdeintervjuer. Da problemstillingene er rettet mot å undersøke oppfatninger og verdisyn, startet utvelgelsen av informanter med det utgangspunkt at de fleste av dem burde mene *noe* om emnet. Siden undersøkelsen har et generelt perspektiv og ikke

baserer seg på hva ulike grupper mener, ble det ikke ansett som relevant å operere med utvelgelseskriterier som alder, kjønn, yrke, politisk ståsted, eller lignende. Kriterier som ble benyttet i utvalget var graden av interesse og positivitet til emnet. Det var ønskelig å få både ildsjelene, de normalt interesserte, de tilnærmet uinteresserte og de skeptiske til å uttale seg. Siden problemstillingene også omhandler temaer som stedsidentitet og det lokale landskapet, var det ønskelig å snakke med både de som var oppvokst i Ås samt innflyttere.

Lokale lag og foreninger som kunne være relevante ble kontaktet; historielaget, orienteringsgruppa i idrettslaget, Naturvernforbundet, Bygdekvinnelaget og Landbrukslaget. I tillegg ble informantene spurt om de visste om andre som kunne være nyttige å snakke med. Ut fra de valgte kriteriene viste denne metoden seg å være tilstrekkelig for å skaffe nok informanter. Intervjuene ble foretatt i november og desember 2009. Totalt ble det intervjuet tolv personer, fordelt på elleve intervjuer på gjennomsnittlig 50-60 minutters varighet. Ett ektepar ble intervjuet sammen. Paret hadde like bakgrunnsdetaljer og like meninger, dette vil derfor behandles som ett intervju i dette og neste kapittel. En oversikt over informantenes bakgrunn finnes i fig 4-1. Med unntak av én informant som tidligere har bodd i Ås, men nå har flyttet til nabokommunen, bor alle i Ås kommune. Fem er innflyttere og seks oppvokst i Ås. Fire har et lavt interessenivå, fire middels og tre høyt. Ni er menn, og tre er kvinner (her er ekteparet telt hver for seg). Det ble ikke spurt om alder, men de fleste var i 30-50-årene. Seks personer driver med ulike former for gårdsdrift, tre er akademikere, og to gjør noe annet. To av informantene har hatt politiske verv i kommunen.

Ideelt sett kunne det kanskje vært ønskelig med en noe jevnere fordeling på kjønn, alder, og yrke, men som nevnt ble disse faktorene nedprioritert i forhold til informantens interesse. Det var også en god variasjon innen yrkene, for eksempel fantes det både lite interesserte og svært engasjerte jordbrukere, og innflyttere som både kunne mye og ingen ting om den lokale kulturarven. Fire av jordbrukerne har, eller har hatt arkeologiske kulturminner på egen eiendom, og hos to av disse har det blitt gjennomført arkeologiske utgravninger i senere tid. Ellers er kulturminnene ofte en fritidsinteresse. Tre relaterer det direkte til ulike former for friluftsliv, turgåing og naturopplevelser. To er svært aktive i å ta med andre til lokaliteter og å formidle historisk kunnskap, mens flere har vært med på formidlingsprosjekter

4.1.2 Intervju- og analytisk metode

Intervjuguiden ble gitt en halvstrukturert utforming. Den tok utgangspunkt i en liste over

temaer som måtte belyses – utover disse var det ikke et ønske å detaljstyre samtalen, men heller at informanten kunne snakke om det som føltes viktig for dem. I utformingen av spørsmålene var det viktig å unngå ledende formuleringer. For eksempel ble spørsmål som «Er du enig i at det er viktig å ta vare på arkeologiske kulturminner?» unngått og heller omformulert til «Hva er dine tanker om kulturminnevern?»

Intervjuene ble tatt opp med en digital opptaker. Det ble bedt om tillatelse til dette, noe alle samtykket til. Å bruke opptaker var en avveid beslutning, siden dette kan påvirke friheten og spontaniteten i samtalen. Fordelen med å ta opp intervjuet er at man har informantens utsagn dokumentert, og det fjerner behovet for å skrive fyldige notater under intervjuet. Intervjuene ble i etterkant transkribert ord for ord. Dette gir god tilgang til materialet, og forenkler prosessen med å strukturere det (Kvale *et al.* 2005:105). Det ble også lagt til kommentarer om informantens oppførsel og reaksjoner, for eksempel «ler», eller «blir svært engasjert».

Informantene ble anonymisert. Navnet deres ble ikke nevnt på båndet, og heller ikke i transkriberingsdokumentet. Det ble også forsøkt å unngå å nevne detaljer som kunne avsløre personens identitet. Flere av informantene gav klart uttrykk for at de overhodet ikke brydde seg om anonymiseringen. Ås er et lite sted, og noen var redde for å bli gjenkjent. Med tanke på at denne oppgaven vil bli sendt til både kommunen, andre instanser og flere personer i Ås, er det ikke satt opp noen samling og/eller sammenligning av intervjumaterialet.

Det ble benyttet en induktiv tilnærming til materialet, dvs. at teorien og konklusjonene bygges ut fra analysen av materialet. Analysen var temasentrert; de ulike temaene ble brukt som utgangspunkt for analysen, og informasjon fra alle informantene ble sammenlignet ut fra dette (Thagaard 1998:149). Temaene var hovedspørsmål prosjektet ønsket å få belyst (for eksempel «oppfatning av kommunens kulturminnearbeid»). Hvert intervju ble først gjennomlest for å få forståelsen for helhet og kontekst, deretter ble sentrale meninger, sitater og lignende trukket ut, fortettet og plassert i skjemaet. Etter at dette var gjennomført med samtlige intervju, ble enkelte temaer endret litt, fjernet eller lagt til i lys av den nye forståelsen av materialet. Deretter ble intervjuene gjennomgått på ny, og ny informasjon lagt til i skjemaet.

4.2 Informantenes verdier

Analysen tok utgangspunkt i en antagelse av at de ulike tilnærmingene og verditypene kunne bidra til et mer nyansert syn på en del av funnene som ble gjort i gjennomgangen av *Plan for*

kulturminner. Dette var ikke et forsøk på å teste hvor «riktig» planen er – til det er informantmaterialet for lite, planen gir for liten innsikt i avveiningsprosessen, og den er over 10 år gammel slik at mange meninger kan ha endret seg. Derimot var det ønskelig å eksemplifisere hva slags utfordringer som kan oppstå i arbeidet med en lokal kulturminneplan.

Analysen er oppstilt i fig 4-1, som består av tre deler; informantbakgrunn, informantenes vurdering av påstander og av verdier. Mens de fleste av påstandene var inkludert i intervjuguiden, ble jeg i etterkant av intervjuene oppmerksom på flere påstander i sakspapirene og har inkludert de jeg mener intervjuene gir godt nok svar på. Ved spørsmål om verdier ble det ikke spurt om én og én verdi, men heller stilt et åpent spørsmål av typen «hvilke verdier forbinder du med arkeologiske kulturminner?» eller «hvorfor synes du arkeologi er interessant?». Jeg tok utgangspunkt i en antagelse av at definisjonen av ulike, separate verdier er et trekk som er mest relevant for forvaltningen. Lekfolk strukturerer trolig sine verdsettinger av kulturminner på andre måter, jfr. Berkaaks (1992) organiske og genealogiske historietilnærminger. Å spørre informantene om de er enige i enkeltideer blir dermed en noe kunstig fremgangsmåte. I tillegg er ikke noen av verdiene spesielt kontroversielle, men noe de fleste i utgangspunktet kan si seg enig med – noe som kan gi en kunstig positivt resultat. Jeg ønsket derimot å gi et bilde på verdiene informanten selv trakk frem og selv er bevisst på, og det er det fig 4-1 representerer. Listen over forvaltningsverdier ble likevel brukt som utgangspunkt for klassifisering og for å ha et bedre sammenligningsgrunnlag i forhold til *Plan for kulturminner* og andre dokumenter.

Med et såpass lite materiale som det presentert under, bør det utvises forsiktighet med tanke på generaliseringer. Noen sammenhenger er likevel både forholdsvis tydelige og stemmer godt overens med poengene i tidligere funn samt bakgrunnsdiskusjonen i dette kapittelet.

- Bekreftes direkte
- Bekreftes indirekte
- Avkreftes indirekte
- Avkreftes direkte
- Kombinasjon/selv Motsigelse
- Omtales ikke/vet ikke

INFORMANTER

Tilknytning til Ås:	☐ Innflytter	☐ Innfødt	
Kulturminnetilknytning:	☐ Arbeid	☐ Fritid	
Interessenivå:	☐ Lavt	☐ Middels	☐ Høyt
Opptatt av type vern:	☐ Smalt	☐ Bredt	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

PÅSTANDER

Ås kommune er rikt på verdifulle kulturminner
Kulturminnene bidrar til hvordan jeg oppfatter Ås som sted
Arkeologiske kulturminner er vanskeligere å forstå enn nyere tids minner
Arkeologiske kulturminner bør formidles og synliggjøres mer
Lokalbefolkningen bør involveres i arbeidet med kulturminner
Ås kommune har involvert lokalbefolkningen i arbeidet med kulturminner
Kommunen burde få økt ansvar for kulturminner

■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

EGENSKAPER SOM GJØR ET ARKEOLOGISK KULTURMINNE VERDIFULLT

Alder
Kunnskap
Faglig kildeverdi
Opplevelse og bruk
Representativitet
Sjeldenhet/egenart
Autentisitet
Sammenheng og miljø
Symbolverdi
Estetikk

■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■

Fig 4-1 Oversikt over informantenes verdier

4.2.1 Kunnskap og opplevelse er grunnleggende verdier

Fritidsinteresse ser ut til å korrelere med høyere interessnivå og fokus på det brede vernet. Det virket logisk at det er de som er interessert som faktisk oppsøker og opplever kulturminner og dermed også har tanker rundt hvordan disse best kan formidles. De som har den primære kontaktflaten gjennom arbeid, tenderer mot å være mindre interessert og å fokusere på det smale vernet. Dette skyldes nok i all hovedsak at de fleste av disse er

jordbrukere. Flere i denne gruppen var svært opptatt av det smale vernet i form av forvaltningssystemet og alle restriksjonene dette setter på den daglige driften, noe som tydelig preget hvor interesserte og positive de var til kulturminner på et generelt plan.

Informantene beskriver som forventet ikke kulturminner ved hjelp av klart definerte enkeltverdier, men konsentrerer seg om hvilket utbytte de selv får av kulturminnene. Dette sammenfaller likevel godt med verdidefinisjonene. Fig 4-1 viser at to av verdiene som er vanligst blant informantene er kunnskap og opplevelse/bruk. Det aspektet som trekkes frem av flest informanter som viktig, og som samtidig involverer begge de nevnte verdier, er at arkeologiske kulturminner viser at det har skjedd en historisk utvikling og at de gir en forbindelse til fortiden. Mange ser ut til å vektlegge det fellesmenneskelige aspektet; for eksempel relaterer flere av jordbrukerne kunnskap om fortiden til sitt eget arbeid:

Jeg synes det er artig å vite at det har vært noen som har hatt virksomhet her i området før meg, som bonde. Og jeg sitter jo ofte på traktoren og undrer på hvordan de har drevet jordveien.

(mann, 60-årene, jordbruker og historielagsmedlem)

Dette gir konnotasjoner til Berkaaks (1992) organiske historiefølelse. Mange gir uttrykk for at de også setter pris på rene faktaopplysninger, men at også disse ofte blir relatert til egen livsverden gjennom ideer som «røtter», «plattformen vår» og lignende, eller til landskapet gjennom termer som «historisk utvikling» og «tidslinjer». Dette vises også ved at verdien sammenheng og miljø har høy oppslutning. Disse funnene stemmer godt overens med resultatene i Bertelsen (1999) og Brekmoes (2004) spørreundersøkelser (ref. kapittel 2.4) hvor alternativene *at det forteller hvordan folk levde før* og *at det er spor etter våre forfedre* fikk høyest oppslutning. Estetikk er fremtredende i *Plan for kulturminners* områdebeskrivelser. Det er dessuten en verdi som lett kan oppfattes som viktig når det gjelder beskrivelser av landskap og fysiske strukturer. Informantene la derimot ikke noe særlig vekt på dette aspektet, og virket generelt lite bevisst på tematikken. Av tre som indirekte omtalte estetikk, avkreftet to at det er viktig for et kulturminnes verdi.

Kunnskap, opplevelse og paralleller til dagens samfunn er gode utgangspunkt for kommunalt planarbeid, både i utviklingen av kulturminnepolitikk, strategier, utvalg av prioriterte områder og tiltak. Samtidig er tilfellet med formidlingen av registreringene, og kommunens vs. idrettslagets kart, en påminner om at ikke all formidling er like god. Den må tilpasses formålet og materialet – og en kulturminneplanprosess kan være et godt utgangspunkt for å gjøre dette i samarbeid mellom kommune og befolkning.

Egenart og representativitet nevnes i liten grad av informantene. Dette er ikke uventet, da disse er egenskaper som gir mer mening i kontekst av faglig oversikt og langsiktig strategi, og som i mindre grad kan fungere som opplevd verdi. I den grad disse trekkes frem er det også forvaltningsrelatert, og ikke i forhold til interesse:

Vi skulle grave ned strømkabler i fjor sommer, og fordi det var kullmiler i skogen – ikke der det skulle graves, men i skogen – så ble gravinga utsatt i 4 mnd. Og da tenker jeg: jeg har sikkert 100 kullmiler i skogen min. Er det så farlig å grave i nærheten av en av dem?

(kvinne, 30-årene, skogeier)

Det er også gjennomgående at denne typen verdier møter mindre forståelse enn de verdiene som lettere kan relateres til vanlige menneskers «forbruk» av kulturminner. Dette forsterker den diskuterte problematikken rundt den manglende kommunikasjonen og påvirkningen mellom kriterielisten og tiltakene i *Plan for kulturminner*.

De resterende verdiene (autentisitet, alder, symbolverdi) ble ikke kommentert av mange nok, eller inngående nok, til det er hensiktsmessig å diskutere det her.

4.2.2 Kulturminner knyttes ikke nødvendigvis til stedsidentiteten

Stedsidentitet har en fremtredende plass i *Plan for kulturminner*. Dette uttrykkes både konkret og mer indirekte, særlig i kriterielisten til de prioriterte områdene. Dette utdypes dog ikke videre i planen, og det legges ikke frem noen konkrete tiltak til hvordan stedsidentitet skal forsterkes eller brukes. Kulturminner som identitetsskaper og bidrag til lokal forankring er også flittig brukt i argumentasjonen fra den nasjonale og regionale forvaltningen, bl.a. i *St.meld. nr. 16 (2004 - 2005) Leve med kulturminner* (2005) og Riksantikvarens tidligere strategiske plan *Alle tiders kulturminner* (2001). Lokal Agenda 21 med *Fredrikstad-erklæringen* (1998), som Ås kommune sluttet seg til i 1999, har også sterkt fokus på dette.

Inntrykk av stedsidentiteten ble undersøkt ved å stille to spørsmål som er representert med hver sin rad i fig 4-1. Dette var en strategisk tilnærming, basert på to ulike aspekter: *Ås kommune er rikt på verdifulle kulturminner* er basert på kunnskap og historisk oversikt, mens *Kulturminnene bidrar til hvordan jeg oppfatter Ås som sted* i større grad knytter seg til opplevelsen av kulturminner i lokalmiljøet. Konsepter har paralleller til organisk og genealogisk historietilnærming.

Få informanter uttalte seg direkte om hvorvidt de oppfatter Ås som rikt på kulturminner. Påstanden er hentet fra *Plan for kulturminner*, hvor kommunen baserer utsagnet på oversikten

fra Fornminneregisteret. Jeg forventet at det skulle være sammenheng mellom interesse- og kunnskapsnivå og bekreftelse av påstanden. Dette stemte også til en viss grad. Fire av de fem som besvarte spørsmålet, enten de var enige eller uenige, var blant de mest kunnskapsrike og interesserte. Påstanden om at kulturminnene påvirker hvordan informanten oppfatter Ås som sted, ble bekreftet av fire informanter, mens seks avkreftet den. Det er noe korrelasjon mellom høy interesse og bekreftelse, men dette er ikke konsekvent. Derimot er det en tydeligere sammenheng i at de som er mest aktive i historielag, idrettslaget, driver formidling og som generelt er interessert i friluftsliv, natur og lokalhistorie, også knytter kulturminnene til stedsidentiteten. De som i liten grad oppsøker kulturminner på fritiden gjør ikke denne koblingen. Det var også forventet at det skulle være en viss korrelasjon mellom stedsoppfatning og at informanten var født i kommunen, men her var det ingen tydelige funn.

Dette er gode retningslinjer i forhold til tiltak i forbindelse med en kulturminneplan, rettet mot å styrke stedsidentiteten. Det er også noe det kan være verdt å bruke ressurser på; 10 av 12 kommuner i pilotprosjektene i Riksantikvarens *Verdiskapingsprogram* rapporterte at programmet har styrket identitet, stedstilhørighet og selvforståelse på stedet (Magnussen *et al.* 2009:18).

Det ble også avdekket en omfattende utfordring i forhold til stedsidentitet-rettede tiltak. Flere av informantene som vektla historisk utvikling, røtter og opplevelse, mente at kulturminnene ikke har noe å gjøre med hvordan de oppfatter Ås som sted. Dette var både overraskende, og fremstod som lite logisk. Forklaringen kan ligge i sosiale forhold og at mange ikke oppfatter kommunen Ås som ett sted. Flere av informantene kunne slå fast at det til tider er et skarpt skille mellom bygdene/kirkestedene Nordby, Ås og Kroer. Det ble også påpekt av flere at det har vært, og fortsatt er, sosiale kontraster i Ås. På grunn av Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) er det en høy andel akademikere i kommunen. Flere oppfatter dette som en kunnskapsrik og interessert gruppe, men påpekte samtidig at det er et skille med lite kontakt mellom de UMB-ansatte og resten av innbyggerne

Jeg tror menigmann er totalt uinteressert, altså. Også tror jeg det er litt konflikt med UMB, altså det er jo liksom innflytterne ikke sant (...). Sånne Oslo-folk som kommer og har utdannelse og... Det er veldig liten kontakt mellom de som jobber på universitetet og lokalbefolkningen. (...) Også mange av de som er kulturminneinteresserte er type UMB-ansatte.

(mann, 40-årene, medlem av friidrettgruppa i idrettslaget)

Både den siterte og én annen informant indikerte at stor kulturminneinteresse nok kunne være noe som i større grad ble assosiert med bestemte «typer» folk. Ås videre en soveby til Oslo,

noe som medfører nok en stor gruppe innflyttere. Informanten som er sitert over mente også at det er et skille mellom jordbrukerne som bor på egen jord og den innflyttede sentrumsbefolkningen.

Kommunen har som administrativ enhet en helhetlig og oversiktsbasert tilnærming til Ås, noe som gjør det naturlig å knytte kulturminner i Ås til kommunen som et hele. Både sosiale og geografiske skiller kan bidra til å fragmentere denne sammenhengen, og det gjennomgående inntrykket hos et flertall av informantene er at de heller relaterer opplevelser, kunnskap og sammenhenger til mindre geografiske enheter (som f.eks. egen gård) og sitt eget personlige liv, enn hele kommunen. Automatisk fredete kulturminner kan tenkes å være i en spesiell situasjon i forhold til dette aspektet fordi de ofte er små og lite synlige, og for noen vanskeligere lar seg knytte til den stedshistorien de opplever som nærest og mest forståelig.

4.2.3 Automatisk fredete kulturminner bør formidles

Da informantene ble spurt om de synes arkeologiske kulturminner kan være vanskeligere å forstå, gav de blandede responser; nesten like mange uenige som enige svar. Her var også forskjellen mellom kunnskapsbasert og opplevelsesbasert tilnærming tydeligst. De med en kunnskapstilnærming mente de trenger en faglig og historisk kontekst å sette minnet inn i for at de skal forstå det ordentlig, og for disse oppleves arkeologiske kulturminner som lite selvforklarende. De med en mer opplevelsesbasert tilnærming hadde større fokus på opplevelsesaspektet, som for noen faktisk så ut til å bli sterkere ved en viss *mangel* av kunnskap og informasjon på lokaliteten. Nettopp det ukjente oppfattes som tiltalende. I Brekmoes (2004) undersøkelse av kulturminneverdier fikk alternativet *at det er gåtefullt* over 20 % oppslutning. Men selv om gåtefullhet er et appellerende trekk for mange, er det fortsatt et premiss at kulturminnene må kunne oppleves, og da blir også aspektet med synlighet og anonymitet aktuelt. Én informant påpeker at kulturminnene ikke nødvendigvis er umiddelbart tilgjengelige for opplevelse:

Så var det jo nettopp det at det er mye innflyttere som kommer fra fjord og fjell og stor natur, og jeg hadde som prosjekt sammen med diverse andre folk å få disse folka ut. Så sa de at det var så kjedelig her. Og da... det er jo en kvalitet ved dette landskapet at en kan ikke gå 100 meter uten å knerte i et eller annet, men du må ha litt drahjelp for å se det.

(mann, 50-årene, ivrig formidler av lokalhistorien)

Drahjelpen som informanten nevner er viktig. Både synlighet og kunnskap kan være sentrale elementer for opplevd verdi. Mange arkeologiske kulturminner trenger formidling eller tilrettelegging for å kunne oppleves og forstås, og nesten samtlige av informantene oppfattet

denne typen tiltak som noe positivt. En kulturminneplan kan være et godt verktøy for tilrettelegging av slike tiltak, siden den kan inkludere både kartlegging av verdier og tilpasning av tiltak etter dette.

4.2.4 Involvering av lokalbefolkningen og kommunal myndighet

Involvering av lokalbefolkning er som nevnt svært aktuelt i moderne kulturminneforvaltning, og argumenteres for ut fra utnytting av lokal kunnskap og ressurser, å skape eierskap til planene og at beslutningene skal tas nærmest de som påvirkes av dem (Miljøverndepartementet 2002, 2005). *Plan for kulturminner* har ingen utsagn om befolkningsdeltagelse, men har trukket inn lokalbefolkningen på ulike måter. Fokuset har vært størst på utnytting av lokal kunnskap via historielagets registreringer, og lokale lag og foreninger har vært ressurser for å få gjennomført ulike tiltak. Det var interessant å undersøke informantenes tanker rundt dette, særlig siden flere av dem hadde vært med på ulike prosjekter i forbindelse med kulturminneplanen. De fleste er positive til økt involvering, særlig de som i utgangspunktet er interessert i kulturminner. Når det gjelder i hvilken grad det blir oppfattet at Ås kommune faktisk har gjort dette, er det i fig 4-1 en relativt klar sammenheng med kunnskaps- og interessenivå: De med lav interesse og lite engasjement tror i større grad at kommunen ikke involverer lokalbefolkningen, og omvendt. Samtlige av de som bekrefter påstanden har vært med på ulike kulturminneprosjekter i regi av kommunen. Dette er ikke uventet, men bør kanskje samtidig tas som en indikasjon på at kommunen ikke når frem til den mest kritiske delen av befolkningen.

Flere av disse uttrykte et ønske om å kunne være en del av de ulike beslutningsprosessene. Tre av jordbrukerne har hatt utgravninger eller automatisk fredete kulturminner på egen jord, og disse trakk frem en rekke negative opplevelser de mente har bidratt til å dempe deres interesse for kulturminner og arkeologi. Dette gjaldt for eksempel restriksjoner på bruken av egen jord og eiendom, eller problemer i forhold til utgravningene og da særlig lite kommunikasjon med forvaltningsmyndighetene. Selv om ønsket om mer innflytelse var siktet mot vernet og forvaltningen av automatisk fredete kulturminner, som altså ligger utenfor kommunens myndighetsområde, er det synd at denne gruppen ikke er klar over de andre påvirkningsmulighetene den har.

Enkelte kommuner har ytret ønske om økt myndighet på dette området, bl.a. med argumentasjon i bedre utnyttelse av lokale ressurser, økt lokal kompetanse, og å skape større

eierskap til lokale planer blant lokalbefolkningen (se bl.a. Myrvoll 2003:36; Myrvoll og Skogheim 2002; Vinje 2010). Det er likevel lite som indikerer at dette er formålstjenlig – spesielt i små kommuner som Ås med begrenset kapasitet og ressurser. Ett forsøk med økt ansvar har allerede blitt gjennomført. I 1992 fikk 12 kommuner delegert myndighet til rydding og skjøtsel av automatisk fredete kulturminner, å pålegge eier eller bruker å vedlikeholde fredet kulturminne som trues av forfall, og myndighet til å fatte midlertidige fredningsvedtak. 10 år etter prosjektets start konkluderte evalueringen (Skjeggedal 2002) med at kommunene knapt brukte myndigheten. Dette skyldtes riktignok delvis at det var få saker av den aktuelle sorten i kommunene, men like fullt viste undersøkelsen at innsatsen var lav i forhold til mulighetene (Swensen *et al.* 2004:21).

Ås kommune har verken i *Plan for kulturminner* eller senere tatt stilling til en eventuell økning av myndighet, men både kulturkonsulenten, plan- og miljøvernrådgiveren og varaordføreren gav uttrykk for at de er skeptiske til en slik overført myndighet på grunn av manglende kompetanse og ressurser. Også informantene som uttrykte ønske om større påvirkningskraft er negative til en delegering av myndighet, og jevnt over var svaret fra alle informantene et nesten utvetydig nei. I de tilfellene hvor informantene har en kombinert-boks, har de i utgangspunktet ment at økt myndighet hos kommunen *kan* være en god idé, men at det ikke er et alternativ slik situasjonen er i dag.

4.3 Tolkning og oppsummering

Hovedmålet i denne oppgaven, kulturminneplaners egnethet for lokalt kulturminnevern, har blitt belyst blant annet ut fra konsepter som stedsidentitet og stedsoppfatning. En kommunal kulturminneplan tar nødvendigvis utgangspunkt i det geografiske området som er definert som kommunen. Dette trenger ikke være tilfellet for innbyggerne, som kan være mer bundet av andre geografiske områder, eller sosiale grupper. *Plan for kulturminner* virker lite bevisst på slike skiller, eller har valgt å ikke vektlegge det. Jeg vil likevel hevde at slike geografiske og sosiale skiller i høyeste grad er relevant i forhold til en kulturminneplan. Faste kulturminner er nødvendigvis bundet til sin geografiske lokalitet, og å finne verdier og formidlingsmetoder som kan gjøres gyldige for hele kommunen kan være en utfordring.

Videre er det ikke alle som knytter kulturminner opp til sin stedsoppfatning. Dette gjøres i hovedsak kun av de som har en innledende kunnskap og interesse, og som dessuten opplever kulturminner i landskapet i nærmiljøet. Ås kommune har primært tiltak rettet mot

enkeltlokaliteter i *Plan for kulturminner*, noe som ikke nødvendigvis vil bidra til større kunnskap og bevissthet om kulturminnene og kulturhistorien i hele kommunen på et generelt nivå.

Informantene bekreftet at arkeologiske kulturminner kan preges av manglende synlighet og lite innlysende informasjon, og de fleste er positive til økt formidling, synliggjøring og bevisstgjøring. Analysen har avdekket at kunnskap og opplevelse er to svært grunnleggende verdier og tilnærmingsmåter til kulturminner. Dette er positivt i forhold til lokale kulturminneplaner, fordi det er verdier det er lett å fokusere på i planarbeid og tiltak. Det krever likevel noe bevissthet, da det har vist seg at for enkelte kulturminner er det spesielle trekk innenfor opplevelsen og kunnskapen som er avgjørende for verdien, for eksempel det menneskelige aspektet eller at et kulturminne er gåtefullt. Dette er verdier som potensielt kan forringes ved feil type formidling eller tilrettelegging. Med andre ord bør formidlings- og tilretteleggingstiltak ikke bare baseres på kommunens kulturminnepolitikk og eventuelle formidlingsstrategier, men også tilpasses det unike kulturminnet. Informasjonstiltak som ikke går på enkeltlokaliteter, men større områder eller hele kommunens historie og kulturarv, bør også tilpasses lokalbefolkningen. Sammenligningen av Ås kommunes og idrettslagets kart med oversikt over kulturminnene i kommunen er et godt eksempel på dette. Der kommunens registreringskart kun inneholder punkter uten videre forklaring, har idrettslaget både historisk informasjon og en kontekst – friluftsliv – som inkluderer kulturminnene i folks livsverden.

Konflikter og negative assosiasjoner ble, som forventet, et tema mange av informantene ønsket å kommentere. Noen har negative erfaringer og assosiasjoner til forvaltningssystemet og arkeologiske utgravninger – noe som også påvirket deres verdsetting av kulturminner på et generelt plan. Dette er beklagelig, og denne typen meninger er antakelig utbredt. Samtidig er det vanskelig for en kommune å gjøre noe med slike holdninger. Den største muligheten ligger trolig i å informere og å gjøre holdningsskapende arbeid. Midtveisevalueringen til Riksantikvarens *Verdiskapingsprogram* viser at det er vanskelig, men mulig, å formidle ideen om lokal kulturarv som en ressurs for steds- og produktutvikling (Magnussen *et al.* 2009:19). Samtidig utgjør automatisk fredete kulturminner en ekstra utfordring i forhold til ressursbegrepet, siden mange slike kulturminner er lite eller ikke synlige og har dårlig beliggenhet – og dermed er vanskelig å basere slike tiltak på. Her ligger det klart noen utfordringer som kanskje er for omfattende for en kulturminneplan.

5. ANALYSE AV TILNÆRMINGER TIL FIRE ARKEOLOGISKE LOKALITETER

Det er litt sånn at du bor for nærme på en måte, altså du tenker ikke over bygda sånn. Sånn som vi bor, vi har jo Tusenfryd der borte, og det er jo flere år, selv med små unger, så har vi ikke vært der hvert eneste år. Så det er sikkert litt av det samme der og med Nøstvet, at andre kommer hit for å se det, men for oss så tenker vi ikke over det.

(Kvinne, 40-årene, jordbruker og middels til lite interessert)

Dette kapittelet er en undersøkelse av lokalbefolkningens, kommunens og annen kulturminneforvaltnings tilnærming til, og verdivurdering av, fire arkeologiske lokaliteter i Ås. Foregående kapitler har vist at kommunen har manglende argumentasjon for prioriteringen av områder, lite bevissthet rundt tilskrevne og opplevde verdier, og lite sammenheng og påvirkning mellom bevaringskriterier og tiltak. Befolkningen på sin side mener at automatisk fredete kulturminner er verdifulle og bør tas vare på og formidles, men det går også frem av analysen at formidlingen må tilpasses både målgruppen og selve kulturminnet. Sitatet som innleder dette kapitlet påpeker noe sentralt: de fleste forholder seg noe annerledes til lokale kulturminner og hverdagslandskapet enn de gjør til nye og ukjente steder.

Jeg ønsket derfor å eksemplifisere hvilke trekk ved et kulturminne, dets miljø og lokalhistorie som kan påvirke hvordan det oppfattes. Ved noen av lokalitetene er det også relevant å vurdere hvilken rolle *Plan for kulturminner* har spilt, og om den har hatt noen påvirkning. Mens forvaltningen og arkeologien har en typisk genealogisk historieoppfatning og baserer seg på faktaopplysninger, historieskriving og avstand til kulturminnene, har de fleste Ås-innbyggerne en organisk historiefølelse, som er definert av deres personlige erfaringer, identitet og følelsesliv. Dette er særlig relevant i forhold til både mitt første delmål om utfordringer i forhold til automatisk fredete kulturminner, men også mitt andre delmål om registrering, ivaretagelse og skaping av lokale verdier. Subjektive og erfaringsbaserte verdier utgjør utfordringer i forhold til kulturminneplaner, siden de ikke er umiddelbart tilgjengelige for kommunen og fordi oppfatningen av et automatisk fredet kulturminne kan være svært varierende og ikke nødvendigvis i sammenheng med arkeologiske og historiske fakta.

5.1 Material og metode

Plan for kulturminner og intervjuene med informantene er de viktigste kildene i dette kapitlet. Dokumenter relatert til Destinasjon Vinterbro-saken, listet opp i kapittel 3.4.2 og appendiks 1,

er også inkludert. Fra lokalt nivå benyttes to av idrettslagets turkart, skiltene historielaget har satt opp ved kulturminnene, og Ås historielags *51 rusleturer* som er en sammensetning av kart og beskrivelser lokalhistoriske turarrangementer laget har foretatt fra 1980-tallet og senere. Fra regionalt nivå benyttes *Fylkesdelplan for kulturminner* (2007), *Kulturlandskap Follo* (2005), og *Skilt- og skjøtselsplan for Akershus* (2006).

En metodisk svakhet som bør kommenteres, er at denne delen av undersøkelsen først kom inn i prosjektet etter at intervjuene hadde blitt gjennomført. Det ble stilt noen spørsmål om konkrete kulturminner i Ås, for eksempel ble informantene spurt om kjente kulturminner i kommunen eller kulturminner de selv liker godt, men det ble ikke stilt spørsmål om akkurat hva det er som påvirker og definerer informantens verdier. Materialet gir dermed en innsikt i temaet, men i etterkant hadde det vært ønskelig å gå dypere inn i stoffet.

På grunn av disse begrensningene, samt et ønske om å undersøke så mange kilder som mulig, inkluderte jeg også ytringer fra sosiale medier i form av innlegg i en Facebookgruppe og leserkommentarer til artikler i nettaviser.³ Avisartiklene med leserkommentarer ble funnet via søk på Interett. Samtlige av artiklene omhandler Destinasjon Vinterbro-saken. Det gjør også Facebookgruppen *Ja til Norges første skihall!*. Å benytte seg av denne typen kilder kan innebære visse problemer. Anonymiteten gjør det trolig lettere for mange å være ærlige. Dessuten har alle en stemme og kan synliggjøre sin mening. Samtidig kan dette være lite gjennomtenkte svar, eller bevisste forsøk på å provosere. Leseren mister i tillegg aspekter som kroppsspråk og stemme, og ironi kan være vanskelig å oppfatte. Dette materialet har derfor ikke blitt tillagt stor betydning i analysen, men fungerer mest som eksemplifiseringer.

De fire lokalitetene er Nøstvetplassen, steinalderlokalitetene tilknyttet Destinasjon Vinterbro (omtalt lokalt som *Vinterbroboplassene*), gravhaugen Rishaugen og bygdeborgen Vardåsen.

³ Facebook-innlegg og leserkommentarer i nettaviser er tilgjengelig i appendiks 2.

	NØSTVET- PLASSEN	VINTERBRO- BOPLASSENE	RISHAUGEN	VARDÅSEN
Synlighet	Ikke synlig	Ikke synlig	Godt synlig	Godt synlig
Tilgjengelighet	Middels	Dårlig	Svært god	God
Kontekst	Skiltet, avskjermet i boligfelt	Uskiltet, tett skog uten stier	Skiltet, åpent gårdsområde	Skiltet, skogkledt turområde
Bruk av lokalitet	Besøkes kun for kulturminnets del	Brukes ikke	Besøk på gården, spelet	I forbindelse med turgåing m.m.
Kommunens tilnærming	Strategisk, tilskriver verdi, inkluderer opplevd verdi	Gjennom byggesaken	Strategisk, tilskriver verdi, inkluderer opplevd verdi	Passiv
Kommunens verdier	Stedsidentitet, symbol- verdi, lokalhistorie	Tar lite stilling til verdiene	Stedstypisk kulturmiljø, spelet og sagnet	Har ikke vurdert området
Lokalbefolkningens tilnærming	Opplevd verdi, kjennskap til Nøstvet som begrep	Media, opplevd verdi	Opplevd verdi, særlig gjennom spelet og sagnet	Opplevd verdi
Lokalbefolkningens verdier	Symbolverdi, stedsidentitet	Faglig kildeverdi	Opplevelse, kunnskap, estetikk	Opplevelse, kunnskap, undring

Fig 5-1 Sammenligning av de ulike lokalitetene

Nøstvetplassen er interessant på grunn av den tilskrevne symbolske verdien og at den har hatt en fremtredende plass i *Plan for kulturminner*. Samtidig er boplassen ikke synlig og er dårlig tilrettelagt, noe som kan være problematisk i forhold til forståelse og verdsetting.

Manglende synlighet gjelder også Vinterbrolokalitetene, eller *Vinterbroboplassene* som de kalles lokalt, som i tillegg er utilgjengelige. Lokalitetene er i tillegg i en konfliktsituasjon på grunn av Steen og Strøms foreslåtte utbygging, noe som kan skape negative assosiasjoner. Samtidig er Vinterbroboplassene tidsmessig og geografisk tilknyttet Nøstvet – lar Nøstvetkulturens verdi seg overføre til disse?

Rishaugen er en storhaug, og dermed godt synlig. I forrige kapittel ble det poengtert hvordan det menneskelige aspektet og levendegjøring av mange oppfattes som viktige tilnærmingmåter til kulturminner. Rishaugen har et gammelt sagn tilknyttet seg, som har vært satt opp som spel på plassen på begynnelsen av 2000-tallet. Hvilken betydning har dette for hvordan haugen oppleves?

Vardåsen bygdeborg ligger i et populært turområde, noe som gir en annen opplevelseskontekst enn ved de tre andre kulturminnene. Mens kommunen ikke har satt mye fokus på opplevelser av kulturminner i denne konteksten, har bl.a. det lokale idrettslaget produsert turkart som også inkluderer kulturminner. Påvirker dette bygdeborgens verdi?

5.2 Nøstvetplassen

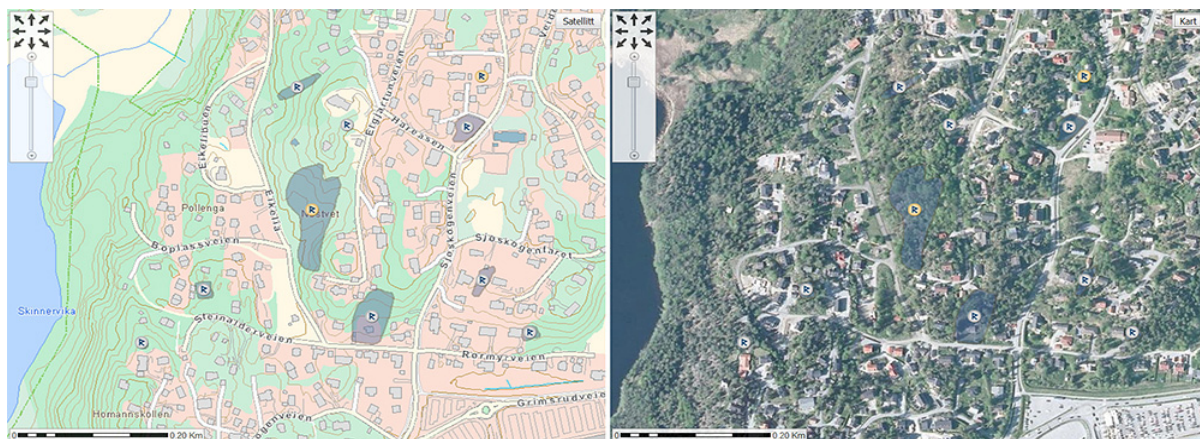

Fig 5-2 Nøstvetplassen med miljøet rundt. Nøstvet er den største lokaliteten på kartet. De nærliggende kulturminnene er primært steinalderlokaliteter, men også en hulvei og et lite skålgropfelt.⁴

	Historielaget	Plan for kulturminner	Skilt- og skjøtselsplan for Akershus	Kulturlandskap i Follo	Fylkesdelplan for kulturminner	NIKU: konsekvensanalyse	Riksantikvaren/KHM: innsigelse	Informanter										
								1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kunnskap og pedagogisk verdi					*													
Faglig kildeverdi																		
Opplevelse og bruk																		
Representativitet																		
Sjeldenhet/unikhet																		
Autentisitet																		
Sammenheng og miljø																		
Symbolverdi																		
Stedsidentitet																		
Historikk og lokalhistorikk																		
Estetikk																		
	04 1992	09 1999	2002	07 2005	06 2007	05 2008	02 2009	11/12 2009										

*Verdien knyttes ikke til Nøstvetplassen spesifikt, men til temaet «Vår eldste historie» hvor Nøstvetplassen trekkes frem som sentral.

Fig 5-3 Verdivurderinger av Nøstvetplassen

⁴ Kartene over de fire lokalitetene er hentet fra kulturminnesok.no

Nøstvetplassen ble først undersøkt på sent 1800-tall. Det var den første i sitt slag som ble utgravd, og har gitt navn til en periode innen norsk steinalder. Dette har gjort plassen kjent både lokalt og nasjonalt. Nøstvet har fått en viss symbolsk betydning i kommunen, blant annet er det nøstvetøkser i kommunevåpenet. Selve boplassen ligger i dag i et boligområde. Nøstvet fikk en fornyet oppmerksomhet i forbindelse med Destinasjon Vinterbro-saken. Steinalderlokalitetene i byggeområdet er periodisk og geografisk relatert til Nøstvet, noe som ble brukt som bevaringsargument.

Fig 5-3 viser noen vurderingsforskjeller. Regional og nasjonal kulturminneforvaltning er jevnt over mer positive enn både kommune og lokalbefolkning. Her er det dog en forskjell i hvilke aspekter som vektlegges; mens informantene tar utgangspunkt i de verdiene som er mest relevante for egen kunnskap og opplevelse, vurderer forvaltningen Nøstvetplassen ut fra langt flere verdier og med grunnlag i faglig kunnskap og vurderinger.

Ett aspekt utpeker seg som særlig relevant i forbindelse med Nøstvetplassen: synlighet. Fordi det er en steinalderlokalitet, finnes det ikke synlige strukturer eller landskapsinngrep. Skiltingen som viser til lokaliteten er sparsom. Ut over en plakatt, satt opp etter at kulturminneplanen ble iverksatt, er det ingen annen informasjon tilgjengelig. Samtlige informanter som besvarte temaet avkreftet at plassen har kunnskaps- og opplevelsesverdi med begrunnelse i synligheten. Sammenheng og miljø får også lite oppslutning, av samme grunn.

Det er fordi det er så kjedelig der liksom. Det er ikke noe museum, og du ser jo ingen ting egentlig. En nedbrøtt plakatt med noe tagging på. [Ler]

(mann, 40-årene, medlem av friidrettgruppa i idrettslaget)

Kommunen har også registrert dette aspektet i *Plan for kulturminner*. Planen er mer positiv og omtaler flere verdier enn informantene, blant annet kildeverdi, og tilskrevne verdier som representativitet, egenart, lokalhistorisk verdi og stedsidentitet. Samtidig baserer planen seg også på opplevd verdi når den poengterer at plassen kommer til kort både for kunnskaps- og opplevelsesaspektet. De foreslåtte tiltakene retter seg utelukkende mot å øke disse verdiene.

Akershus fylkeskommune tar ikke direkte opp problemet med synlighet og manglende opplevelsesverdi på Nøstvet, til tross for at dokumentene er rettet mot formidling. Skilt- og skjøtselsplanen påpeker kort at tilstanden er «god» og at stedet er skiltet. Fylkeskommunen har søkt statsstøtte de senere år for tilrettelegging og ny skilting av plassen, men da med

begrunnelse i at det nåværende skiltet er utdatert og ikke godt nok⁵.

Forvaltningsinstanser på nasjonalt nivå derimot, NIKU og Riksantikvaren/Kulturhistorisk museum, vurderer kunnskaps- og opplevelsesaspektene som langt sterkere. NIKUs konsekvensanalyse påpeker riktignok at skiltingen til boplassen er noe vanskelig å få øye på, men argumenterer samtidig for at stedet er velegnet for å vise frem landskapstilpasning, samfunnshistorie og næringshistorie. Riksantikvarens verdivurdering er mer direkte og påpeker at selv om steinalderboplasser som regel har liten opplevelsesverdi for lekfolk, er Nøstvetplassen «ett av de få klare unntakene». Dette begrunnes med en god tilrettelegging for publikum, samt at den er et godt innarbeidet objekt i folks bevissthet.

Det stemmer for så vidt at Nøstvet er en av de få, norske steinalderboplassene som lekfolk faktisk vet om – påstanden er dermed, fra et faglig ståsted, riktig. Samtidig endrer ikke dette på lokalbefolkningens opplevelse av boplassen som intetsigende og kjedelig. Kommunens, og delvis fylkeskommunens, vurderinger ligger dermed langt nærmere informantenes oppfatninger enn NIKU og Riksantikvarens. *Plan for kulturminner* har registrert behovet for økt formidling på Nøstvetplassen, og gjennomført tiltak for å rette opp i dette. Det er i utgangspunktet et sterkt argument for lokale kulturminneplaner. Samtidig bør det da stilles spørsmål ved nyttigheten av å registrere manglende verdier og forsøk på å øke disse, hvis tiltakene ikke blir sett. Svært få av informantene kunne huske å ha lagt merke til noen av tiltakene. At informantene i 2009 fortsatt mener informasjonsmangel er et problem, kan indikere at tiltakene ikke har fungert så godt som håpet. Materialet mitt er for lite til å kunne hevde at for få blant lokalbefolkningen har lagt merke til tiltakene på plassen, men sitatet i begynnelsen av dette kapitlet illustrerer likevel et viktig poeng. Kulturminner i nærmiljøet besøkes ikke ofte av de som bor der, særlig «dagligdagse» og ikke-spektakulære kulturminner som ikke ligger i områder som kan besøkes av andre grunner (for eksempel turområder) – slik tilfellet er med Nøstvet. Flere av informantene påpekte at de ikke hadde vært på plassen siden de gikk på skolen.

Nøstvet fikk, noe overraskende, en relativt høy bekreftelse av betydning for stedsidentiteten blant informantene. Som diskutert i forrige kapittel er stedsidentitet en vanskelig verdi – både på grunn av geografisk og sosial fragmentering, og fordi mange automatisk fredete

⁵ Brev fra Akershus fylkeskommune til Riksantikvaren, datert 13.02.2009 og 01.02.2010

kulturminner er lite monumentale og synlige i landskapet. Nøstvetplassen, til tross for at den ikke er synlig, knyttes av flere opp mot stedsidentiteten. Fem informanter bekrefter at Nøstvet er viktig for stedsidentiteten, tre informanter avkrefter det. De som avkreftet påstanden var blant de mest kunnskapsrike og interesserte informantene, og vektla at mange ikke har så mye kunnskap om Nøstvetkulturen. De som bekreftet påstanden derimot, la mest vekt på hvor kjent Nøstvet-begrepet er. Det indikerer at det er et opplevd skille mellom *Nøstvet som fysisk lokalitet* og *Nøstvet som begrep* – et fenomen som sannsynligvis kan knyttes til mange kjente kulturminner. Hvilken rolle kommunens tilskrivning av verdier og strategiske bruk har hatt for dette er vanskelig å bedømme, men sannsynligvis har den hatt noe innflytelse. Det virker også rimelig å anta at kulturminner som også eksisterer som et begrep og en idé er lettere å benytte strategisk i lokalsamfunnsutviklingen, da de ikke er like bundet til den geografiske lokaliteten.

5.3 Vinterbroboplassene

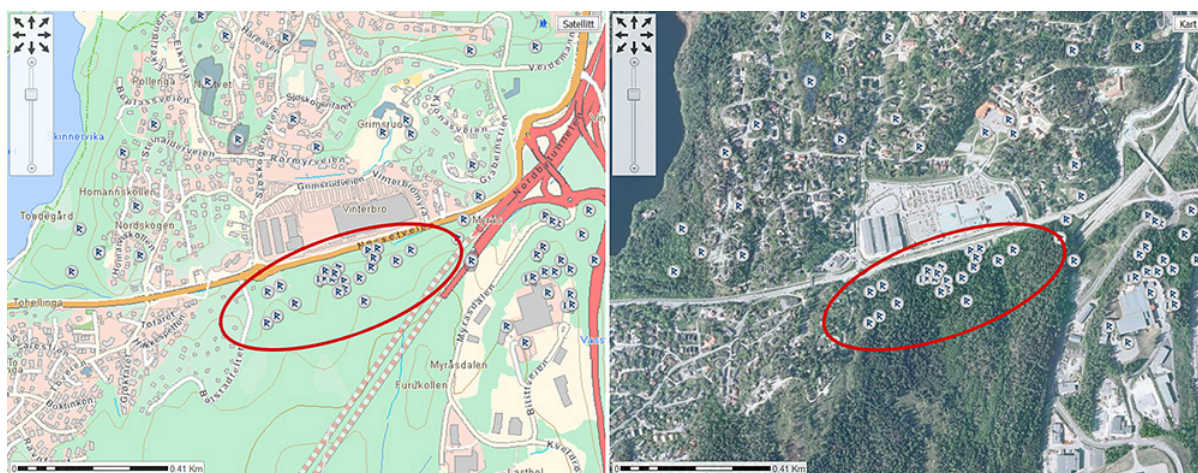

Fig 5-4 Vinterbroboplassene (markert). Lokalitetene ligger ved RV 156, over veien er Vinterbro storsenter. Nøstvetplassen ses i øvre venstre del av bildet. Til venstre ligger Pollenvannet.

	Plan for kulturminner	NIKU: konsekvensanalyse	Fylkesrådmannen: innstilling	Fylkesutvalget: ja til utbygging	Rikssantikvaren/KHM: innsigelse	Informanter										
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kunnskap og pedagogisk verdi																
Faglig kildeverdi																
Opplevelse og bruk																
Representativitet																
Sjeldenhet/unikhet																
Autentisitet																
Sammenheng og miljø																
Symbolverdi																
Stedsidentitet																
Historikk og lokalhistorikk																
Estetikk																
	09 1999	05 2008	12 2008	12 2008	02 2009	11/12 2009										

Fig 5-5 Verdivurderinger av Vinterbroboplassene

Vinterbroboplassene består av totalt 21 steinalderlokaliteter som ligger i en ås med tett skog, rett overfor et kjøpesenter og riksveien (se fig 5-4). Det er ingen turstier i skogen, og området

benyttes ikke av lokalbefolkningen. De arkeologiske kulturminnene var heller ikke allment kjent før Destinasjon Vinterbro-saken. Ås kommune bruker i *Plan for kulturminner* ikke Nøstvetplassen, men Nøstvetkulturen som prioritert område. Siden Vinterbroboplassene er datert til Nøstvetperioden og har en klar landskapsmessig sammenheng, trekkes utsagnene om Nøstvetkulturen derfor inn i skjemaet. Dette ble også gjort med tanke på hvordan foregående analyse viste Nøstvet eksisterer både som begrep og som fysisk lokalitet. Har Nøstvetbegrepet overføringsverdi til en gruppe relaterte, men tidligere ukjente kulturminner?

Kommunen har vært tilbakeholden med uttalelser om kulturminneverdiene, med unntak av noen korte referanser til de ulike argumentene fremsatt av andre, og den nevnte korte uttalelsen i *Oppsummering og vurdering av høringsuttalelsene* (Ås kommune 2009) i kapittel 3.4.1 om at kommunen vurderer byggeforslaget til å representere flere fordeler enn ulemper. Fig 5-5 har fire verdier som er utledet fra *Plan for kulturminners* beskrivelse av Nøstvetkulturen som også kan overføres på Vinterbroboplassene: representativitet, sjeldenhet/egenart, symbolverdi og stedsidentitet. Symbolverdi og stedsidentitet faller inn under den tidligere nevnte kommunale tilskrivningen av symbolikk og identitetsverdi til Nøstvetbegrepet. NIKUs konsekvensanalyse og flere av utkastene til *Kommunedelplan for Vinterbro* viser at kommunen kjenner til sammenhengen mellom Nøstvet- og Vinterbrolokalitetene. Likevel refereres det kun til *Plan for kulturminner* én gang av kommunen, og da kun til registreringene (jfr. kapittel 3.3.3). Kommunen oppfatter tydeligvis ikke de tilskrevne verdiene til det prioriterte området Nøstvetkulturen som relevante for andre lokaliteter. Som antydte tidligere, kan én aktuell forklaring på dette være at kommunen ikke opplever kulturminneplanen som forpliktende nok til at dette *må* trekkes frem. Dette er også et prosjekt kommunen gjerne vil ha gjennomført.

Interessant nok har sammenhengen med Nøstvet blitt brukt som et indirekte argument for bygging av senteret og en utgravning av lokalitetene, i sammenheng med Steen & Strøms forslag om å lage en arkeologisk utstilling i skisenteret. Både flere avisartikler med sitater fra bl.a. ordføreren i Ås fra et folkemøte (Risnes 2008; Rypeng 2008), og i Steen & Strøms informasjonsavis om Destinasjon Vinterbro-prosjektet (2008) trekkes dette frem:

- Vi må sikre at vi klarer å ta vare på, og synliggjøre kulturminnene som er en så stor og viktig del av vår lokalhistorie, sier han, med henvisning til Nøstvetkulturen.,
(sitat fra Johan Alnæs, ordfører i Ås, i Steen & Strøms informasjonsavis)

Dette er et slående eksempel på hvordan strategisk bruk av lokal kulturarv kan være nettopp strategisk. Dette demonstrerer en selektiv bruk av verdier. I utgangspunktet kan en

kulturminneplan være et godt redskap i avveiningen av ulike interesser. Likevel trekkes ikke *Plan for kulturminner* frem i diskusjonen – verken i argumentasjonen for bevaring, eller for utgravning og utstillinger. Det er betenkelig.

Også regional og nasjonal forvaltning har basert argumenter på fordelene og ulempene ved å vise frem kulturminnene i en utstilling, eller å bevare dem der de er. Dette er bl.a. bakgrunnen for at Fylkesutvalget ikke gikk til innstilling, på tross av anbefaling av Fylkesrådmannen (se fig 5-5). Heller ikke her var *Plan for kulturminner* en kilde i noen av argumentene.

Denne avveiningen av verdier har også gått igjen i hvordan informantene vurderer lokalitetene. De kommenterer kun kunnskapsverdi og opplevelsesverdi – og disse avkreftes konsekvent. Argumentasjonen er den samme som for Nøstvetplassen: det er ikke noe å se og oppleve, og i dette tilfellet er også stedet lite tilgjengelig. Fem av informantene gav uttrykk for at det kan være akseptabelt å grave ut området så lenge det lages en skikkelig utstilling i etterkant. Samtidig er flere skeptiske til at Steen&Strøm vil gjennomføre dette godt nok

Altså, hvis de hadde bygget et skikkelig opplevelsessenter knyttet til Nøstvetkulturen, hvis de hadde bygd noe ordentlig... men de kommer til å bare ha en støvete monter borti en krok – fordi kommunen tør ikke å sette krav til næringslivet.
(mann, 50-årene, biolog)

Nøstvet trekkes ofte inn i argumentasjonen på denne måten, både hos informantene og av de som har kommentert i nettavisene og på Facebook. Det bekrefter igjen hvordan lokaliteten har en symbolverdi og er et begrep som kan overføres til andre lokaliteter.

Når det gjelder kommentarene på Facebook og i nettavisene er disse korte, men tar opp langt flere verdier enn det informantene gjør:

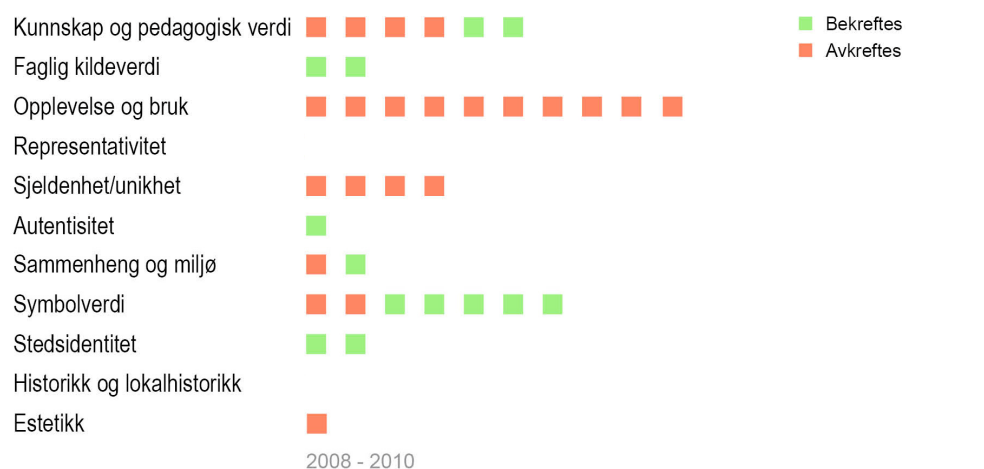

Fig 5-6 Verdivurderinger av Vinterbroboplassene i nettavisene og sosiale medier (denne tabellen viser ikke utsagn fra én informant per kolonne, men er en oversikt over antallet ganger en verdi blir avvist eller bekreftet totalt sett)

Saken diskuteres i stor grad ut fra en avveining av verdiene til kulturminnene, mot verdiene til senteret. Manglende synlighet skiller seg som forventet ut som det mest benyttede argumentet. Ellers er det stor variasjon i kommentarene, både i tilnæringsmåte, interessenivå og kunnskapsnivå. Det legges frem alt fra argumenter solid fundert i faglig kunnskap:

Å bevare et sammenhengende område med boplasser i sitt naturlige element, har stor verdi, mye ny kunnskap om Nøstvet-befolkningens tilpassning til et skiftende klima kan studeres på sikt

...til kritiske bemerkninger mot forvaltningsstrategien:

når vi vet at det finnes 5 andre tilsvarende kulturminnemiljøer på Nordby/Vinterbro, med andre ord at historien fortsatt blir godt ivaretatt, da må det være lov å prioritere de som lever og bor her i dag

...til kommentarer som er sterkt preget av manglende innsikt i det aktuelle temaet:

*Her snakker vi sysselsetting og arbeidsplasser, og så kommer hr.stat og sier NNei..pga. noen teite groper som sikkert neandertalerne brukte som dass eller å koke suppe i for flere år siden.*⁶

Selv om disse kommentarene er svært forskjellige i forhold til kunnskapsnivå, positivitet og refleksjon, synliggjør de ett viktig poeng: Destinasjon Vinterbro-saken og debatten rundt den har gjort at nytteaspektet blir mer diskutert enn ved kulturminner som ikke er i en konfliktsituasjon. Videre demonstrerer det at «alle», uansett kunnskapsnivå og interesse, kan ha en mening om kulturminner. I kapittel 4 ble det trukket frem at de litt kritisk innstilte savner å være en del av beslutningsprosessene, eller i det minste å bli hørt. Kommunen har hatt et godt samarbeid med lokale ildsjeler og interesseforeninger, men det kunne trolig også vært produktivt for det brede vernet å i tillegg ha en dialog med de mer negativt innstilte og skape mer interesse.

Fylkesmannen, NIKU og Riksantikvaren er langt mer positivt innstilt til hvilke verdier lokalitetene representerer. NIKU og Riksantikvaren tar samme faglige utgangspunkt som ved uttalelsene om Nøstvetplassen, men vurderingene er mer tilbakeholdne. Dette begrunnes særlig med Vinterbrolokalitetenes landskapstilknytning til den fysiske Nøstvetlokaliteten og den generelle landskapskonteksten. Heller ikke her er *Plan for kulturminner* nevnt.

⁶ Samtlige er kommentar til artikkelen «Gamle kulturminner stopper innendørs skibakke», E24.no, 19.08.09

5.4 Rishaugen

Fig 5-7 Rishaugen (markert). De nærliggende kulturminnene er tre andre gravhauger og en utgravd kokegroplokalitet.

	Historielaget	Plan for kulturminner	Informanter										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kunnskap og pedagogisk verdi													
Faglig kildeverdi													
Opplevelse og bruk													
Representativitet													
Sjeldenhet/unikhet													
Autentisitet													
Sammenheng og miljø													
Symbolverdi													
Stedsidentitet													
Historikk og lokalhistorikk													
Estetikk													
	06 1996	09 1999	11/12 2009										

Fig 5-8 Verdivurderinger av Rishaugen

Rishaugen er en storhaug på 28 x 6 m, og den største gravhaugen i Ås. Det knytter seg et sagn til den, og det ble fremført som spel i 2000. Haugen ligger på et gårdsområde og historielaget har satt opp et informasjonsskilt. Rishaugen nevnes under ett av de prioriterte områdene i *Plan for kulturminner*, men har ikke blitt nevnt i noen regionale eller nasjonale vurderinger.

Til forskjell fra både Nøstvet- og Vinterbrolokalitetene er dette et godt synlig kulturminne. Det åpner dermed for en helt annen tilnærming enn steinalderboplassene. Kun fire informanter kommenterte kulturminnet, noe som er et litt svakt grunnlag, men som fig 5-8. demonstrerer er det samsvar mellom historielagets, *Plan for kulturminners* og informantenes oppfatning av Rishaugen. Dette gjelder både hvilke verdier det legges vekt på og hvordan det argumenteres for dem, og igjen kan det tyde på at planen har identifisert lokale verdier på en god måte.

Rishaugen ligger i det prioriterte området *Morenene i Vestbygda*. Dette området inkluderer flere andre gravhauger, samt et jordbruks- og gårdslandskap som kommunen beskriver som typisk for Ås og «et samlet miljø av nasjonal interesse», uten at det utdypes hva dét betyr. Det mest interessante med området er at arkeologiske og historiske fakta ikke oppgis – det er kun fokus på sagnet og spelet. Kunnskapsverdien forsvinner dermed, og det er mest fokus på opplevelse.

I motsetning til Nøstvetplassen er Rishaugen synlig, og mer tilgjengelig og tilrettelagt. Den er i tillegg stor i størrelse, og jeg forventet at monumentaliteten skulle være fremtredende i beskrivelsene. Men også hos informantene var fokuset primært på sagnet. To informanter refererte til utseendet på haugen ved å kalle den «svær» eller «pen», mens tre av de fire informantene og begge historielagets beskrivelser trekker frem sagnet som det interessante ved Rishaugen.

Altså, når jeg tar med meg ungene bort på Rishaugen, det har jeg gjort, hvis jeg forteller dem at det er en jordblanda rundhaug med antydning til steinsetning trolig fra et eller annet sted mellom år 500 og 800...det gjør jeg bare ikke. Da forteller jeg dem sagnet om haugen.

(mann, 50-årene, ivrig formidler av lokalhistorien)

Selv ikke ved et monumentalt kulturminne anses altså en ren kunnskapsbasert tilnærming som tilstrekkelig. Mens de fleste trolig vet hva en gravhaug er, er forståelsen og opplevelsen fortsatt avhengig av betrakterens kunnskap og fantasi. Det tidligere diskuterte elementet av mystikk, undring og fokus på det menneskelige kommer tydelig frem her.

Det bør også kommenteres at Rishaugen til forskjell fra både Nøstvet og Vinterbro gis en nesten utelukkende positiv evaluering. Det er dermed ingen markant mangel på bestemte verdier som oppfattes som nødvendige – noe som er interessant med tanke på at kunnskapsaspektet får relativt lav oppslutning. Trolig oppfattes dette ikke som en mangel fordi opplevelsesaspektet forsterkes såpass av sagnet.

5.5 Vardåsen

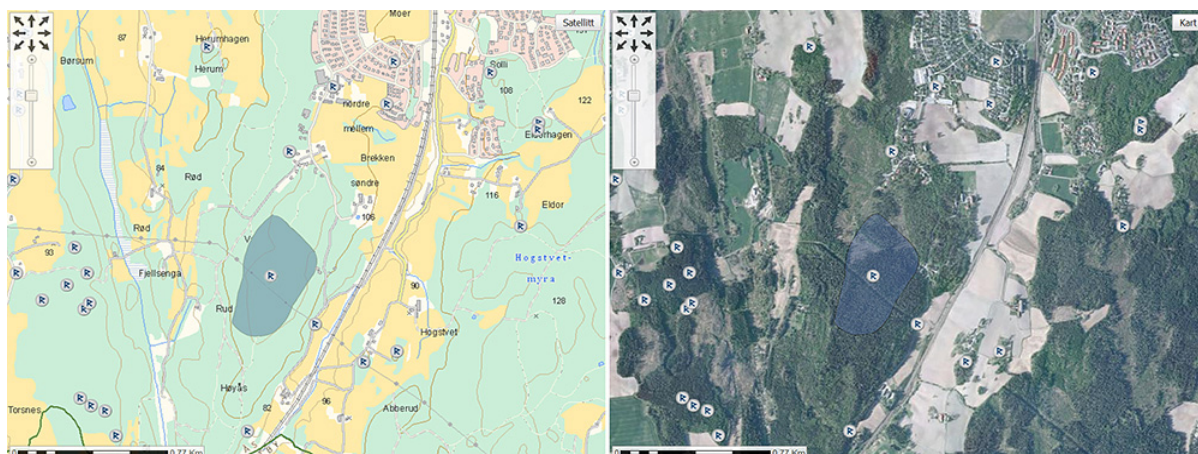

Fig 5-9 Bygdeborgen på Vardåsen, situert i turområde nær byggefelt sør i Ås sentrum. De nærliggende kulturminnene er graver og andre jernalderlokaliteter, i tillegg til to skålgroplokaliteter.

	Historielaget	Historielaget	Plan for kulturminner	Informanter										
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Kunnskap og pedagogisk verdi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Faglig kildeverdi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Opplevelse og bruk	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Representativitet	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Sjeldenhet/unikhet	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Autentisitet	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Sammenheng og miljø	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Symbolverdi	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Stedsidentitet	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Historikk og lokalhistorikk	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
Estetikk	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
	1985	06 1988	09 1999	11/12 2009										

Fig 5-10 Verdivurderinger av Vardåsen

Vardåsen er en av de større bygdeborgene i Follo på omtrent 200 x 600 m. Den ligger i et turområde, og historielaget har satt opp informasjonsskilt. Bygdeborgen er ikke omtalt i *Plan for kulturminner* eller i regionale/nasjonale dokumenter. Også her er det kun fire informanter som har uttalt seg, og det er dermed et litt lite materiale.

Fig 5-10 viser at det igjen er kunnskaps- og opplevelsesverdien som skiller seg ut som viktigst. Både historielaget og informantene legger særlig vekt på størrelsen og synligheten på murrestene, samt at kulturminnet ligger i et velkjent og vakkert turområde. Friluftslivkonteksten tillegges generelt mye vekt i vurderingene av bygdeborgen.

Ved gjennomgangen av andre lokale dokumenter om kulturminner dukket det opp nok et fenomen som bør diskuteres i forhold til kommunalt kulturminnevern. Historielaget satt for flere tiår siden opp et informasjonsskilt ved kanten av bygdeborgen. Dette inneholder nøktern og faglig etterrettelig informasjon om datering, formål og konstruksjonen av borgen:

Vardåsen bygdeborg (Herumsvarden) fra folkevandringstid 4-600 e.kr. Borgen har trolig vært brukt som befestet tilfluktssted i ufredstider. Murrestene omslutter et areal på ca. 200 da. Ca. 200 m øst-vest og 600 m nord-syd med inngang i øst. Murene som vi kan se rester av, har vært fundament for en palisade av skråstilte, spisse stokker. I dag står skogen tett, men den gang må det ha vært vidt utsyn fra Åsen. Vardåsen slutter seg til rekken av mange liknende anlegg i det meste av Norge. Turstien over åsen går midt gjennom borgen.

Idrettslagets turkart fra 2003, som ble nevnt i forbindelse med bruk av registreringene fra planen, har en svært kort, men også nøktern beskrivelse. I 2008 gav orienteringsgruppa i idrettslaget ut *Turskatter i Ås*, som er et hefte med 15 turer i hele kommunen, også dette med fokus på lokalhistorie og kulturminner. Beskrivelsen av Vardåsen er noe eiendommelig. Etter en oppfordring om å lese skiltet historielaget har satt opp, står det følgende i heftet:

Blant alle fornminner i Ås er vel Vårdåsborgen den mest imponerende. Høyt over landskapet omkring bygde bronsealderfolket sin steininnhegning, ganske sikkert før Kristi fødsel. Ingen vet riktig hva som har foregått her; forsvars- eller fluktborg, fangstanlegg, husdyrinnhegning eller sted for mystiske ritualer? Men viktig må det ha vært for Ås-folket – for her har mye folk arbeidet hardt og velorganisert for å få det til.

Dette er meget interessant, og aktualiserer en rekke av temaene som har blitt diskutert tidligere. Først og fremst spiller teksten tydelig på undring og mystikk, og det menneskelige aspektet er langt tydeligere uttalt enn i skiltteksten. Bygdeborger har ofte sagn og historier tilknyttet (Aannestad 1999), og er et godt utgangspunkt for ulike forestillinger. Ikke minst demonstrerer skiltet hvordan ren fagkunnskap ikke alltid oppfattes som tilstrekkelig for å formidle en lokalitet, men at det også er et behov for et opplevelses-, og kanskje et «følelses»aspekt. Jeg forventet i utgangspunktet at Vardåsen ville møte dette behovet ved å ligge i et turområde. Likevel har tydeligvis tekstforfatteren i turheftet følt et behov for å utvide appellen – i den grad at skiltet inneholder påstander om datering og funksjon som er direkte feil. Selv om en effektiv formidling i utgangspunktet er positivt, trekker dette igjen frem temaet om kvalitetskontroll og fagkunnskap i forhold til engasjering av lokale personer og foreninger.

5.6 Tolkning og oppsummering av resultater

Hovedmålet mitt er å vurdere hvor egnet kulturminneplaner er som verktøy for det lokale kulturminnevernet. Også i dette kapitlet har det blitt avdekket utfordringer i forhold til bruken av planen og hvor forpliktende den oppleves. Ett av de nedfelte bruksområdene i Plan for kulturminner er som «informasjonskilde ved avveining av interesser og hensyn». Planen trekkes likevel ikke frem i Destinasjon Vinterbro-saken. Dette er tross for at innholdet, særlig vurderingen av Nøstvetkulturen, kan benyttes både som argument for bevaring og for utgravning/utstilling. Kommunen har kun, så langt det fremgår av de skriftlige dokumentene, referert til *Plan for kulturminner* én gang i løpet av saksgangen, og da bare til registreringene. Ett argument for det lokale kulturminnevernet er, som diskutert innledningsvis, at automatisk fredete kulturminner i utgangspunktet kun er verdivurdert som gruppe, mens kommunale kulturminneplaner åpner for en individuell vurdering. Destinasjon Vinterbro-saken demonstrerer tydelig at disse verdivurderingene ikke oppleves som bindende og forpliktende. Det er også betenkelig at det er NIKU, og ikke kommunen, som benytter seg av *Plan for kulturminners* verdivurdering i Destinasjon Vinterbro-saken.

Samtidig har *Plan for kulturminner* vist seg som et nyttig redskap for å registrere lokale verdier. Sagnets viktighet for Rishaugen er ett eksempel, men særlig Nøstvetplassen demonstrerer at planen har kartlagt verdier som delvis regionale, og særlig nasjonale, kulturminnemyndigheter ikke har vært oppmerksom på. Det virker nesten som om NIKU og Riksantikvaren har blitt «blindet» av den unike historien og konteksten Nøstvetplassen har, og ikke tenkt over hvordan de som ikke har denne bakgrunnskunnskapen opplever stedet. Det er i utgangspunktet et sterkt argument for lokale kulturminneplaner at Ås kommune har klart å identifisere dette problemet og prøver å gjøre noe med det.

Mitt første delmål angående utfordringer i forhold til automatisk fredete kulturminner har også blitt belyst noe. Særlig er Nøstvet- og Vinterbrolokalitetene preget av manglende synlighet – noe som preger informantenes vurderinger av stedene i svært stor grad. Samtidig er Nøstvet et eksempel på at ikke-synlige steder likevel kan tilskrives verdier som slår rot hos befolkningen. Nøstvet eksisterer både som fysisk *lokalitet* og som et kjent *begrep* med en viss symbolsk og identitetsmessig betydning – og dette begrepet viste seg å også ha en viss overføringsverdi til Vinterbrolokalitetene. Nøstvet er også den eneste av de fire lokalitetene som informantene oppfatter til å ha betydning for stedsidentiteten. På den annen side viser informantenes beskrivelser av Rishaugen at det selv ved synlige kulturminner ikke

nødvendigvis er den fysiske fremtoningen og utseende som er det sentrale i folks oppfatning.

Samtidig kan det argumenteres for at den manglende synlighet og vage meningsinnhold åpner for tilskriving av svært ulike verdier og forståelser – som for eksempel ved idrettslagets beskrivelse av Vardåsen. Mens dette er et godt utgangspunkt for en mer effektiv formidling av kulturminneverdier tilpasset lokalmiljøet, åpner det samtidig for en ny problemstilling. Ås kommune og *Plan for kulturminner* har riktignok ikke hatt noen befatning med verken bygdeborgen eller turkartet, men tiltaket kunne like gjerne vært skissert i en kulturminneplan. Idrettslagets gåtefulle og menneskesentrerte beskrivelse er funksjonell i forhold til det brede vernet og å skape nysgjerrighet og interesse. Likevel er den faglig sett svak og dermed ikke holdbar i forhold til kommunens rolle som det lokale leddet av forvaltningen.

Dette er også relevant i forhold til oppgavens andre delmål vedrørende registrering, ivaretagelse og skaping av lokale verdier. Det er ingen tvil om at kommunen i størst mulig grad bør benytte seg av lokale lag, foreninger og interesserte enkeltpersoner, både for å innhente kunnskap og meninger, å gjennomføre tiltak, men også for å kunne gi mer eierskapsfølelse til planarbeidet blant lokalbefolkningen. Men hvilken rolle kommunen har som forvalter av fagkunnskap er lite diskutert. Svært få kommuner har ansatte med arkeologisk kompetanse, så her faller trolig mye på fylkeskommunene som rådgivende organ. Det har også blitt bemerket at lokale museer ofte sitter med en del kompetanse som kan dras nytte av i planprosesser (Arvola 2003; Hagen 2003:25). Det kan virke relevant å stille spørsmål ved tyngden kommunale kulturminneplaner og -arbeid egentlig har i forvaltningen, og hvor mye påvirkning arkeologifaget har – eller bør ha.

Sitatet i begynnelsen av kapitlet påpeker et fenomen som også er relevant i forhold til hovedmålet i oppgaven. Mange kulturminnelokaliteter har en slik beliggenhet og karakter at de ikke besøkes regelmessig av lokalinnbyggerne. Her er nok kulturminnets kontekst viktig; mens Nøstvet ikke har andre opplevelsesmuligheter i nærheten og dermed besøkes kun for sin egen del, ligger Vardåsen i et turområde det er sannsynlig at lokalbefolkningen benytter oftere, og med andre formål enn kun å besøke kulturminnet. Eventuelle tiltak bør tilpasses hvordan lokaliteten og det nærliggende området benyttes, samt promotering og eventuelt tiltak som ikke er knyttet til den fysiske beliggenheten. Ås kommune har lagt stor vekt på å tilskrive verdier og å formidle Nøstvetbegrepet i *Plan for kulturminner*. Det er vanskelig å vurdere hvor stor påvirkning de gjennomførte tiltakene har hatt, og om det har bidratt til mer

interesse og nye verdier i begrepet, om det kun har opprettholdt begrepets innhold - eller om tiltakene stort sett har gått ubemerket hen.

6. OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE

Og det er klart at det sagnet med hele persongalleriet, det holder jo selvfølgelig en vernende hånd over den haugen mer enn en antikvarembetet noensinne.

(mann, 50-årene, lokalhistorisk interessert og lokalpolitiker)

Ved å analysere én kulturminneplan, lokalbefolkningens oppfatninger og fire arkeologiske lokaliteter i Ås kommune har hovedmålet vært å undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet som verktøy for lokalt kulturminnevern. Resultatene kan diskuteres på en rekke ulike måter, men et sentralt poeng er å vurdere om det å skille ut kulturminnepolitikk og –arbeid i en egen kommunedelplan har fordeler fremfor å integrere dem i den generelle planleggingen. Jeg vil hevde at det er flere gode argumenter for å utarbeide egne kulturminneplaner, men at det også er flere utfordringer tilknyttet et slikt prosjekt.

Først og fremst er det sannsynlig at mange, spesielt små og ikke ressurssterke, kommuner vil få utført langt mer gjennom prosessen med å tilvirke en kulturminneplan, enn ved å innlemme kulturminnehensynene i den generelle planleggingen. Ås kommunes *Plan for kulturminner* har fått flere slike positive konsekvenser: Ved tilvirkningen ble det samlet inn og satt sammen informasjon fra flere ulike kilder, i tillegg ble det utført lokale nyregistreringer og korreksjoner av de eksisterende registrene. Til tross for at et slikt prosjekt også kunne blitt utført i forbindelse med den generelle planleggingen, vil jeg hevde at det er fordelaktig å gjøre det i konteksten av en kulturminneplan. Selv om resultatet av nyregistreringene i Ås ikke var så informativt som kommunen håpet, ligger det potensielt mye ny kunnskap i slikt arbeid – og en planprosess kan bidra til å definere hvordan kommunen bør jobbe videre med denne kunnskapen.

Planen har også vært egnet til å registrere lokale verdier, og å gjennomføre tiltak. Det beste eksempelet på dette er hvordan *Plan for kulturminner* har en langt mer realistisk dokumentasjon av hvordan Nøstvetplassen oppleves, enn det regional og nasjonal forvaltning har. Dette tyder på at den lokale forankringen er en viktig styrke. Planen har også gjennomført tiltak som er tilpasset verdivurderingen av plassen – selv om det ikke er noen solide indikasjoner på hvor godt disse har fungert. Det kan likevel stilles spørsmål ved i hvilken grad de lokale verdiene har blitt inkludert, hvor bevisst kommunen er på forskjellen på forvaltnings- og befolkningsverdier og i hvilken grad denne manglende bevisstheten kan ha

preget formidlings- og tilretteleggingstiltakene. Samtidig har både registreringer og flere tiltak blitt gjennomført i samarbeid med lokalbefolkningen og lokale lag og foreninger. Ikke bare demonstrerer dette at disse virkelig er ressurser i den lokale kulturminneforvaltningen, men også at kulturminneplaner kan fungere som et utgangspunkt og mobilisering for samarbeid.

Hvor godt en plan fungerer avhenger av hvordan den benyttes. *Plan for kulturminner* har ikke blitt brukt i den grad kommunen opprinnelig ønsket. Et gjennomgående trekk er at mens enkelte tiltak blir gjennomført, er både planleggingen i kommuneplaner og handlingsprogrammer preget av repetisjon av målene fra planen uten tilhørende konkrete tiltak, eller svært vage tiltak som heller ikke følges opp. Grunnene til dette er komplekse og trolig kun delvis avdekket. En kombinasjon av urealistiske forventninger, dårlig formulerte hensikter med planen, og manglende retningslinjer for bruk er antagelig sentrale. I tillegg kommer forhold utenfor planen, som kommunal kapasitet og ressurser, intern organisering og rutiner. Det er dessuten flere indikasjoner på at planen ikke oppfattes som forpliktende, blant annet ses dette i Destinasjon Vinterbro-saken og kommunens selektive bruk av Nøstvetbegrepet.

Første delmål var å undersøke om automatisk fredete kulturminner utgjør særlige utfordringer i kommunale kulturminneplaner. I Ås' tilfelle vil jeg hevde at dette til en viss grad stemmer. Fra et planleggingsperspektiv har ikke de lokale registreringene av automatisk fredete kulturminner oppfylt forventningene i forhold til å gi ny informasjon som kunne skape mer forutsigbarhet i arealplanleggingen. Regionale myndigheter har heller ikke fulgt opp dette, noe som representerer problemer i forhold til manglende kvalitetskontroll av registrene – og derav konsekvenser av kommunens saksbehandling. Verdimessig representerer ikke automatisk fredete kulturminner noen store utfordringer i *Plan for kulturminner*. Det er en tendens til at områder med automatisk fredete kulturminner formidles og forklares i større grad, og muligens oppfattes de som noe anonyme. Samtidig demonstrerer kriterielisten at det ikke er et oppfattet skille mellom automatisk fredete og nyere tids kulturminne, noe som er positivt i forhold til å gi et representativt og sammenhengende bilde av lokalhistorien. Samtidig utgjør automatisk fredete kulturminner enkelte utfordringer hos lokalbefolkningen, som planen ikke tar høyde for.

For enkelte av informantene har automatisk fredete kulturminner et negativt fortegn. Dette er ikke et uvanlig fenomen. Samtidig er det vanskelig for kommunen å gjøre noe med, både i og

utenfor en kulturminneplan, siden de ikke har noen myndighet på området. Verken Ås kommune eller informantene oppfatter det heller som en god idé å gi kommunen mer myndighet. Det ligger trolig muligheter i å drive holdningsskapende arbeid. Her er enda mye av veien utrådd, men blant annet har Riksantikvarens Verdiskapingsprogram (Riksantikvaren 2009) lovende resultater så langt, som trolig også vil ha overføringsverdi i forhold til kulturminneplaner.

Synlighet og forståelse var antatt å være sentrale elementer i andre delmål; *å undersøke hvor godt kommunale kulturminneplaner er egnet til å registrere, ivareta og skape lokale verdier*. Samtalene med informantene avdekket at automatisk fredete kulturminner kan oppfattes som anonyme og vanskelige å forstå, og at det ønskes mer formidling – men at denne må tilpasses kulturminnet. Lokale sosiale og geografiske forhold kan påvirke hvordan kulturminnene oppfattes, og i hvilken grad de knyttes opp til for eksempel ideer som stedsidentitet. Analysen av de fire arkeologiske lokalitetene demonstrerte at synlighet og utseende ikke nødvendigvis er avgjørende for hvordan kulturminnet oppfattes – eksempler på dette er hvordan Nøstvet eksisterer både som et begrep og sted, hvordan Rishaugen primært assosieres med sagnet som er tilknyttet den, og hvordan idrettslaget oppfatter det som nødvendig å tilskrive ytterligere verdier til Vardåsen. Dette åpner både for muligheter og utfordringer. Mulighetene ligger i at automatisk fredete kulturminner er velegnet for tilskrivning av verdier og bruk i samfunnsutviklingen – noe som er et godt utgangspunkt for det brede vernet i kommunene. Å skape nysgjerrighet for, og fortellinger om, et kulturminne er trolig en av de mest effektive måtene å sikre det på – noe sitatet som innleder dette kapitlet illustrerer.

Utfordringene ligger i at å skape slike tilknytninger til et kulturminne også betyr at kommunen ikke kan forutsi hvilke verdier og fortellinger som knyttes til et kulturminne, men aktivt må undersøke befolkningens tilnærminger og verdivurderinger. Dette representerer samtidig en vanskelig problemstilling som kanskje særlig er relevant i forhold til utnyttelsen av lokale ressurspersoner og å ta hensyn til lokale verdier. Idrettslagets fremstilling av Vardåsen er riktignok ikke relatert til *Plan for kulturminner*, men er likevel et godt eksempel på hvordan lokale verdier er tatt inn i formidlingen. Teksten er engasjerende og appellerer til bl.a. gåtefullhet og det menneskelige. Samtidig er teksten faglig sett både mangelfull og direkte feil på flere punkter. Selv om det moderne kulturminnevernet fokuserer på menneskene man bevarer for og deres verdier, er dette problematisk. Balansen mellom å ta hensyn til lokale ønsker og historier, og samtidig opprettholde faglig kvalitet er vanskelig, og

ikke mye diskutert. Det er også uklart hvilken rolle kommunen kan ha i dette – særlig med tanke på at de færreste kommuner har ansatte med spesiell kompetanse på kulturminner. Denne utfordringen ble også aktualisert i forhold til registreringene. Kontroll av registreringene er formelt sett fylkeskommunens ansvar, og kanskje burde de også trekkes sterkere inn i forhold til formidling og verdivurderinger? Det har riktignok blitt påpekt svakheter også ved fylkeskommunenes faglige kompetanse og kapasitet (Boaz 1998). Likevel er det ut fra dagens forvaltningssystem mest nærliggende at fylkeskommunen benyttes gjennom sin rolle som både kommunenes rådgivende organ og ansvarlig for skilting av automatisk fredete kulturminner. En kulturminneplanprosess kan være et godt utgangspunkt for å trekke inn fylkeskommunal kompetanse.

Formidling og bruk av kulturminner er, på linje med andre kulturelle tiltak, ikke lovpålagt for kommunene å utføre. Resultatet vil i små kommuner ofte bli at disse oppgavene nedprioriteres til fordel for lovpålagte oppgaver. Dette er en sentral utfordring som det bør tas høyde for i utformingen av en kulturminneplan. Et godt utgangspunkt er at planen faktisk er anvendelig. Eksempler på dette er konkrete nedfelling av planens bruksområder, en deskriptiv og konkret kulturminnepolitikk og strategi, detaljerte handlingsprogrammer for planen, forslag til interne rutiner, og ikke minst: å sørge for at planen oppfattes som viktig og forpliktende. Det er også nærliggende å konkludere med at kulturminneplaner ikke bare bør inkluderes i samfunnsplanleggingen, men også i mer konkrete og «tyngre» plantyper som areal- og økonomiplaner. En realistisk utforming som er tilpasset kommunens kompetanse, ressurser og kapasitet er også en nødvendighet.

Samtidig er det tydelig at det trengs mer forskning og undersøkelser av flere kulturminneplaner for å kunne gi bedre råd. Denne oppgaven og dens problemstillinger har utviklet seg underveis i arbeidet, og har følgelig sine begrensninger både ut fra mitt valgte perspektiv og i forhold til problemstillinger som kom til underveis. Min oppgave representerer en skraping i overflaten og en eksemplifisering av muligheter og utfordringer. Det er dog enkelte områder som peker seg ut som særlig relevante for videre undersøkelser. Først og fremst bør flere kommuner og flere kulturminneplaner vurderes for å få et bedre sammenligningsgrunnlag og bakgrunn for å gi mer generelle uttalelser. Videre er grad av konkretisering og nedfelling av kulturminnehensyn på ulike områder, noe jeg oppfatter som svært sentralt. At en realistisk tilnærming, økt konkretisering og detaljering er viktige for at planen skal få konsekvenser, er en hypotese som enda ikke har blitt undersøkt.

Andre del av tittelen på denne oppgaven, «historiene om historien», spiller på hvordan fortellinger kan være mer spennende og engasjerende enn historiske fakta. Det er viktig å ikke gå seg vill i plandokumenter, lovhjemler og reguleringskategorier. Menneskelige verdier og oppfatninger kan være problematiske å inkludere i konkrete plandokumenter – men det *er* mulig. Det er viktig å huske at formålet med kommunale kulturminneplaner er å bevare rester etter fortidens mennesker fordi de er verdifulle for nåtidens mennesker – noe som både er den beste begrunnelsen for vern, og den beste vernestrategien vi har.

7. BIBLIOGRAFI

Litteratur

- Aall, C. og G. Tangen
2008 *Kartlegging og analyse av kommunenes miljø- og planleggingskompetanse*. Vestlandsforskning, Sogndal.
- Aannestad, H. L.
1999 Her haver det i fortiden været et mærkelig sted: om bygdeborger og folketro, Upublisert hovedfagsoppgave i arkeologi, Institutt for arkeologi og sosialantropologi Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Akershus Fylkeskommune
2005 *Kulturlandskap i Follo: registrering og verdivurdering. Høringsrapport juli 2005*. Akershus fylkeskommune, Oslo.
- 2006 *Skilt- og skjøtselsplan for fornminner i Akershus*, redigert. Akershus Fylkeskommune, avdeling for regional utvikling, Oslo.
- 2007 *Spor for framtiden: fylkesdelplan for kulturminner og kulturmiljøer i Akershus 2007 - 2018*. Akershus fylkeskommune, Oslo.
- Anker, M. L.
2007 *Kulturminnevern, skjønn og forutsigbarhet: en studie av offentlig arealplanlegging og bevaring av kulturminner*, Doktoravhandling, Institutt for byggekunst, historie og teknologi, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.
- Arvola, S.
2003 Museenes rolle i kulturminnevern. *Seminarrapport: kulturminneseminar i Berlevåg 11.-12. september 2003*.
- Baadsvik, K. og K. Daugstad
2003 *Kulturminner og kulturmiljøer som grunnlag for verdiskaping*. NINA oppdragsmelding 783. Norsk institutt for naturforskning, Trondheim.
- Berkaak, O. A.
1991 Historieoppfatninger, verdier og motivasjoner i fartøyvernet. I *Dugnad*, redigert, s. 13-32. vol. 16 (1991) nr 2/3. Novus, Oslo.
- 1992 *Ressursbruk, bevaringsideologier og antikvarisk praksis ifartøyvernet*. Norsk forening for fartøyvern, Kolsås.
- Bertelsen, R., L. I. Hansen og B. Olsen
2001 Mellom tradisjon og modernitet: vern av kulturminner i Nord-Norge. I *Kulturminner og miljø: forskning i grenseland mellom natur og kultur*, redigert av B. Skar, s. 85-108. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

- Bertelsen, R., M. H. Krogh, J. O. Mortensen og M. C. Pramli
1999 *Kunnskap om kulturminneforvaltning og holdninger til vernav faste kulturminner: delrapport fra NFR-prosjektet "Vernet av faste kulturminner i skjæringen mellom tradisjon og modernitet"*, redigert. Stensilserie B. vol. nr 55. Institutt for arkeologi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Bjørndal, K.
1993 Kulturminner i landskap: en studie av kulturminnenes funksjon i Norddal kommune på Sunnmøre, Upublisert hovedfagsoppgave i geografi, Institutt for geografi, Universitetet i Bergen, Bergen.
- Boaz, J.
1998 Forskning og forvaltning : en diskusjon om forhistoriens fremtid. I *Primitive tider: arkeologisk tidsskrift*, redigert, s. S. 61-75. vol. 1998 nr 1. Primitive tider, Oslo.
- Brekmo, L.
2004 Fortellinger om fortiden: en analyse av kulturminneoppfatninger i marginale kystsamfunn i Nordland, Upublisert mastergradsoppgave, Institutt for arkeologi og sosialantropologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.
- Bruner, J. S.
1990 *Acts of meaning*. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- Bråttå, H. O.
1997 *Kulturlandskap, kunnskap og planlegging*. NIBR prosjektrapport 1997:3. NIBR, Oslo.
- Dahl, O. C.
2003 Kulturminner - døde levninger eller levende minner? I *Verneideologi: NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002*, redigert. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- Ebbesen, C.
2009 Verdikarusellen. Om verdier, grupper og mangfold innen kulturminnevernet, Upublisert mastergradsoppgave i Nordisk Master for Arkitektonisk Kulturarv (NORDMAK), Efteruddannelsen, Arkitektskolen Århus, Århus.
- Falleth, E. I. og K. B. Stokke
2001 *Kommune- og økonomiplanlegging: hva gjør kommunene?* NIBR prosjektrapport 2001:20. Norsk institutt for by- og regionsforskning, Oslo.
- Hagen, G.
2003 Presentasjon av prosjekt og status i Hammerfest kommune. *Seminarrapport: kulturminneseminar i Berlevåg 11.-12. september 2003*.
- Hagen, S. E.
2007 *Kulturminner og verdiskaping*. ØF-rapport nr. 8/2007. Østlandsforskning, Hamar.

- Harby, S.
2005 *Et standardisert registreringsopplegg for det frivillige kulturminnevern: resultater fra utviklingsarbeidet med Frogn historielag 2004*. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- Harby, S. og E. Aas
2005 *Vestfoldprosjektet: evaluering av kulturminneregistreringer i Stokke kommune, Vestfold*. Norsk institutt for jord- og skogkartlegging, Ås.
- Holme, J. og H. Eriksen
2005 *Kulturminnevern: lov, forvaltning, håndhevelse*. Økokrims skriftserie 1. Økokrim, Oslo.
- Hygen, A.-S.
1996 Fornminnevern og forvaltning: en teoretisk og metodisk tilnærming til planlegging og praksis i fornminnevernet. I: *NIKU Temahefte 1*, redigert, s. 348 s. NIKU temahefte. vol. 1. NIKU, Oslo.
- Kvale, S., S. Brinkmann, T. M. Anderssen og J. Rygge
2005 *Det kvalitative forskningsintervju*. Gyldendal akademisk, Oslo.
- Larsen, K. og G. Jerpåsen
2008 *Metode for fremstilling av kulturminne- og kulturmiljøverdier tilpasset overordnede planer - KOPL*. Delprosjekt: mal for å vurdere verneverdi og konfliktgrad., redigert. Rapport Landskap 29/2008. vol. 29. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.
- Lidén, H.-E.
1991 *Fra antikvitert til kulturminne: trekk av kulturminnevernets historie i Norge*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Lokal Agenda 21
1998 *Fredrikstaderklæringen : en invitasjon fra landskonferansen 9.-11. februar 1998 i Fredrikstad om lokalsamfunnets innsats for en bærekraftig samfunnsutvikling*. Miljøverndepartementet, Oslo.
- Magnussen, T., B. Brandtzæg, P. I. Haukeland, B. R. Larsen og B. Lindeløv
2009 *Midtvegsevaluering av verdiskapingsprogrammet for kulturminner*. Nordlandsforskning/Telemarksforskning, Bodø og Bø.
- Miljøverndepartementet
2001 Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven: Planlovutvalgets første delutredning : utredning fra Planlovutvalget, oppnevnt ved kongelig resolusjon 23. oktober 1998 : avgitt til Miljøverndepartementet 31. januar 2001. I: *Norges offentlige utredninger*, redigert, s. 330 s. vol. NOU 2001: 7. Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning, Oslo.

2002 *Fortid former framtid: utfordringer i en ny kulturminnepolitikk : utredning fra Kulturminneutvalget oppnevnt ved kongelig resolusjon 9. april 1999 : avgitt til Miljøverndepartementet 21. desember 2001*. Norges offentlige utredninger NOU 2002: 1. Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning, Oslo.

2005 *Leve med kulturminner*. St.meld. nr 16 (2004-2005). Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning, Oslo.

Mjelde, B.

2003 Presentasjon av prosjekt og status i Berlevåg kommune. *Seminarrapport: kulturminneseminar i Berlevåg 11.-12. september 2003*.

Myklebust, D.

2003 Kulturminnevernets begrunnelse - en pest eller rett og slett bare en plage? I *Verneideologi: NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002*, redigert, s. S. 8-18. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Myrvoll, E. R.

2003 Hvordan jobber kommunene med kulturminner? *Proceedings of the Seminarrapport: kulturminneseminar i Berlevåg 11.-12. september 2003*:66 s. Oslo.

Myrvoll, E. R. og R. Skogheim

2002 *Kulturminnevern i kommunene: kompetansekartlegging i kommunene Sør-Varanger, Skjervøy, Gjøvik, Skedsmo og Råde*. Norsk institutt for by- og regionforskning, Oslo.

Nerbø, T. E.

2008 Planbehandling i Møre og Romsdal fylke: en studie av skjønnsutøvelsen til arkeologer på fylkeskommunalt nivå, Upublisert mastergradsoppgave i arkeologi, Institutt for arkeologi og religionsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim.

Nilsen, G.

2003a *Brytninger mellom lokal og akademisk kulturminnekunnskap: en analyse av fortidsforestillinger i Nord-Troms og Lofoten*, Doktoravhandling, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø, Tromsø.

2003b *Fortidens spor i landskapet – veier til stedets identitet*. Sted og tilhørighet. Kulturstudier nr 27. Programmet, Bergen.

Olsen, B.

1997 *Fra ting til tekst: teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning*. Universitetsforl., Oslo.

Omland, A.

1999 Kulturminnevern og demokrati: problematikk omkring meningskontroll og vestliggjøring av kulturminner. I *Primitive tider: arkeologisk tidsskrift*, redigert, s. S. 82-98. vol. 1999. Primitive tider, Oslo.

Pedersen, R.

2002 Domkirkeruinen på Hamar – en drøftning av et fortidsminnes betydningsinnhold. I: *Aarbok for foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring 2002*, redigert. Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring, Oslo.

Riksantikvaren

2001 *Alle tiders kulturminner: hvorfor og hvordan verner vi viktige kulturminner og kulturmiljøer?* Riksantikvaren, Oslo.

2003a *Kulturminne og kulturmiljø i konsekvensutgreiingar: rettleiar*. Riksantikvarens rapporter nr 31. 2003. Alvheim & Eide, Øvre Ervik.

2003b *Seminarrapport: kulturminneseminar i Berlevåg 11.-12. september 2003*. Riksantikvaren, Oslo.

2005 *Riksantikvarens kommuneprosjekter: gode eksempler på bruk av kulturarven i lokalmiljøet*. Riksantikvaren, Oslo.

2009 *Verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet: hva har skjedd så langt?* Riksantikvaren, Oslo.

2011 *Private eieres erfaringer med verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet*. Rambøll, Oslo.

Risbøl, O., K. Skare og T. Risan

2005 Skog og kulturminner - en kritisk kommentar til prosjektet ”Miljøregistreringer i skog - delprosjekt kulturminner”. *Utmark: tidsskrift for utmarksforskning* Utmark nr: 1-2005.

Sandvik, F., K. Johansen og A. Mehren

2001 *Kulturminner og kulturmiljøer, plan- og bygningsloven: veileder*. Riksantikvarens rapporter nr 29-2001. Alvheim & Eide, Øvre Ervik.

Skjeggedal, T.

2002 *Kulturminneforvaltning og kommunene: refleksjoner fra et delegeringsforsøk*. NTF-notat 2002:1. Nord-Trøndelagsforskning, Steinkjer.

Solli, B.

1996 *Narratives of Veøy: an investigation into the poetics and scientifics of archaeology* Universitetets oldsaksamlings skrifter nr 19. Oldsaksamlingen, Oslo.

1997 Ting og tid, fortellinger og identitet. I: *Kollektive identiteter, ting og betydninger: seminarrapport TMV report series*, redigert av B. Brenna og K. M. Fjeldstad, s. 193 s. vol. nr 24, 1997. TMV, Oslo.

Statens Informasjonstjeneste

1997 *Riksantikvarens målgrupper: kartlegging og analyse av Riksantikvarens målgrupper som et bidrag til Riksantikvarens utvikling av informasjonsstrategi*. SI rapport 1997:08 E. SI, Oslo.

Statens vegvesen

2006 *Statens vegvesens håndbok 140. Konsekvensanalyser, veiledning.*, redigert av L. Hjermstad. Statens vegvesen, Oslo.

Swensen, G., G. Jerpåsen, R. Skogheim, I.-L. Saglie og T. S. Guttormsen

2004 *Landskap under press - urbanisering og kulturminnevern: en studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger*, redigert, s. 95 s. NIKU tema. vol. 12. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Swensen, G., G. Jerpåsen, O. Sæter og M. Tveit

2010 *Memory and Monuments: The Role of Inhabitants' Knowledge in Cultural Heritage Management. Paper presented at the Landscape Legacy. Landscape Architecture and Planning Between Art and Science*, Maastricht, Nederland.

Swensen, G., K. Larsen, P. Molaug og J. Sognæs

2009 *Kulturarv og stedsidentitet: byers kulturmiljø i kryssilden mellom bevaring og utvikling*. NIKU Tema 31. Norsk institutt for kulturminneforskning, Oslo.

Sæter, O.

2003 *Stedsblikk, stedsfortellinger og stedsstrider: en sosiologisk analyse av tre kasus*, Doktoravhandling, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, Oslo.

Thagaard, T.

1998 *Systematikk og innlevelse*. Fagbokforl., Bergen-Sandviken.

Thuen, T.

2003 *Stedets identitet. Sted og tilhørighet*. Kulturstudier nr 27. Programmet, Bergen.

Tviberg, M.

2010 *Kulturminner, kulturmiljøer og landskap: plan- og bygningsloven*. Riksantikvaren, Oslo.

Tviberg, M. og K. Johansen

2006 *Plan- og bygningsloven som verktøy for kulturminneforvaltning*. Riksantikvaren, Oslo.

Vinje, A.

2010 *Forvaltning av kulturminne. Ansvar, utfordringer og interesse i kommunene*, redigert. Upublisert foredrag, Riksantikvaren, Oslo.

Zachrisson, T.

1997 *Folkliga föreställningar. I Fornlämningar och folkminnen*, redigert av M. Burström, T. Zachrisson og B. Winberg, s. 152 s. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Ås kommune

1999 *Plan for kulturminner*, redigert. Plan & Prosess, Ås.

Nettsider og elektroniske dokumenter

Aakvik, J. A.

2009 Gamle kulturminner stopper innendørs skibakke. Elektronisk dokument:
<http://e24.no/naeringsliv/gamle-kulturminner-stopper-innendoers-skianlegg/3223989>
 Lesedato: 08.01.2010. E24

Atlar, C.

2008 Innendørs skianlegg på Vinterbro. Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/innendørs-skianlegg-pa-vinterbro-1.3855720> Lesedato
 08.01.2010. Østlandets blad.

Fortidsminneforeningen

2009 En rekke radikale vedtak på Fortidsminneforeningens landsmøte – miljøvernministeren tas i skole. Elektronisk dokument:
<http://fortidsminneforeningen.no/?cat=42&aid=4739> Lesedato 13.01.2011

2010 Meget interessant interpellasjonsdebatt om kulturminnepolitikken i Stortinget i går – KrF fikk mye honnør for å reist en viktig diskusjon. Elektronisk dokument:
<http://fortidsminneforeningen.no/nyhetsarkiv/2010-12#a5713> Lesedato 13.01.2011

Harby, S.

2009 Kulturarven er demokratiets ansikt. Elektronisk dokument:
<http://www.disenkolonial.no/?id=47> Lesedato 01.04.2011

Holme, J.

2009 Kopier er falske kulisser. Elektronisk dokument:
<http://www.riksantikvaren.no/?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=112243> Lesedato 01.04.2011

Kulturminnefondet

2003 Retningslinjer for tildeling av midler fra Norsk kulturminnefond
 Fastsatt av Miljøverndepartementet 5. mai 2003. Elektronisk dokument:
<http://www.kulturminnefondet.no/maler/standard.asp?thisId=1204711231> Lesedato
 15.01.2011

Kvitle, M.

2009 Ås tar Vinterbroplaner til mekling. Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/as-tar-vinterbroplaner-til-mekling-1.3911358> Lesedato:
 08.01.2010. Østlandets blad

Lovdata

LOV 1978-06-09 nr 50: Lov om kulturminner [kulturminneloven]. Elektronisk dokument: <http://www.lovdata.no/all/hl-19780609-050.html> Lesedato 27.02.2011

Lyche, A.

2008 Innendørs superanlegg. Elektronisk dokument:
<http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/innendoers-superanlegg-2135953.html> Lesedato
 08.01.2010. TV2-Nyhetene

- Rand, O. I.
2009 Et rungende "Ja til Norges første skihall". Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/et-rungende-ja-til-norges-forste-skihall-1.3918858> Lesedato
08.01.2010. Østlandets blad
- Risbøl, O., K. Skare og T. Risan
2005 Skog og kulturminner - en kritisk kommentar til prosjektet "Miljøregistreringer i skog - delprosjekt kulturminner". *Utmark: tidsskrift for utmarksforskning* Utmark nr: 1-2005. Elektronisk dokument: http://www.utmark.org/utgivelser/pub/2005-1/art/Risbol_et_al_Utmark_1_2005.html Lesedato 15.12.2010
- Risnes, M.
2008 Første port passert for "Vinterfryd". Elektronisk dokument:
<http://www.aasavis.no/nyheter/article3785877.ece> Lesedato 08.01.2010. Ås avis
- Rypeng, L.
2008 Stinn brakke på folkemøte om "Destinasjon Vinterbro". Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/stinn-brakke-pa-folkemote-om-destinasjon-vinterbro-1.3857123> Lesedato: 08.01.2010. Østlandets blad
- 2009 Full stopp for skisenter på Vinterbro. Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/full-stopp-for-skisenter-pa-vinterbro-1.3919822> Lesedato
08.01.2010. Østlandets blad
- Steen & Strøm
2008 Destinasjon Vinterbro. Informasjonsavis. Elektronisk dokument:
http://www.tibemag.no/vinterbro/destinasjon_vinterbro/ Lesedato 08.01.2010
- Stortinget
2010 Stortinget - Møte tirsdag den 30. november 2010 kl. 10. Elektronisk dokument:
<http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2010-2011/101130/8/> Lesedato
07.12.2010
- UMB-studenter
2008 Bunnefjorden – en landskapsanalyse. Universitetsoppgave i landskapsarkitektur ved Universitetet for miljø- og biovitenskap i Ås. Elektronisk dokument: <http://www.landskapsarkitekt.org/wp-content/uploads/2010/11/Bunnefjorden-en-landskapsanalyse.pdf> Lesedato 15.12.2010
- Wessel, S.
2008 Slik kan Vinterbro bli! Elektronisk dokument: <http://www.oblad.no/as/slik-kan-vinterbro-bli-1.3867023> Lesedato: 08.01.2010. Østlandets blad.
- 2008 Sier ja til utvidelse på Vinterbro. Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/sier-ja-til-utvidelse-pa-vinterbro-1.3873431> Lesedato:
08.01.2010. Østlandets blad

2009 To innsigelser mot Vinterbro-planene. Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/as/to-innsigelser-mot-vinterbro-planene-1.3926291> Lesedato
08.01.2010. Østlandets blad

2009 Vi gir oss ikke. Elektronisk dokument: <http://www.oblad.no/as/vi-gir-oss-ikke-1.3635906>. Lesedato 08.01.2010. Østlandets blad

Økland, B., U. D. Grue, A. Often, O. Bakken, J.F. Nordbakken og H. Brattli
Hogstvetdalen - Vardåsen kulturlandskap. En presentasjon av natur- og kulturverdier.
Elektronisk dokument:
<http://home.online.no/~bjooe/papers/transfer/Hogstvetdalen1.pdf> Lesedato 01.12.2009

Østlandets blad

2008 Oppegård kritiske til Vinterbroplanene. Elektronisk dokument:
<http://www.oblad.no/oppegard/oppegard-kritisk-til-vinterbroplanene-1.3889431>
Lesedato: 08.01.2010. Østlandets blad

Ås idrettslag

2008 Turskatter i Ås. 15 turtips med tekst, kart og bilder. Elektronisk dokument:
<http://ilm425.umb.no/~hatro/2008/turskatter25.pdf> Lesedato 15.12.2009

Ås kommune

2010 Fakta om Ås kommune. Elektronisk dokument:
<http://www.as.kommune.no/fakta-om-as.131588.no.html> Lesedato 20.02.2011

Andre dokumenter

Akershus fylkeskommune: arkeologisk feltenhet

2009 Akershus fylkeskommune – Statsbudsjettet kap 1429 post 72.6 – Søknad om støtte 2009. Brev til Riksantikvaren, datert 13.02.2009

2001 Akershus fylkeskommune – Statsbudsjettet kap 1429 post 72.6 – Søknad om støtte 2010. Brev til Riksantikvaren, datert 01.02.2010

Ås idrettslag

2003 Turkart over Ås kommune.

8. APPENDIKS

Appendiks 1: dokumenter benyttet i analysen av Destinasjon Vinterbro-saken

Oversikten viser dokumenter som ble gjennomlest og analysert i forbindelse med Destinasjon Vinterbro-saken.

Innkallinger og protokoller fra kommunestyre- og formannskapsmøter

Møtedokumentene består av innkallinger og protokoller fra møter hvor Destinasjon Vinterbro-saken har vært diskutert.

31.05.2006	Formannskapet
22.03.2006	Formannskapet
05.04.2006	Kommunestyret
10.05.2006	Kommunestyret
30.08.2006	Formannskapet
06.09.2006	Formannskapet
18.10.2006	Formannskapet
01.11.2006	Kommunestyret
28.02.2007	Formannskapet
11.04.2007	Kommunestyret
09.05.2007	Kommunestyret
30.05.2007	Formannskapet
20.06.2007	Kommunestyret
22.08.2007	Formannskapet
05.09.2007	Formannskapet
10.10.2007	Kommunestyret
16.01.2008	Formannskapet
30.01.2008	Kommunestyret
12.03.2008	Formannskapet
09.04.2008	Kommunestyret
24.09.2008	Formannskapet
15.10.2008	Kommunestyret
14.01.2009	Formannskapet
18.03.2009	Formannskapet
26.08.2009	Formannskapet
23.09.2009	Kommunestyret
14.10.2009	Formannskapet
28.10.2009	Formannskapet

Planer og planutkast

Ås kommune, Steen & Strøm

2007 Kommunedelplan for Vinterbro – forslag til planprogram. Datert 24.08.2007

2007 Kommunedelplan for Vinterbro – forslag til planprogram. Revidert etter kommunestyrets vedtak 10.10.2007

2007 Kommunedelplan for Vinterbro. Høringsrapport for forslag til planprogrammet. Datert 05.12.2007

2008 Kommunedelplan for Vinterbro – forslag til planprogram. Revidert etter høringsrunden 04.01.2008

2008 Kommunedelplan for Vinterbro. Høringsutkast. Rådmannens forslag 15.09.2008

2008 Kommunedelplan for Vinterbro. Høringsutkast. Kommunestyret i Ås, 15.10.2008

Brev

Akershus fylkeskommune: fylkesutvalget

2007 Melding om vedtak i fylkesutvalgssak 10/07 – Ås kommune – kommuneplan 2007 – 2019. Brev til Ås kommune, datert 13.02.2007

2008 Ås kommune – kommunedelplan for Vinterbro. Innstilling. Brev til Ås kommune, datert 29.10.2008

Bærekraftig Follo

2008 Kommunedelplan for Vinterbro – høringsuttalelse. Brev til Ås kommune, datert 19.12.2008

Fylkesmannen i Oslo og Akershus

2007 Offentlig ettersyn av kommuneplan for Ås 2007 – 2019 Fylkesmannens høringsuttalelse. Brev til Ås kommune, datert 14.02.2007

2007 Uttalelse. Varsel om oppstart av kommunedelplan Vinterbro, Ås kommune. Brev til Ås kommune, datert 30.11.2007

2008 Offentlig ettersyn av kommunedelplan for Vinterbro – Ås kommune – innsigelse. Brev til Ås kommune, datert 23.10.2008

NIKU v/Inge Lindholm

2009 Kommentarer fra NIKU jf. innsigelser til kommunedelplan Vinterbro. Brev til Steen & Strøm, datert 26.02.2009

Riksantikvaren v/Line Bårdseng

2009 Forslag til kommunedelplan for Vinterbro – innsigelse. Brev til Ås kommune, datert 13.02.2009.

Statens vegvesen

2007 Kommuneplan for Ås 2007 – 2019. Varsel om innsigelse. Brev til Ås kommune, datert 13.02.2007

2008 Innsigelse til forslag til kommunedelplan for Vinterbro, Ås kommune. Brev til Ås kommune, datert 18.12.2008

Annet

Akershus fylkeskommune: fylkesutvalget

2008 Saksprotokoll i Fylkesutvalg – 18.12.2008.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus

2009 Protokoll fra meklingsmøtet 18. august 2009 – kommunedelplan for Vinterbro, Ås kommune.

Nesbakken, A.L., K.C. Larsen og I. Lindblom

2008 *KU Kommunedelplan Vinterbro, Ås kommune. Tema kulturminner og kulturmiljø*. Rapport arealplan 05/2008. NIKU, Oslo

Steen & Strøm

2008 *Destinasjon Vinterbro*. Informasjonsavis.

Ås kommune

2009 Utkast til kommunedelplan for Vinterbro – Oppsummering av folkemøte. Møtereferat

2009 Kommunedelplan for Vinterbro. Oppsummering og vurdering av høringsuttalelsene. Datert 18.03.2009

Appendiks 2: oversikt over leserkommentarer i nettartikler

Artiklene har fått mange kommentarer, her er kun de som direkte kommenterer kulturminnene og debatten rundt disse gjengitt.

Stinn brakke på folkemøte om 'Destinasjon Vinterbro'

Østlandets blad, 15.09.08

<http://www.oblad.no/as/stinn-brakke-pa-folkemote-om-destinasjon-vinterbro-1.3857123>

Ja dette høres bra ut, sett i gang å bygg. vet ikke helt om vi trenger å ta vare på alt fra gamledager, vi vet jo at et har vært folk før oss!! Som beboer og far ser jeg positivt på dette prosjektet, ser også utfra forlagene om eventuelt ridehall osv at dette kan holde ungdommen i `bygda` ikke alle er interesert i ski sport men all del alt er positivt. Og så blir vell eiendommene våre mer verdt!!!

Sier ja til utvidelse på Vinterbro

Østlandets blad, 19.12.08

<http://www.oblad.no/as/sier-ja-til-utvidelse-pa-vinterbro-1.3873431>

Fornuften seiret!

For oss som bor på Vinterbro er dette en gledens dag. Livsfjerne SV'ere i Ås kommunestyre er selvsagt også velkomne for å benytte anlegget når det står ferdig!

To innsigelser mot Vinterbro-planene

Østlandets blad, 06.01.09

<http://www.oblad.no/as/to-innsigelser-mot-vinterbro-planene-1.3926291>

Håpløst

I byråkratiske og demokratiske Norge er det for mange som har muligheten til å stanse kreative utbyggingsforslag i dette landet. Alt og alle skal uttale seg og gis mulighet til å stanse folk som vil skape noe nytt. Tenk hvor betydningsfullt et innendørs skianlegg vil bli for ungdommen?

Er snart drittlei hele mølla.....

....hva som er galt med dette prosjektet...???? Hvorfor er det KUN kjøpesentre som kan bygges? Hva er det egentlig disse politikerne vil verne i vinterbru... dette området er uansett ødlagt av de fæle kjøpesentrene. Dette området MÅ reddes av nettopp et slik prosjek!!! Forresten så savner jeg flere unge kreative folk i kommunen! De gamle burde pensjonere seg... og send dem til Majorca.

Vi gir oss ikke

Østlandets blad, 19.02.09

<http://www.oblad.no/as/vi-gir-oss-ikke-1.3635906>

Alnæs [ordføreren i Ås] burde være mer ydmyk i forhold til felleskapet. Det han ikke forstår, er at private interesser her ønsker å ødelegge en meget viktig del av landets kulturarv, til fordel for kortsiktig profitt. Det vil være en katastrofe for fremtidige generasjoner om Nøstvedt-området skal ødelegges. Det er ikke uten grunn at arkeologer er meget forsiktige når det gjelder å grave ut slike områder som dette, de er bevisste på kommende generasjoners rett til å ta del i arbeidet. Nye generasjoner gir nye metoder, og nye metoder gir ny forståelse.

Det er beklagelig at Ås AP så ukritisk går Steen og Strøms ærende i denne saken. Men, om ikke annet, så viser de hvem de er, når de prioriterer en innendørs skiløype og enda flere butikker, fremfor å ta vare på ti-tolv tusen år gamle steinalderboplasser.

Jeg må le..

Herregud... hvem bryr seg egentlig om disse latterlige bål plassene? gå å legg dere...

De mest oppegående av oss, antagelig. Det ekskluderer jo FrP, generelt sett, et parti det virker som om du sympatiserer med?

Dette var jo en svært umoden og lite innsiktsfull kommentar fra Brunello [forrige kommentar]. Uten at jeg helt ser hvorfor, så ble også FrP brakt inn i diskusjonen.

Ettersom Brunello åpenbart definerer seg selv "blant de mest oppegående av oss" kan det jo være på sin plass å påpeke at Brunello synes å ha noe begrensede kunnskaper om Nøstvetkulturen. For 10000 – 12000 år siden stod det vi i dag kjenner som Vinterbro-området under 30 til 50 meter vann, og det fantes følgelig ingen bosetning i denne perioden.

De funns om er gjort syd for Vinterbrosenteret – i det foreslåtte området for utbygging – ligger stort sett mellom 55 og 65 meter over havet. Dette tidfester funnene til tiden for Nøstvetkulturen, som man pr. i dag er relativt enige om at er ca 6300-4800 f.Kr.

Når det gjelder diskusjonen om utbygging eller ikke, så finnes det argumenter både for og mot utbygging av vinterbro-området, og jeg vil oppfordre Brunello til å respektere at andre kan ha andre meninger.

Kjetil Barfelt, Ås Frp

Hva med oss unge, dere har glemt oss!

Vi har ventet lenge på et ungdomstilbud her i Ås kommune. Å bevare gammel kultur kommer oss ikke til gode i motsetning til et sted vi kan samles og ha det gøy i et godt og sunt miljø hvor drikking, røyk, dop eller andre unødvendige utforskninger overhode ikke er et tema. Det er snart på tide at Ås politikere tenker på oss. Det er på tide at vi får vekk alle disse som "henger" rundt vinterbrosenteret eller på Kiwien i Ås å gjør hververk og stjeler. Disse som setter alle oss ungdom i dårlig lys. Få øynene opp! Få oss vekk fra gata og ut på ski. Gjør ås ungdom til en sprekere og sunnere ungdom.

Et rungende 'Ja til Norges første skihall'

Østlandets blad, 31.03.09

<http://www.oblad.no/as/et-rungende-ja-til-norges-forste-skihall-1.3918858>

Hva slags kulturminner argumenteres det for at blir borte om man velger å bygge skihall? Er jo bare granskog der så langt øyet kan se; og det som evt. ligger der av kulturminner er jo i det store og hele ikke tilgjengelig for 'allmennheten' slik som det fremstår nå. Her må politikerne ta til fornuft og faktisk tørre å se fremover i en sak: dette vil være til kjempenytte for handelsstanden i området (mer skattepenger) og ikke minst for rekruttering til skidrett og ikke minst vedlikehold og ytterligere forbedring av Norge som skinasjon i verdenseliten!

Ås tar Vinterbroplaner til mekling

Østlandets blad, 19.03.09

<http://www.oblad.no/as/as-tar-vinterbroplaner-til-mekling-1.3911358>

Hva er viktig?

Ørbeck sier det viktige er å mekle bort innsigelsene. Her sløser de vekk skattebetalernes penger på et idiotisk prosjekt!

Jeg synes det hadde vært flott emd et slikt senter, men hvorfor bygge det milevis unna der folk bor? Hvorfor bygge det midt oppå noen av de veldig få oldtidsminnene vi har? Hvorfor legge det slik at forurensningen vil rase i været?

Om de hadde prøvd kunne de ikke funnet et værre sted. Om vi ønsker å ta klimaproblemene på alvor, mer enn i taler så er det på tide og handle og si NEI til dette før mer penger kastes ut vinduet.

Full stopp for skisenter på Vinterbro

Østlandets blad, 19.08.09

<http://www.oblad.no/as/full-stopp-for-skisenter-pa-vinterbro-1.3919822>

Hva er det med dette landet?

Hva faen er det som skjer, skal noen skålgroper oppi skauen hvor ingen ferdes stoppe dette vanvittig flotte anlegget? Jeg er rystet, saksbehandlerne i Riksantikvaren, Statens Vegvesen og Fylkesmannen må finne seg et annet yrke snarest. Ås kommune: ank saken helt til topps, dette må gjennomføres.

Steinalderens 'indrefile' reddet!

I skråningen midt i mot Vinterbrosenteret hvor skianlegget med mer var planlagt – finnes bevart et stort antall boplasser fra satinalderen (Nøstvetfasen) (ikke skålgroper) Istedenfor å være triste for at det ikke blir noe skianlegg – burde Ås-innbyggerne og andre være stolte over at ets tykke verdensarv har blitt bevart! Dette kan gi kommunen og Follo en mer bærekraftig merkevare! Et forsknings- og opplevelsessenter for vår første historie kunne passe fint et sted i Ås!

???

Hva har du hatt i kaffen du a??? det er da bedre å kunne utnytte dette området til en ski park, enn å la de gamle greiene ligge der å bli mer og mer gjengrodd av mose...

Jeg stemmer for skianlegg!!!!!!!!!!

Kanskje aktørene ikke er proffesjonelle nok til å få til et slikt anlegg! Kan de ikke finne et mer egnet sted å legge noe så viktig for idrettsnorge som et innendørs skianlegg midt oppe i et område kommunen har kjent til det store omfanget av kulturminner i lang tid. De bruker til og med funn fra området i kommunevåpenet sitt. Steen og Strøm kan umulig ha satt seg inn i de tilbakemeldingene som har kommet og oppslag i avisene. Prisen som påløper undersøkelser som kommunen og Steen og Strøm presser fram blir det brukerne som må betale. Selv i umiddelbar nærhet til arealet de foretstiller seg, finnes det store områder uten slike verneverdier. På grunn av mangel på evne til å se seg rundt etter alternativer får vi ikke noe skianlegg på Vinterbro på svært lenge, om vi får det i det hele tatt blir det dyrere for brukerne. For beboerne i området er det godt kjent at noe av årsaken til dette grunneieren som så sterkt ønsker å selge arealet. Skylden for rotet blir gitt til Riksantikvaren. Hvis Steen og Strøm hadde sett seg om etter andre arealer i nærheten kunne byggingen vært i gang nå. Hva med for eksempel pukkverket? Kanskje burde skiverket legges i en kommune som er bedre i stand til å takle en så stor sak og la andre investorer enn Steen og Strøm bygge dette. Da vil det være mer sannsynlig at det kommer et innendørs skianlegg til glede for vår skiinteresserte befolkning. Ås kommune vil da spare store utgifter på å unnlate å rote og Steen og Strøm kan holde seg til varehusdrift. En slik øvelse kalles også å henge halen på grisen.

IRRITERT

DET BLIR ALDRI NOE AV SÅNNE STORE OG FLOTTE TING I ÅS. ALLTID SÅ ER DET NOE I VEIEN. FOLK I NORGE VIL HELLER HA ETT SKI ANLEGG ENN ETT MØKKETE, MOSEGRODD, GAMMELT STEINALDER DRITT. Ingen bryr seg om steinalderdritten der uansett. Bare disse riksantikvarene.

Utrolig!

Her kommer en privat aktør (Steen & Strøm) og vil bruke 1 mrd på noe som virkelig ville satt Ås og Follo på kartet. Ikke bare i Norge, men for hele Europa. Det er flere innendørsbakker i europa og har er det fullt hus hele året. Jeg har en viss forståelse for de som ønsker å bevare oldtidsminner, men har vi ikke mange slike plasser rundt omkring? Det er også veldig rart vi ikke har hørt noe om denne plassen i lokal media før denne saken kom opp. Og hvorfor ikke gjøre et samarbeide ved at noe av oldtidsplassen blir en del av det nye anlegget/senteret. Var det ikke også snakk om det?dette er en sjanse Ås kommune ALDRI får igjen. Tenk hva det villie bety for turistnæringen, arbeidsplasser osv. Her er det bare en ting å gjøre – kjør på. Dette må dere få til!

Gamle kulturminner stopper innendørs skibakke

E24, 19.08.09

Artikkel: <http://forum.e24.no/forum/article96581.ece?pageId=1&sort=asc>

Forumdiskusjon: <http://e24.no/naeringsliv/article3223989.ece>

Herrigud..at det går ann!Her snakker vi sysselsetting og arbeidsplasser,og så kommer hr:stat og sier NNei..pga. noen teite groper som sikkert neandertalerne brukte som dass eller å koke suppe i for flere år siden. Er det mulig!

Barn og unge fortrenses av død historie

Jeg har forståelse for arkeologenes innvending mot planene og deres ønske om å frede alle fornminner. Men når vi vet at det finnes 5 andre tilsvarende kulturminnemiljøer på Nordby/Vinterbro, med andre ord at historien fortsatt blir godt ivaretatt, da må det være lov å prioritere de som lever og bor her i dag og som ønsker å bygge en trygg framtid. Utbyggers mulige planer om å bevare og lage en permanent utstilling, i form av et formidlings- og opplevelsessenter av kulturminnene, må jo være både positivt og nyttig. Da må det kunne aksepteres at 1 av 6 kulturminnemiljø bringes frem i dagen og blir vist for publikum.

Vi er flere som sterkt anmoder ordfører og utbygger om å anke saken inn for Miljøverndepartementet. Den er alt for god til å bare bli avfeid av statlige etater på dette vis. Stå på !

Bra at blåRussens grådighet stoppes

Vi trenger historiske minner mere enn blåRussens fantasier om innendørs haller.

La ikke blåRussen ødelegge

svært viktige historiske verdier. Med frpistene til makta vil historien raseres tvert

Boplasser fra steinalderen - ikke skålgroper!

I skrånningen som den planlagte skibakken skulle bygges finnes et stort antall boplasser fra steinalderen, (ikke skålgroper som feilaktig omtalt) Boplassene ligger i et nærmest uberørt terreng, på små flater i ulike høyder, slik de engang ble brukt i forhold til datidens havnivå. Å bevare et sammenhengende område med boplasser i sitt naturlige element, har stor verdi, mye ny kunnskap om Nøstvet- befolkningens tilpassning til et skiftende klima kan studeres på sikt . Dette er et lite areal med et viktig stykke arkeologisk verdensarv.

Flott

Ja for all del, stopp opp allt pga noe få groper. Og dette er liksom kultur minner. Hvor mange skal vi ta vare på, og hvor mange veier har ikke blitt bygd over slike ting før? Nei ta dere sammen, og få gjennomført dette. Det er helt latterlig at store prosjekter som gir glede, fornøyelse, og utbygging blir stoppet av dette.

Fytterakkern for noe tull.

Vern om vernet

Ikke det at jeg personlig er så interessert i denne skibakken, men jeg registrerer at det blir mer og mer som skal vernes for våre etterlatte.

Hvorfor kan ikke bare riks- og byantikvaren finne ut hva som skal vernes, og så når vi har fått det vernet som skal vernes, så kan institusjonen legges ned?

Hvordan skal fremtiden bli?

Vil alle hus i Oslo være vernet? Ingen kan bygge noe, alle bygg fra 70-tallet er glasset inn som domkirkeodden på Hamar?

Hvorfor verner man ikke trafikkmaskinen ved Oslo S? Det er jo en av de få i sitt slag.

Jeg tror det ligger altfor stor makt hos vernemyndighetene og mistenker at de bruker media for alt det er verd for å bevare sin egen arbeidsplass. Hvem skal verne riksantikvaren?

hvofoer skal alt være så komplisert i lille norge
sprekt prosjekt, noe jeg kunne tenke meg å få med mage på å benytte.... skjær ut disse såkalte
skålgropene og putt dem på museum

Appendiks 3: oversikt over vegginnlegg på Facebook-gruppen «Ja til Norges første skihall», pr. 31.01.2010

<http://www.facebook.com/group.php?gid=4322163630#!/group.php?gid=4322163630&v=wall>

"viktigere å ta vare på kulturminner enn å bygge ut næring" hva f.. ?
hvilke kulturminner finnes oppi svarte skauen der lissom ?

riksantikvarer, go to h...

kjenner hvor glad jeg er i riksantikaver... Både på jobb messig og nå tar de og roter til dette også..

De har en sånn fin lov der inne som er at hver og en av dem kan selv bestemme hvordan de vil gjøre ting, og hva som er lov og ikke lov.

kulturminner...LOL

Det er ingen overraskelse at det har bodd folk før oss i Ås, men det hadde vært hyggelig om det var så fint å bo har at noen kommer etter oss også. Det er ikke farlig å tenke seg skitunnel og skibakke, det er visjonært og fremtidsrettet. Ikke la denne muligheten gå ifra oss.... Det er nok av andre som har lyst på en slik etablering. Tenk for en mulighet for en kommune som vår. NEI - her må vi stå på å lage en hel folkeaksjon!

Lol. Vil de se på steinalderting er det bare å gå inn i skogen på andre siden av senteret for der er det allerede fredet.

En miljøforkjemper vi kjenner synes nesten det er synd med all snøen. For folk vil huske at denne vinteren er akkurat som i gamle dager med digre brøytekanter og snø så langt øyet rekker. Og hvem tenker på global oppvarming, når det detter ned 30 cm snø i løpet av en dag? Vi har hatt snøfatt...ige vintre så lenge at skifabrikken har gått over til å lage parkettplank og det er bare på Tynset du får kjøpt sparkstøtting. Så plutselig kommer det en vinter der alt er utsolgt. Vi forsøkte å få kjøpt et par skøyter til den eldste mormorgleden, men alt var utsolgt. Kanskje det er dette Riksantikvaren har tenkt på når han nå sier nei til skihallen på Vinterbro. Han behøver bare å se ut av kontorvinduet sitt og tenke med seg selv at innendørs skihall, det trenger da ingen. Og steinalderboplassen er mye viktigere enn både næring og arbeidsplasser. Lurer på om han har ...spurt Roar Flåthen? Han vil gjerne perforere Lofoten med oljeboring for å få arbeidsplasser. Men her skal vi bevare hver eneste skålgrop sett i forhold til 100 mål skog og åstopper. Det holder ikke at Vinterbrosenteret vil lage et skikkelig historisk utstillingsvindu av Nøstvetfunnene. Hele landskapet skal vernes. At Ås kommune fikk bygge næringspark like bortenfor, skal nå være et argument for at det ikke blir skihall på Vinterbro. Personlig har vi ikke tenkt å bruke skihallen. Vi har innsett at alder og helse ikke lenger tillater balansekunster på smale planker. Men vi kunne godt tenke å oss å besøke baren på hotellet en lørdagskveld med gode venner. Det er liksom litt lite med øltelt under Nordbymart'n en gang i året! Utelivet ...i Ås sentrum frister få, og Ski har nok med sitt eget. Det ender vel med at Skihallen havner et helt annet sted, så får vi heller gå tur i brattbakken og se etter skålgroper. Massivt press på Facebook greide å fjerne paprikaen fra Grandiosaen. Facebookgruppen for "Ja til Norges første skihall" har allerede 4221 medlemmer. Men riksantikvaren bruker vel fjærpenn."

Appendiks 4: Intervjuguide

- Kort introduksjon av meg selv og prosjektet, formålet med intervjuet
- Er det noe du lurer på?

Innføring/presentasjon av informant

- Aldersgruppe
- Yrke og jobbsted (kommune)
- Hva er din tilknytning til Ås? (født/oppvokst, tilflytter, arbeidstaker e.l.)

Ås og arkeologiske kulturminner

- Er du interessert i arkeologiske kulturminner? Kan du noe om det?
- Kan du si noe om hvilke generelle verdier og funksjoner du synes arkeologiske kulturminner representerer?
Hvordan tror du dette er for folk flest?
- Kan du noe om arkeologiske kulturminner i Ås?
- Kan du si noe om hva du synes er karakteristisk for Ås som sted?
Har kulturminnene noe med dette å gjøre?
- I hvilke situasjoner kommer du i kontakt med arkeologiske kulturminner i kommunen?
 - Har du noen spesielle assosiasjoner til disse situasjonene? Hva betyr de for deg?
 - Er disse vanskeligere å forstå enn nyere tids kulturminner?
- Nøstvet-funnet er både nasjonalt kjent, og svært markert i Ås (kommuneskiltet, utstilling, generell fokus). Noen tanker rundt dette? Kan du noe om funnet?
 - Kommunedelplanen for kulturminner nevner at det skal igangsettes tiltak for å synliggjøre Nøstvetkulturen. Lagt merke til? Tanker rundt?
 - Er det andre enkeltfunn som skiller seg ut?

Vern

- Bør de arkeologiske kulturminnene tas vare på? Hvorfor/hvorfor ikke? Hvem skal bestemme hva som skal tas vare på? Hvilke hensyn bør tas? Bør de formidles?
- Burde kommunen involvere lokalbefolkningen i dette arbeidet? Hvordan kunne dette eventuelt gjøres?
- Vet du om Ås kommune har involvert de lokale innbyggerne i arbeidet med forvaltning av de arkeologiske kulturminnene? Har du eventuelt noe inntrykk av hvordan det har gått og hvordan det har blitt mottatt?
- Hva annet kan gjøres for å involvere og engasjere den lokale befolkningen?

